

СТЕНОГРАФСКИ ДНЕВНИЦИ

НА

XXIII-ТО ОБИКНОВЕНО НАРОДНО СЪБРАНИЕ

I РЕДОВНА СЕСИЯ

Брой 83

София, вторникъ, 17 май

1932 г.

86. заседание

Петъкъ, 13 май 1932 г.

(Открито отъ подпредседателя Н. Захариевъ въ 15 ч. и 50 м.)

СЪДЪРЖАНИЕ:

	Стр.
Отпуски, разрешени на народни представители . . .	1753
Питане отъ народния представителъ Г. Василевъ къмъ министра на желѣзницитѣ, пощитѣ и телегра- фитѣ относно станалата желѣзнопътна ката- строфа при гара Сестримо. (Съобщение) . . .	1753
Законопроектъ за бюджета на държавата за 1932/1933 финансова година. (Първо четене — продълже- ние разискванията)	1753
Дневенъ редъ за следващото заседание	1782

Председателстващъ Н. Захариевъ: (Звъни) Обявявамъ заседанието за открито. Присъствуватъ нужното число народни представители. Заседанието е законно.

(Отъ заседанието отсъствуватъ следнитѣ г. г. народни представители: Ангеловъ Иванъ, Апостоловъ Драгомиръ, Бешковъ д-ръ Иванъ, Бояджиевъ Стефанъ, Василевъ Григоръ, Василевъ Йото, Василевъ Славейко, Гаговъ Петъръ, Димитровъ Василь, Димитровъ Захари, Дойчиновъ Стефанъ, Ецовъ Борисъ, Ивановъ Запрянь, Ингилизовъ Иванъ, Калфовъ Христо, Каракашевъ Никола, Кировъ Стаматъ, Кораковъ Крумъ, Косевъ Костадинъ, Кръстевъ Гето, Кънчевъ Теодоси, Лоловъ Сава, Лулчевъ Коста, Маджаровъ Рашко, Мартулковъ Алекси, Милевъ Мило, Мошановъ Стойчо, Пентиевъ Антонъ, Радевъ Георги, Статевъ Христо, Стойковъ Апостолъ, Тахировъ Хафузъ Юсеинъ, Ташевъ Димо, Филиповъ Стоянъ, Цанковъ Александъръ, Цачевъ Цачо и Шидерски Едрю)

Съобщавамъ на Събранието, че бюрото е разрешило отпущъ на следнитѣ народни представители:

На г. Стаматъ Ивановъ — 2 дена;
На г. Георги Радевъ Вангеловъ — 2 дена;
На г. Минчо Дилановъ — 1 день;
На г. Никола Стамболиевъ — 2 дена;
На г. Георги Ганевъ — 4 дни и
На г. Желю Йордановъ — 1 день.

Народниятъ представителъ г. Анастасъ Циганчевъ моли да му се разреши 2-дневенъ отпущъ по домашни причини. Ползувалъ се е досега съ 19 дни отпущъ. Които г. г. народни представители сѣ съгласни да се разреши 2-дневенъ отпущъ на народния представителъ г. Анастасъ Циганчевъ, моля, да вдигнатъ рѣка. Мнозинство, Събранието приема.

Народниятъ представителъ г. Йото Василевъ моли да му се разреши 10-дневенъ отпущъ по домашни причини. Ползувалъ се е досега съ 19 дни отпущъ. Които г. г. народни представители сѣ съгласни да се разреши на народния представителъ г. Йото Василевъ 10-дневенъ отпущъ, моля, да вдигнатъ рѣка. Мнозинство, Събранието приема.

Народниятъ представителъ г. х. Георги х. Петковъ моли да му се разреши 1-дневенъ отпущъ по домашни причини. Ползувалъ се е досега съ 46 дни отпущъ. Които г. г. народни представители сѣ съгласни да се разреши на народния представителъ г. х. Георги х. Петковъ 1-дневенъ отпущъ, моля, да вдигнатъ рѣка. Мнозинство, Събранието приема.

Народниятъ представителъ г. Димо Ташевъ моли да му се разреши 5-дневенъ отпущъ по домашни причини. Ползувалъ се е досега съ 26 дни. Които г. г. народни представители сѣ съгласни да се разреши на г. Димо Ташевъ 5-дневенъ отпущъ, моля, да вдигнатъ рѣка. Мнозинство, Събранието приема.

Постѣпило е питане отъ елховския народенъ представителъ г. Георги Василевъ до г. министра на желѣзницитѣ, пощитѣ и телеграфитѣ относно станалата желѣзнопътна катастрофа при гара Сестримо.

Това питане ще се изпрати на г. министра на желѣзницитѣ, за да го проучи и отговори.

Присъстваме къмъ първа точка отъ дневния редъ — първо четене законопроекта за бюджета на държавата за 1932/1933 финансова година — продължение разискванията.

Има думата народниятъ представителъ г. д-ръ Никола Думановъ.

Д-ръ Н. Думановъ (нац. л. о): (Отъ трибуната) Г. г. народни представители! Всички имаме възможността да прегледаме, доколкото е възможно, законопроекта за бюджета на държавата. Чухме вече двама наши другари, които изказаха своето мнение както за общия видъ на внесенния бюджетпроектъ, така също и за онѣзи мѣрки, които трѣбва да се взематъ, за да може да се заздравятъ и държавното стопанство и държавнитѣ финанси. Азъ съмъ длъженъ да кажа, че не е въ властѣта на Народното събрание да преобрази единъ представенъ бюджетъ и да му даде една такава форма, която да отговаря на неговитѣ схващания, на неговитѣ разбирания не защото нѣма това право, но при начина, по който действа законодателното тѣло — не само тукъ, но и другаде — тази физическа възможность едва-ли би имало. Следователно, за бюджета на

държавата, за прокараният въ него идеи и за реформите, които се предлагат на народното представителство, пряката и изключителна отговорност носи правителството. Ние най-много можем да коригираме известни неспособности, да не се съгласим с известни разходи или с известни приходи, но да дадем един нов образ, да вложим нови разбирания, да преобразим бюджета, не можем. И затова българският Парламент няма да бъде винен нито за последствията от бюджета, нито за това, че не е бил по-отзивчив, за да се справи с онзи голъми и настоящи нужди, които всички чувстваме и за които всички от редица години приказваме.

Аз съм длъжен от друга страна да призная, какво тнес правителството наистина е изправено пред редица мъчнотии, и то от най-разнообразно естество, при изработването на бюджета на българската държава. Ние имаме ограничени източници на приходи, затруднения въ създаването на нови такиси, ограничения, наложени от вън, задължения тоже към чужбина и различни противодействия вътре въ страната от различно естество и от различни мѣста, колчем правителството се помъжи да прави съкращения. Всичко това не може да не ни подсказва мисълта, какво въпросит не сж съвсем тъй прости, малки и че не е достатъчно само една скромна и обикновена дейтелност, едно добро и чистосърдечно намѣрение. Налага се по-голѣма енергия, налага се по-голѣма смѣлост при изработването на бюджета и едно по-голѣмо съзнание, че е дошло време, при което държавата повече не може да позволява дефицитни бюджети.

Ние чуиме от редица фактори въ нашата страна — отговорни и неотговорни — от тѣзи, които непосредствено носят отговорността за управлението, и от онѣзи, които изказват своето мнение било от обществени трибуни, било въ българския печат, че за да можем да излезем от хаотичното състояние, въ което се намира днес финансово нашата страна и нашето стопанство, преди всичко бюджетът трѣбва да бѣде реален и уравновесен. Това сж предпоставки за правилното стопанско и финансово развитие на нашата страна — това сж още повече предпоставки да можем да поправим онова, което трѣбва да се поправи и утре здраво да стѣпим на краката си.

Следователно, първият въпрос, който всѣки трѣбва да си сложи, не само ние, народните представители, но преди всичко министрит, Министерският съвет и най-много г. министърът на финансит, е, нашият бюджет, така както е представен, има ли изглед да се реализира? Азъ, без да имам особени претенции да познавам основно нѣщата и всестранни нужди на нашата страна — защото не намъ се е паднало да ценим тия нужди и да ги пресмѣтаме — мога да отговоря смѣло, че представеният бюджет, така както го виждаме начертанъ, без да искамъ да бѣда лошъ пророкъ, ще склочи и той с дефицитъ. Азъ за себе си имамъ едно мѣрило, когато гледамъ приходнит пера на единъ бюджет; то е да погледна миналит постѣпления, за да извадя от тѣх известна поука и да обрна особено внимание на настоящето положение — измѣнило ли се е, въ смисъл да се подобри, или се е влошило? И ако на тия два въпроса си отговоримъ правилно, нашият критерий за бюджета, естествено, ще бѣде много правилно поставенъ.

Бюджетът въ приходната си част се гради преди всичко върху прѣжитъ данѣци. Азъ не бихъ си позволилъ, защото не е нужно, пъкъ и не разполагамъ съ достатъчно време, да се впускамъ въ едно сравнително изследване на постѣпленията от прѣжитъ данѣци презъ нѣколко години наредъ и да ги сравнявамъ съ онова златно време отъ недалечното минало, съ тѣй наречената златна година, образецъ на стѣгнати финанси, на добро финансово стопанство, на уравновесенъ бюджет, каквато бѣше 1911 г., която всички наши икономисти и финансист, когато искатъ да хвърлятъ единъ въренъ погледъ върху нѣщата, взематъ за образецъ и за сравнение. Но достатъчно е да подложимъ на повърхностенъ прегледъ нѣколкото години отъ по-близкото минало, за да ни дадатъ известно указание. Така, напр., въ 1927/1928 финансова година сж били постѣпили от прѣжитъ данѣци общо 567.660.148 л., а сж били предвидени да постѣпятъ една доста чувствителна, една сума по-голѣма отъ тази, която е постѣпила. Презъ следващата финансова 1928/1929 г. постѣпленията от прѣжитъ данѣци чувствително сж нарастнали и сж стигнали сумата 779.296.142-65 л., и веднага на следващата година, 1929/1930 финансова година, тѣ отбелязватъ едно чувствително понижение, като сж стигнали едвамъ сумата 265.113.523 л. И за тия три години предвиденият въ бюджета на държавата постѣпления от прѣжитъ данѣци сж били повече отъ действително постѣпи-

литъ. За 1930/1931 финансова година сж били предвидени да постѣпятъ 942.000.000 л., а сж постѣпили до 30 юний 1931 г., датата, на която обикновено се приключва финансовият годишенъ живогъ, едва 602.781.000 л., или има единъ дефицитъ крѣгло отъ 340.000.000 л. За миналата 1931/1932 финансова година — както вече се изнесе тукъ и отъ нѣкои, които взеха думата, така сжщо и отъ г. министърът на финансит — сж били предвидени да постѣпятъ от прѣжитъ данѣци 894 милиона лева, а до 31 мартъ 1932 г. сж постѣпили едва 460 милиона лева, или досега, преди приключването на финансовата година, има единъ дефицитъ крѣгло отъ 434 милиона лева. И да бѣдемъ крайно оптимисти, да предвиждаме, че до края на м. юний 1932 г. ще постѣпятъ още максимумъ 134 милиона лева, нека бѣдатъ 200 милиона лева, пакъ ще имаме единъ дефицитъ отъ прѣжитъ данѣци крѣгло надъ 200 милиона лева.

Ако постѣпленията от прѣжитъ данѣци въ миналото сж такива, можемъ ли да очакваме, че тѣ ще бѣдатъ въ тѣзи размѣри, каквито ги предвижда правителството, респ. г. министърът на финансит, както тѣ сж очертани въ таблицата, която е предложена на нашето внимание?

Ако погледнемъ параграфа на постѣпленията преди всичко отъ поземелния данѣкъ, ще видимъ, че тѣ едва ли могатъ да се реализиратъ. Не че тоя данѣкъ не е реално разхвърлянъ, не че той не може да бѣде реализиранъ. Той е единъ реаленъ данѣкъ: известно е количеството земи, която подлежи на облагане, известна е общата сума, която трѣбва да се получи като данѣкъ. Тази сума е вече разхвърлена и би следвало да постѣпи.

С. Ризовъ (з): Само че земята не се облага по измѣрването отъ 1921 г., а отъ 1912 г.

Д-ръ Н. Думановъ (нац. л. о): Ако за миналата година отъ предвиденият 350 милиона лева сж постѣпили едва 92 милиона лева, ние можемъ да си представимъ, че този данѣкъ не би постѣпилъ и тази година въ предвиденият размѣри. Азъ зная обикновеното възражение, което може да ми се направи: не постѣпва въ течение на годината, но понеже има да постѣпи, понеже трѣбва да постѣпи и може да бѣде събранъ принудително, може да се разчита на него. Но непостѣпването на тоя данѣкъ показва, че той не е събранъ и че готовността за неговото непринудително плащане отдавна вече е изчезнала. Това ни рисува въ постѣпленията отъ миналитъ години, когато този данѣкъ постѣпва едва половината, а презъ финансовата година, която вече изтича, постѣпленията ще бѣдатъ по-малко и отъ 1/2 отъ предвиденото. Това говори било за затруднението на онѣзи, които трѣбва да плащатъ, било за нежеланието имъ да плащатъ. Само така може да се оправдаятъ онѣзи възгласи, които се чуватъ — да се опрости изцѣло този данѣкъ и държавата да престане да разчита на постѣпления отъ него.

Другъ е въпросътъ трѣбва ли тѣзи данѣкъ да бѣде опростенъ или не, другъ е въпросътъ, дали е дошло време българският фискъ да се раздѣли отъ това приходно перо, дали има обективни нужди държавата да престане да разчита вече на него и да го зачертае отъ своитъ приходи. Азъ съмъ длъженъ само да констатирамъ факта, че приходниятъ бюджетъ на нашата държава е крайно затрудненъ отъ постѣпленията по това перо, защото не е достатъчно само да разчитаме, че тѣ могатъ да постѣпятъ когато и да било, година или две по-късно; важното е, че постѣпленията по това перо намаляватъ и тѣ сж отъ естество да оказватъ своето респективно влияние върху самото бюджетно упражнение поради това, че, непостѣпвайки на време, или постѣпвайки въ по-малък размѣръ, ще бѣдемъ принудени да съкращаваме разходитъ на държавата по онзи начинъ, който е станалъ система у насъ съ редица години насамъ. Този начинъ вие знаете кой е: той е предвиденъ въ чл. 35 отъ миналогодишния законъ за бюджета и въ чл. 53 отъ настоящия.

Сжщото нѣщо е и съ данѣка заняти. Това е единъ данѣкъ, който вече е по-малко податливъ, който е повече ерозибенъ, ако тѣй мога да го нарека, който не постѣпва въ тѣзи размѣри, въ които се предвижда. Ако го предвиждаме въ една глобална сума отъ 200.000.000 л., това значи, че той непременно трѣбва да се разхвърли върху данѣкоплатитъ и трѣбва да постѣпи, а зависи отъ доходите на подлежащитъ на данѣкъ заняти. Ние можемъ да предвидимъ отъ данѣкъ заняти да постѣпятъ 200 милиона лева, фактически постѣпленията могатъ да бѣдатъ и повече, ако годината, презъ която оперираме, е благоприятна, или да бѣдатъ по-малко, ако е неблагоприятна и доходите на хората намаляватъ. Въ всѣки случай постѣпленията отъ този данѣкъ сж едно ясно указание, че и на него не може да се разчита.

Също малко бихме могли да разчитаме и на данъка върху общия доход, защото знаете, че постъпленията от него систематически намаляват, благодарение на това, че доходите вече всяка година чувствително се намаляват.

Относно данъка върху дружествата тоже има опасение да не постъпят приходи.

От данъка върху безвъзмездно придобити имоти чрез наследства и дарения по-малко постъпления можем да очакваме, особено сега, когато имаме законът, който освобождава голъма част от наследниците от плащането на този данък — тия, които сж живели с наследодателя и общо с него сж обработвали имота. Затова приходите и по туй перо намаляват. А и малкото приходи, които следва да постъпят, често пжти търпят голъми корекции от нашите съдилища или пък се напълно, всецъло отмиъняват.

Ето едно перо въ приходния бюджет от 800.080.000 л., доста голъмо, върху което нашата държава не може да гради своите очаквания за утрешния день. Следователно, не можем да строимъ бюджета върху такива ефимерни очаквания, върху такива несигурни постъпления.

Нъкога въ дебатите по бюджета, които се развиваха тукъ, се изказваше въчният упръкъ, че пръките данъци се предвиждат въ размири много по-голъми, отколкото тръбва. Когато разисквахме бюджета за финансовата 1930/1931 г., на 10 април 1930 г., уважаемият г. Мушановъ, сега министър-председател, като опозиционеръ направи една критика, изтъкна единъ модеренъ финансовъ принципъ, едно всеобщо признато начало — че пръките данъци тръбва да съставляватъ 2/3 отъ общите приходи на държавата, а косвените 1/3.

Н. Пждаревъ (д. ср): Обратно.

Д-ръ Н. Думановъ (нац. л. о): Не обратно.

А. Буковъ (з): Г. Пждаревъ знае добре тия работи!

Д-ръ Н. Думановъ (нац. л. о): Точно това е, което казвамъ азъ. — Но г. Мушановъ бше принуденъ да признае, че измънниците се обстоятелства въ всички страни сж съборили този принципъ. Днесъ азъ не казвамъ това, нито пъкъ наблъгамъ на думите на г. Мушановъ, за да правя известенъ упръкъ на г. финансовия министъръ, че и той е продължилъ да следва тая традиционна система отъ нъколко години въ насъ и въ свъта, да се възлагатъ повече надежди върху косвените данъци, и не бихъ го направилъ, защото самъ чувствавамъ, че други надежди за постъпления на държавата не можемъ да имаме. Обаче онова, съ което не съмъ съгласенъ, то е изказаната отъ г. финансовия министъръ въ експозето му мисълъ, че косвените данъци, които лежатъ върху една по-широка маса за облагане, напоследъкъ очертавали въ себе си всичките белези на една — ако тъй мога да предамъ неговата мисълъ — по-голъма справедливостъ.

Министъръ С. Стефановъ: Казахъ, че сж единствениятъ реаленъ и положителенъ приходъ на държавата. Справедливъ не казахъ.

Д-ръ Н. Думановъ (нац. л. о): Съгласенъ съмъ съ тая корекция. Вашата мисълъ бше, че косвените данъци сж не само единъ по-реаленъ приходъ, но като че ли сж по-податливи и по-справедливи.

Г. г. народни представители! Косвените данъци почиватъ на несигурното, на подаващото се на измърване. Тъ почиватъ на разчитането на нщо случайно, което може да не се реализира. Освенъ това, косвените данъци иматъ и другъ единъ белегъ, и той не може да бжде отричанъ отъ никого днесъ; а той е, че тъ се отразяватъ извънредно много върху стопанския животъ на страната и пръчатъ за неговото нормализиране, защото поскъпватъ живота. Когато възлагаме пръкомърно нашите надежди върху косвените данъци, ние можемъ да бждемъ много излъгани въ нашите разчитания.

Така, напр., ако хвърлимъ единъ бгълъ погледъ върху косвените данъци на близкото минало и на начина, по който тъ сж постъпвали, не можемъ да не начертаемъ сжщата нерадостна перспектива, каквато се вижда на всички днесъ отъ смътните и надеждите, които се възлагатъ върху пръките данъци. Тая година косвените данъци сж предвидени съ едно увеличение въ сравнение съ миналата година 21 милиона лева — въ кръгла цифра. Въ

1930/1931 финансова година сж били предвидени да постъпятъ отъ косвени данъци 2.731.000.000 л., а до 30. VI. 1931 г. сж постъпили едва 2.175.000.000 л. — или единъ дефицитъ кръгло отъ 556 милиона лева. За 1931/1932 финансова година бша предвидени да постъпятъ 2.460.000.000 л., а до 31 мартъ 1932 г. сж постъпили 2.213.363.315-16 л.

Отъ 1925 календарна година или отъ финансовата 1925/1926 година насамъ косвените данъци отбелязватъ една забележителна тенденция къмъ чувствително намаляване. И достатъчно е да погледнемъ таблицата за тхното постъпване въ продължение на нколко години отъ близкото минало, за да се убедимъ, че не можемъ да очакваме едно постъпление отъ косвените данъци въ този размеръ, въ какъвто ние очакваме или както се предвижда въ настоящия бюджетопроектъ. Самъ г. министърътъ на финансите има доблестта — нека да го кажа — да признае, че постъпленията отъ косвените данъци намаляватъ, намаляватъ въ всички тхни пера, че намаляватъ и постъпленията отъ слътите къмъ редовния бюджетъ фондове отъ минали бюджети, намаляватъ помощите отъ общините за издръжка на учителите, за заплати на учителите, намаляватъ постъпленията отъ разните такси и берии, върху които твърде много се разчита. Въпръки това, тази година ние предвиждаме въ § § 28, 29 и 34 на гл. III отъ бюджетопроекта за приходите на държавата единъ постъпление, които, можемъ да кажемъ смъло, въ тзи размери, въ които се предвиждатъ, нма да постъпятъ.

Тогава непонятно е представянето на бюджета съ едно увеличжение въ сравнение съ миналата година. Общата картина на нашите държавни финанси е само следната: намаляватъ пръките данъци, намаляватъ косвените данъци, намаляватъ постъпленията отъ таксите и берите, намаляватъ всички постъпления, върху които можемъ да разчитаме.

Тая година бюджетътъ е представенъ съ предвиждането да се приключи съ единъ въроятенъ дефицитъ отъ 952.000.000 л.

Ако отъ текущата финансова година, която завършва счетоводно следъ известно време, се очаква единъ такъвъ реаленъ дефицитъ, и при нескриваните перспективи, че и бюджетътъ, който днесъ разискваме — който подиръ известно време ще бжде задължителенъ за нашата страна и ще тръбва да се въпргне правителството съ своите органи да го реализира — ще приключи съ единъ въроятенъ дефицитъ — който нма защо да се изчислява въ какъвъ размеръ ще бжде, но въ всеки случай дефицитътъ нма да бжде малъкъ — ние сме длъжни да отправимъ, загрижени за съдбата на народното ни стопанство и за утрешния день, къмъ г. министра на финансите следния въпросъ: какъ счита той да излъзе отъ това безизходно положение — какъ ще се покриятъ миналите дефицити, какъ ще се покриятъ дефицитите отъ бюджетопроекта, който подиръ месецъ ще стане законъ за нашата страна? А ние ще бждемъ изправени сигурно и при извънредни бюджети, при свръхсмътни кредити — нщо неизбъжно, защото не всички нужди могатъ да бждатъ предвидени и защото, поради аномалното състояние, въ което се развива и нашето стопанство, и нашите държавни финанси, сигурно ще бждемъ принудени да подпомагаме въ известни размери и въ известни разклонения нашето народно стопанство.

Въ миналото това се налагаше; а ние знаемъ голъмите жертви, които българската държава понаса за поддържането цените на зърнените храни, чрезъ така наречената Дирекция за храноизносъ. Следователно, щомъ като нкога се казваше, че съ престъпното лекомислие на миналото тръбва да се ликвидира, тръбва да се свърши, че тръбва малко по-голъма предвидливостъ, малко по-голъма обективностъ въ оценката на известни факти и въ оценката на положението; щомъ като правителствени оратори не скриватъ своите опасения, че бюджетътъ нма да се реализира — поне това не скрива тзи двама оратори, които говориха преди менъ, както не скриватъ това и тзи, които ще има да взематъ думата следъ менъ; разбира се, доколкото сж искрени въ личните разговори, които водятъ съ своите колеги, макаръ и отъ друга боя — а и отъ думите, които се четатъ въ експозето на г. министра, ние сме длъжни да кажемъ: или тръбва да се говори истината, или не тръбва да се възлагатъ прекалени надежди, за да идватъ после горчевините и страшните разочарования и вънъ отъ тая ограда, и вътре въ самата нея.

Въ тронното слово имаше единъ интересенъ пасажъ, който азъ навремето си не знаехъ какъ да характеризирамъ и каква стойностъ да му дамъ. На всѣки случай тронното слово не бѣше прочетено въ единъ моментъ, когато правителството бѣше още съвършено ново. Ако бѣхте открили Камарата веднага следъ нейното избиране и бѣхте ни сезирали съ едно такова тронно слово и съ отговора на тронното слово, бихме казали, че се е прибързало или не се е измѣрила стойността на известна мисль и на известна фраза. Но не бѣше така скорошно откриването на Камарата.

Въ единъ пасажъ на тронното слово се казваше, че е дошло време всички, които подлежатъ на облагане, да понесатъ тежеститѣ си открито; и се правѣше една алюзия къмъ миналото, че нѣкои сѣ изплъзвали отъ фискалнитѣ тежести спрямо държавата, укривали сѣ своитѣ приходи и че нови ресурси и нови източници ще бждатъ потърсени и намѣрени. Следъ 10 месеца управление, давайки всичката данъ на сериозностъ на онѣзи, които управляватъ и на онѣзи, които могатъ да товарятъ държавния глава да четатъ тронни слова не на шега, а наистина, ние сме длъжни да се върнемъ на този въпросъ и да кажемъ: какви прикривания на данѣци е било съгледало тогава правителството и какви мѣрки е взело, за да не става това въ бъдеще?

Отъ експозето на г. министра на финанситѣ ние разбрахме, че въ миналото е ставала контрабанда, напр., на вино, че е имало контрабанда при фабрикуването на спирта, че акцизътъ отъ тютюна е постигвалъ неправилно. Самъ г. министърътъ на финанситѣ призна, че и съ гербовитѣ марки ставало нѣщо, което не трѣбвало да бжде търпяно.

Добре. Това не е отъ днесъ — това е отъ известно време. Взети ли сѣ нѣкакви мѣрки? Какви? Дали ли сѣ резултатъ или това е — не смѣя да кажа тая дума — една диверсия, едно обвинение къмъ миналото управление? Ако това се казва само да се градятъ обвинения, че не сѣ били прибирани строго, грижливо постипленията на държавата и че сѣ били разхищавани, то е другъ въпросъ. Но ако фактътъ е вѣренъ, ние сме длъжни да искаме резултати. Отъ известно време у насъ се приказва за едни нови облагания, за едни нови ресурси, за нови приходи на държавата. Никой отъ отговорнитѣ, обаче, не е начерталъ една програма не — една скица, ако мога така да кажа, за онѣзи нововъведения, които могатъ да се очакватъ и които могатъ да бждатъ реализирани, за да откриемъ наистина нови притоци за българската хазна.

Г. Нейчевъ си позволи да поиска въвеждането на известни монополи въ полза на държавата, но това е негово мнение, и азъ не съмъ длъженъ да държа смѣтка за изказаното мнение отъ единъ народенъ представителъ, защото то е негово лично мнение. Ние сме длъжни да чуемъ по този въпросъ мнението на респективното правителство.

Н. Пждаревъ (д. сг): Особено когато и министърътъ не държи смѣтка за това мнение.

Д-ръ Н. Думановъ (нац. л. о): Другата слаба страна на тъй изработения бюджетъ е следната. Възлагатъ се надежди за увеличение приходитѣ на нашата държава по бждецитѣ закони, нѣкои отъ които сѣ вече внесени, а други тепърва ще бждатъ внесени.

Азъ считамъ, че това е една непозволена грѣшка, защото българскиятъ Парламентъ има известни разбирания, и той често пѣти — точно тогава, когато най-малко може да се очаква — може да окаже най-голѣмото противодействие. Затова, докато нѣмаме завършено законодателство въ това направление и докато нѣмаме гласувани онѣзи закони, които ще опрѣснятъ българскитѣ държавни финанси, които ще подсилатъ приходитѣ или ще създадатъ нови ресурси, прекалено е да се градятъ смѣтки за единъ новъ бюджетъ върху несигурно бждеще, при една материя отъ такова деликатно естество.

Но, г. г. народни представители, да допустнемъ дори, че министърътъ на финанситѣ, или правителството, би било достатъчно сигурно въ своето болшинство, на което се крепи, и може да ни увѣри, че такъвъ единъ законопроектъ, така както го предложи, въ формата, въ която то даде, ще бжде гласуванъ — което въ всѣки случай е една лоша атестация и за самото правителство, и за самото болшинство. Азъ съмъ съгласенъ да направя тази концесия, но съмъ длъженъ да поставя въпроса: кой

месець сме сега? — Месець май. Кога могатъ да се приематъ тия закони? — Най-рано въ края на юний. Отъ кога ще почне тѣхното прилагане? — Отъ началото на юлий. Кожко месеци реално ще бждатъ засегнати, за да можемъ да разчитаме сигурно на такова едно опрѣсняване на нашитѣ финанси?

И затуй нека ми бжде позволена нескромността да попитамъ: за тия 10 месеци какво е сторено, за да скѣсаме съ едно минало, което всички сме осѣждали и за да видимъ набелязани голѣмитѣ реформи, голѣмата реорганизация стопанска и финансова на нашата страна?

Г. Петковъ вчера бѣше така наивенъ да каже: „Недейте ни пита, не ни поставяйте този въпросъ“. Той отрича правото на Сговора да поставя този въпросъ заради грѣшкитѣ му въ миналото, но азъ знамъ, че *comptant* *n'est pas raison*, и че никой не може да черпи аргументи отъ грѣшкитѣ на своитѣ противници, отъ грѣшкитѣ въ миналото, за да оправдава своитѣ грѣшки и своето безволие. Никой не може да прави това. Но азъ мога да задамъ този въпросъ и го задавамъ. Другаде правителствата управляватъ максимумъ година и никой не се е осмѣлил да оправдава своитѣ дѣла съ този аргументъ: „Малко стояхме, чакайте да видите догодина“, или да казватъ: „Ако догодина ви представимъ бюджетъ въ такава форма, тогава нито народното довѣрие, нито довѣрието на болшинството могатъ да иматъ тѣзи, които сѣ на тия мѣста“. (Сочи министерската маса)

Министъръ С. Стефановъ: Само че никой не е наследилъ такова наследство, като нашето!

Д-ръ Н. Думановъ (нац. л. о): Може би. Обаче азъ виждамъ и идната година каква ще бжде и я виждамъ точно отъ експозето на г. министра на финанситѣ, който казва, че когато има стопанска и финансова криза, тогава бюджетътъ на държавата не може да изрази правителствената политика, за голѣми, радикални реформи, за стопанска и финансова политика не може да се приказва. Тукъ е моята песимизъмъ за бъдещето. Азъ виждамъ, че догодина ще бждемъ въ сѣщото положение.

Министъръ С. Стефановъ: Нито за разумни решения, азъ казахъ, не за радикални. Азъ го поддържамъ.

Д-ръ Н. Думановъ (нац. л. о): Азъ казвамъ това не за да Ви упрѣкна, г. министре!

Министъръ С. Стефановъ: Азъ се стѣснихъ да кажа дори „разумни решения“, а казахъ „възможни“.

Б. Смиловъ (нац. л. о): Само въ моменти на голѣми сътресения ставатъ голѣми реформи. Вие казахте, че можете да дадете реформи и трѣбва сега да ги дадете тия реформи.

Д-ръ Н. Думановъ (нац. л. о): Г. министре! Азъ записахъ точно Вашитѣ думи, но съмъ готовъ да приема тази Ваша корекция, която правите въ този моментъ. Азъ, обаче, имамъ едно вътрешно чувство, което ме кара да не съмъ съгласенъ съ мнението на уважаемия министъръ на финанситѣ г. Стефановъ. Защото, когато времето е нормално, когато всичко върви отъ само себе си,...

Министъръ С. Стефановъ: Нѣма нужда отъ реформи.

Д-ръ Н. Думановъ (нац. л. о): ... когато стопанскиятъ животъ е улегналъ, когато нѣма криза, когато не можемъ да очакваме сътресения, тогава всѣки знае да управлява.

Министъръ С. Стефановъ: Така е.

Д-ръ Н. Думановъ (нац. л. о): Тогава е достатъчно нашитѣ чиновници да направятъ бюджета и една малка прозорливостъ, за да коригираме, да направимъ, да видоизмѣнимъ представения бюджетъ.

Но точно когато има криза; точно когато стопанскиятъ животъ се развива ненормално; точно когато страната е изправена предъ сътресения; точно въ онзи моментъ, когато чувствуваме, че утрешниятъ день нѣма да бжде така лесенъ, че утре стѣлковението въ нашия стопански животъ ще бжде по-страшно и когато всички приказваме отъ тази трибуна отъ 10 месеца насамъ, че ново време иде, че се скѣсва съ старото, че новъ свѣтъ идва, че нови отношения настѣпватъ, че намѣсата на държавата повече отъ

всѣки другъ пѣтъ се очаква и се налага — точно тогава азъ съмъ длъженъ да попитамъ: какви сѣ мѣрките, които сѣмѣтате да вземете, за да не изправите страната предъ голѣми и страшни конфликти, които неминуемо идатъ и които дебнатъ на нашитѣ врата?

П. Стоевъ (раб): Не видѣхте ли — на 1 май г. Гиргиновъ взема новитѣ мѣрки! Това бѣха реформитѣ.

Г. Енчевъ (з): Нищо ви нѣма.

Ц. Таслаковъ (д): То не бѣше 1 май — то бѣше Великденъ.

П. Стоевъ (раб): Изъ цѣлата страна пицѣтъ блокови куршуми.

Г. Енчевъ (з): Твърде е възможно да имате идентични схващания за реформитѣ!

П. Стоевъ (раб): Да стреляте имате време. (Възражения отъ земледѣлцитѣ)

П. Попивановъ (з): Малкото мече те уплаши! Ами като видишъ голѣмото мече?

П. Стоевъ (раб): Зарѣжи тѣзи работи.

А. Буковъ (з): Ти щѣше да завладявашъ улицата. Нали този бѣше лозунгътъ?

П. Стоевъ (раб): Страхъ ли те е?

Д-ръ Н. Думановъ (нац. л. о): Отъ нѣколко години насамъ ние сме свидетели на невъзможността на Народното събрание да бѣде единъ наистина контроленъ органъ въ гласуването на бюджета и въ неговото провеждане, и нашето желание, да бѣде поне въ скромнѣнъ мащабъ единъ бюджетъ реализиранъ, абортира съ така прокаранитѣ месечни бюджети, които оставатъ и тази година. Азъ зная и чувствувамъ, колко мѣчно би било преди всичко за финансовия министъръ и за правителството, ако начертаниятъ бюджетъ, веднѣжъ издѣлзълъ отъ Народното събрание и станалъ вече законъ, се оставѣше да бѣде реализиранъ безпрепятствено, защото тогава можемъ да бѣдемъ изправени предъ още по-голѣми затруднения. Бихме могли да се ангажираме въ разходи такива, каквито сме ги предвидѣли, и да се изправимъ утре предъ по-голѣми мѣжнотии поради това, че приходитѣ не постѣпватъ нормално. Нѣма нужда да искаме отъ българскитѣ правителства, както това е отъ нѣколко години наредъ, да правятъ декларации за съзнанието, което съществува у тѣхъ, че бюджетътъ не може да бѣде реализиранъ или по-право ще свършва съ дефицити. Въ закона за бюджета тѣ чертаятъ достатъчно ясно това съзнание и по единъ заобиколенъ начинъ го потвърждаватъ. Онова постановление въ законопроекта за бюджета, което дава право на министъра на финанситѣ и на Министерския съветъ да правятъ месечни бюджети съ огледъ на постѣпленията и, въ случай на нужда, да възстановяватъ известната комисия при Финансовото министерство, за да урегулира разходитѣ съгласно съ постѣпленията, е ясно доказателство, че и тази година не се разчита да бѣде бюджетътъ реализиранъ безъ дефицитъ. Азъ съмъ съгласенъ да изкажемъ и тази година, както бѣше миналата и по-миналата години, пожеланието: нека тази година да бѣде последната, въ която да ни се представя бюджетъ, който задоволява известни наши искания, който дохожда психологически да задоволи известни усѣщания, известни нужди, да създаде иллюзията, че щѣ бѣдатъ задоволени. Но време е да се взематъ мѣрки да не става това система. Защото какъ се провежда нашиятъ бюджетъ? Постѣпватъ по-малко суми, отколкото сѣ предвидени. Трѣбва да се съкращава. Отъ кѣде? Безспорно, не отъ заплатитѣ. Това, което най-много можемъ да направимъ тамъ, то е да не плащаме 2—3—4 месеца; но, въ всѣки случай, кога и да е, макаръ и подиръ месецъ-два-три-петъ, заплатитѣ трѣбва да бѣдатъ платени. Тогава съкращаваме вещественитѣ разходи, съкращаваме срѣдствата, предвидени за подсилването на народното стопанство, за развиването на по-голѣмата енергия на българския производител, за хигиена, за благоустройство, и всичко това за да реализираме единъ бюджетъ, който да задоволява държавата поне въ известни чувства за нейната сигурност, че е позволила на държавния апаратъ да съществува, да даде иллюзията, че работи и че общественитѣ порядѣкъ е запазенъ.

Азъ разбирамъ, че, когато сме въ едно разстроено стопанство, когато финанситѣ на държавата сѣ разклатени и когато има много нужди, които трѣбва да бѣдатъ удовлетворявани, можемъ да си послужимъ и съ подобна мѣрка. Но нека онѣзи, които носятъ отговорноститѣ, онѣзи, които днесъ упрѣкватъ вчерашнитѣ, да не позволяватъ, щото утрешнитѣ да хвърлятъ върху тѣхъ сѣмѣния упрѣкъ, да не изправятъ страната предъ тия невъзможности да се развива и да не поставятъ цѣлата стопанска мощъ на страната въ положение да бѣде изчерпвана само въ единъ бюджетъ, който не позволява да се твори и да се върви напредъ въ тая страна.

Обикновено у насъ се поставя въпросътъ: откъде бихме могли да започнемъ? Безспорно, че източникитѣ на държавата за нейното съществуване идатъ отъ нашето народно стопанство. Днесъ единичното наше народно богатство, при липсата на голѣма индустрия, при липсата на голѣми минерални богатства, надпочвени и подпочвени, е земята и трудътъ на българина. Казвало се е много пѣти, за да нѣмаме куража да напираме върху тия данни, че 50% отъ нашитѣ селски стопанства трѣбва да изхранватъ въ голѣмата си частъ 3—5 членове въ семейство, и че по-малкитѣ отъ 5 члена домакинства съставляватъ едва 37% отъ нашитѣ земледѣлски стопанства, и че 60% отъ тѣхъ притежаватъ земя до 50 декара. Въ тази действителностъ и въ рамкитѣ на това разпределение на нашето народно богатство ние сме длъжни да оперираме и да правимъ нашитѣ смѣтки за бъдещето, както за едно по-интензивно производство, така и за едно заздравяване на страната ни, стопански и финансово. Доходитѣ на нашето земледѣлско стопанство, възлизайки между 14 и 21 милиарда лева годишно, едвамъ съставляватъ 10—15% отъ дохода на вложениия въ него капиталъ, безъ да се счита трудътъ.

На селското стопанство днесъ тежатъ крѣгло 6½ милиарда лева задължения. Като прибавимъ къмъ тѣхъ 2½ милиарда данѣци и фискални тежести, то се явява обременено съ 9 милиарда лева крѣгло. Отъ тѣхъ само 18% сѣ къмъ частни кредитори и само 8% е дългосроченъ кредитъ, а останалото е краткосроченъ кредитъ.

(Председателското мѣсто се заема отъ председателя)

Докато въ 1926 г. нашиятъ националенъ доходъ е възлизалъ на 1.744.000.000 златни лева, въ 1930 г. той е едвамъ 1.454 милиона златни лева. Въ 1926 г., една година на единъ относителенъ просперитетъ, се е падало на глава доходъ 61 златни лева. Днесъ доходътъ на градското население е намаленъ съ 89 златни лева на глава, а на селското население — съ 63 златни лева на глава, въ сравнение съ годинитѣ преди войната. А данѣчнитѣ тежести постоянно се увеличаватъ. Въ 1911 г., година на единъ значителенъ просперитетъ, на едно благосъстояние, се е падало на всѣки гражданинъ да плаща 19% отъ своя доходъ за нуждитѣ на държавата; въ 1929 г. — 21% отъ своя доходъ; въ 1930 г. — 29% отъ своя доходъ, а за тази година, 1931, никой нѣма сведения, но, поради намаленитѣ приходи и източници на нашитѣ селяни и граждани, можемъ смѣло да кажемъ, че тази пропорция е измѣнена въ едно влошаване. И затуй днесъ, ако азъ давамъ тия малки и скромни цифри, то е, за да повдигна въпроса, който се повдига много пѣти.

При това положение, на какви нови ресурси може да се разчита, за да опрѣсимъ финансовитѣ източници на държавата и какво бихме могли да направимъ, за да засилимъ народното стопанство? Безспорно, че въвеждането на нови косвени или прѣки данѣци би срещнало една непреодолима трудностъ при задълженията, които всички чувствуватъ, при намаленитѣ доходи, при пониженитѣ цени на нашето производство. Една такава смѣтка за бъдещето не може да се прави. И затуй, дори съ риска да станемъ непопулярни, да се срещнемъ съ известни предрасѣждѣци, трѣбва смѣло да кажемъ, че, за да докакаме утрешния денъ, когато може би и свѣтовното положение да се промѣни, и положението у насъ да се измѣни, въ зависимостъ отъ това, което е въ странство, и това, което става въ свѣта, налагатъ се нѣколко години на голѣми икономии, на голѣми съкращения.

Азъ чувствувамъ колко е мѣчно да се приказва за икономии въ сиромашка и наистина изгладнѣла страна, колко е мѣчно да се хвърлятъ на улицата хора, които редица години подрѣдъ сѣ навикнали да даватъ своя трудъ на държавата, на окръжия, на общини и да печелятъ своя хлѣбъ въ този трудъ, въ тази областъ, и знамъ колко струва за общата сигурностъ, за общото спокойствие на нашата страна едно голѣмо съкращение. Но никой нѣма смѣлостта да посочи новитѣ източници, новитѣ срѣдства, съ които да задоволимъ държавната администрация, да платимъ на чиновникитѣ въ всичкитѣ учреждения и да

отдължимъ срѣдства за заздравяване на нашето стопанство и за неговото издигане до оная висота, която ние всички желяемъ и която всички проповѣдваме. Всички днесъ казваме: трудътъ на българския селянинъ не е възнаграденъ; земята дава малко доходи, защото е изтощена, защото се работи нерационално; нашето земледѣлие въ известни отношения трѣбвало да бѣде трансформирано, налагало се да се съятъ други култури, налагало се да се направятъ други нововѣдения. Да, но срѣдства отъ кѣде можемъ да вземемъ, отъ кѣде можемъ да очакваме? Днесъ ние сме на единъ предѣлъ на изчерпаване стопанската и финансова мощъ на нашата страна; днесъ ние сме тоже въ единъ опасенъ моментъ и трѣбва или да имаме куража, смѣлостта да се справимъ съ съществуващото положение чрезъ радикални мѣрки, или да проспимъ най-важнитѣ и сѣдбоносни моменти, и утре вече ще бѣде късно и никой нѣма да има силата да спре оная голѣма вълна на негодувание, която виждаме да се надига и която отъ день на день става все по-опасна и по-страшна. Нито организираната власт, нито друга нѣкаква власт въ нашата страна би могла да се разправи, когато анархията почука на нашитѣ врати, когато всичко бѣде дезорганизирано и когато никакви надежди за утрешния день никой не би могълъ да ни даде. И затуй единственото срѣдство за спасение азъ виждамъ въ голѣмитѣ съкращения.

Но днесъ ние се намираме въ единъ лошъ моментъ и отъ друга една страна, отъ друго едно гледище. Г. Нейчевъ вчера подхвърли една мисль, на която азъ искамъ да се спра малко. Той каза: „Ще има ли въобще данѣнна администрация, която ще има куража, смѣлостта да събира данѣнитѣ? Ще има ли една власт, която ще може да приеме приходитѣ на българската държава?“ Тази дума отъ него не е казана току така на вѣтъра: той знае защо я казва; той чувствува нуждата да я каже. Но той бѣше, може би, стѣсненъ да я каже докрай. Това стѣснение азъ нѣма да го имамъ, защото съмъ длъженъ, отъ мѣстото, отъ кѣдето ида, да бѣда по-предупредителенъ и да говоря по-ясно.

Не постѣпватъ известни данѣни не защото всички, които не ги плащатъ, сѣ затруднени да ги плащатъ. Има хора, които сѣ въ затруднение да ги платятъ и за тѣхъ се направиха известни облекчения, които продължаваме да ги правимъ съ закони, съ опрощаване. Недоборитѣ отъ миналото и това, което се трупа всѣки день, е едно лошо указание. Но днесъ ние, които живѣемъ въ тази страна и които нѣмаме голѣмитѣ претенции много основно да познаваме духа на нашата страна, на нашето население, не можемъ, ако искаме да бѣдемъ искрени, да не констатираме едно убеждение, което всѣки день става все по-дълбоко въ съзнанието на широката маса отъ нашето население. Кое е то? Че данѣни могатъ да не се плащатъ, че ще дойде времето, когато тѣ ще бѣдатъ напълно опростени; че други задължения тоже могатъ да не се плащатъ. И мене не ме плаши законътъ или, по-право, законитѣ, които преди малко минаха презъ българския Парламентъ и станаха фактъ свѣршенъ, за облекчение на известни длъжници. Тѣ не сѣ страшни, защото фактически онзи, който нѣмаше възможностъ да плати, който е въ несъстоятелностъ и който е затрудненъ, всѣки день получаваше онова снизхождение, което разумниятъ кредиторъ чувствуваше, че трѣбваше да направи предъ невъзможността да получи дълготъ си вземане. Не бѣше излишно, може би, да се урегулиратъ тѣзи отношения и съ законъ, за да се направи това задължително, за да не бѣде изложено обременениятъ длъжникъ на благоволенieto на единъ жестоко сърдеченъ кредиторъ. Ефектитѣ, обаче, и на двата тия закона сѣ, че тѣ не сѣ свършени, че тѣ не засегнаха всички и че тѣ не сѣ една повсемѣстна мѣрка, защото единъ ще почувствува стѣснение отъ облекчението, което той трѣбва да даде, безъ на него да има кой да го даде, и защото облекченията трѣбваше да се направятъ най-напредъ съ срѣдствата на българската държава, която трѣбваше да почувствува, че има какво да прощава и че тя е длъжна не съ чужди срѣдства да прави подаяние. Но злото не свършва тукъ и то не иде само отъ тамъ. Лошото е другаде. Не зная кой е авторътъ на загнѣдаващото се убеждение, че настѣпватъ години, когато нищо не трѣбва да се плаща — нито частни задължения, нито задължения къмъ държавата. Азъ тукъ нѣмамъ смѣлостта нито течения, нито личности да обвинявамъ за загнѣждането на тая проповѣдъ, но съмъ длъженъ да констатирамъ това все повече задълбочаващо се съзнание въ ума и душата на болшинството отъ българскитѣ граждани. И въ реда на тѣзи мисли, нека ми бѣде позволено да кажа на мнозина, които тукъ се изреждаха да приказватъ по различни случаи: въ никоя държава хо-

рата, които ценятъ спокойствието на своя народъ, които ценятъ грижитѣ, полагани за удържане положението въ едни времена ненормални, когато животътъ е тѣй тежкъ, въ никой парламентъ не сѣ си позволили този луксъ, всѣки день да наблѣгатъ, да напиратъ, че старото си отива, а новото изгрѣва. Не защото новото трѣбва да го спремъ, не защото не го желяемъ, не защото то не трѣбва да дойде, но защото нѣма нищо по-опасно отъ това, отъ тази трибуна отговорнитѣ хора, които вънъ иматъ белегъ по-ясно да виждатъ работитѣ, да ги чертаятъ, да даватъ на настоящия моментъ, който ние живѣемъ, който българскиятъ народъ живѣе, белега на прекарността, на временността, на нетрайността. Защото, ако убеждението, че настоящиятъ моментъ е транзитенъ, че той е преходенъ, нетраенъ, въ своята политическа форма, въ своята стопанска форма, се загнѣзди въ съзнанието на всички ни, ние не можемъ да очакваме отъ никого да чувствува задълженията си къмъ държавата, къмъ близки, къмъ народъ. Никой нѣма да се проникне отъ голѣмия дългъ, който има — да се притече на помощъ на страната, защото тя има нужда отъ източници, за да ни дава благосъстояние, да ни дава правосѣдие, да ни дава администрация, да ни дава вътрешно спокойствие, да гарантира на всички ни условия за нашия поминѣкъ и за нашето просвѣщение, за краченето напредъ. Въ тази проповѣдъ, която иде отъ много страни, азъ съзирамъ подмолнитѣ скали за утрешното спокойствие, за утрешното правилно развитие, стопанско и политическо, на нашата страна, на нашия народъ.

Не искамъ да се спирамъ, отъ друга страна, на онѣзи цифри, които толкова години се даватъ тукъ и другаде и които станаха банални, за да чертаемъ перспективитѣ за нашата търговия, вътрешна и външна, но не мога да не отбележа, че въ изтичащата финансова година, която вече отива къмъ забвение, нашиятъ вносъ е намалѣлъ и то поради изкуственитѣ срѣдства, които се взематъ и които азъ нѣма, както вчерашниятъ представител на една отъ групитѣ, които крепятъ днешното правителство, да не одобря.

Намалѣва нашиятъ вносъ и поради невъзможността да плащаме вънъ и да пласираме известни стоки вътре, които идватъ отъ чужбина. Но това, което заслужава нашето внимание и на което трѣбва да се спремъ, то е, че докато нашиятъ износъ презъ 1930 г. е възлизалъ на 543.148 тона, въ 1931 г. се е покачилъ на 769.185 тона, или сѣ единъ плусъ отъ 226 хиляди тона кръгло, като стойността на износа въ 1930 г. е била 6.191.000.000 л., а въ 1931 г. е кръгло 5.934.000.000 л., или сѣ едно намаление, въпрѣки количественото увеличение, отъ 256 милиона лева.

Това достатъчно ясно говори, че, въпрѣки увеличението на износа ни въ количествено отношение, по отношение на стойността той спада, поради понижението ценитѣ на ония артикули, които ние изнасяме на международния пазаръ. Следователно, поради ограниченията, които всички държави правятъ на своя вносъ, и благодарение на нерадостната перспектива, че ценитѣ на зърненитѣ храни, на продуктитѣ отъ земеделски характеръ нѣма да се увеличатъ, ние сме длъжни да се замислимъ да бѣдещето на нашата износна и вносна търговия. Правителството е длъжно да поддържа едно съотношение, длъжно е да внесе известна регулация и то, нека се надѣваме, ще направи всичко, което зависи отъ него, за да не се изправи страната предъ по-нерадостни перспективи и предъ по-голѣми затруднения.

Има държави, съ които ние имаме набелязани стопански отношения и съ които сме добре, въпрѣки факта, че нашата страна не е въ групировката на онѣзи, които въ голѣмитѣ събития — искамъ да кажа презъ голѣмата европейска война — бѣха заедно и иматъ задължението стопански и финансово да си помагатъ. Защото стопанскитѣ отношения, стопанскитѣ връзки често ялти се налагатъ, сѣ една необходимостъ при липса на политически отношения, при липса на по-тѣсни междудържавни отношения отъ политически характеръ. И тамъ трѣбва да бѣде направено тоже нѣщо, за да не бѣдемъ изправени въ началото на финансовата година, която започва, предъ още по-страшни и нерадостни перспективи. Азъ си представлявамъ, какво би станало съ нашата страна, ако кризата, въ която ние днесъ живѣемъ и която е доста остра, би се задълбочила, би станала хорническа, би станала остра финансово, би станала валутна.

Днесъ много се приказва въ различни срѣди, било за поддържане стойността на нашия левъ на международния и на вътрешния пазаръ, било за нейното изоставяне, като се правятъ различни сравнения и се даватъ различни аргументи, било въ едно, било въ друго направление. Нѣкои обичатъ да теглятъ аргументъ за стѣсненото финансово и стопанско положение на нашата страна отъ факта, какво

банкнотите въ обращение въ момента били недостатъчни, като правят силки на недалечното минало. Така, напр., въ 1914 г. сме имали 226 милиона лева тогавашни пари банкноти въ обращение, което се равнява на 5 милиарда 320 милиона лева книжни, днешни, като трѣбва да се отбележи, че въ 1914 г. тия банкноти бѣха загубили 15% от своята равностойност, или сме имали 1.090 л. книжни на глава. Въ 1911 г. сме имали 110 милиона и $\frac{7}{10}$ златни лева, равняващи се на 2 милиарда и 980 милиона лева. Общият обмѣн на нашата търговия, вносна и износна, въ 1911 г., е възлизал на 384 милиона лева златни, докато въ 1930 г. е възлизал на 400 милиона лева златни, равняващи се на 10 милиарда и 780 милиона лева книжни. Държавният разход въ 1911 г. сѣ възлизал на 199 милиона лева златни, докато въ 1930 г. сѣ били 250 милиона лева златни, равняващи се на 6 милиарда и 740 милиона лева книжни, при общъ национален доходъ за 1911 г. 1 милиардъ 650 милиона лева златни, а въ 1928 г. едва 1 милиардъ 370 милиона лева златни. Днесъ, по общата констатация, общият национален доходъ е подъ 1 милиардъ лева златни.

И отъ тѣзи цифри, г. г. народни представители, нѣкои вадятъ заключение, какво банкнотите, които днесъ имавъ обращение, пуснати отъ нашата Народна банка, били недостатъчни, за да активизиратъ чашия вносъ и износъ и вътрешната ни търговия и се пледира за една инфлация. Този въпросъ тукъ не се дебатира много открито. И, въпрѣки това, че представителътъ на финансовата властъ, г. министърътъ на финансите, въ една среща съ журналистите е казалъ, че за инфлация не може и да се мисли, че тази година можемъ да имаме инфлация на апартаменти и на строежи, но въ никой случай не можемъ да си позволимъ да подбиемъ стойността на нашия левъ, ние ще искаме въ това отношение правителството да бѣде категорично, защото исканията за обезценяване на нашия левъ ставатъ все по-широки. Това е една идея, която лесно се възприема, особено отъ ония сѣдци, които искатъ изведнажъ да ликвидиратъ съ своите задължения. И азъ считамъ, че за народното представителство не е достатъчно това, какво единъ министъръ е казалъ въ една среща. Щомъ въпросътъ има привърженици и тукъ, и вънъ, ние сме длъжни да искаме авторитетната дума на ония, които трѣбва да я дадатъ и да бѣдемъ категорични, защото надеждитъ за едно обезценяване на българския левъ могатъ да се окажатъ много пакостни. Могатъ да се окажатъ много пакостни преди всичко за държавата, която, ако нѣма намѣрение да обезценява нашия левъ, утре може да се изправи предъ непреодолими трудности при събирането на своите дѣждия. Ако данѣкоплатецътъ предчувствува, че наближава времето, когато ще се плаща въ обезцененъ левъ и когато единъ незначителенъ продуктъ, продаденъ при обезценена българска валута, може да му послужи за изплащане на голѣми задължения, ние можемъ да стигнемъ до една пасивна съпротива, която спонтанно да изникне въ единъ голѣмъ мащабъ.

Преди всичко, съ своите скромни разбирания съмъ длъженъ да кажа, какво азъ считамъ, че нито времето, въ което живѣемъ, нито очакванията за утрешния день, които ние градимъ, нито новото, което нѣкои очакватъ, може да оправдае една подобна мѣрка за проваляне стойността на нашия левъ. Днесъ спестяванията на българското население сѣ надъ 18 милиарда лева книжни. Едно обезценяване на българския левъ ще дойде да унищожи съ единъ замахъ този националенъ капиталъ, това национално богатство. И то срещу какво? Срещу нѣкакви радостни перспективи за утрешния день. Азъ си представлявамъ какво би настѣпило въ нашата страна, ако почѣхмѣ всѣки день да виждаме понижение стойността на българския левъ. Платена заплатата на първо число, ще стигне за изживяване до пето число, тъй като левътъ ще продължава бързо да пада и заплатитъ ще бѣдатъ изчерпвани; възнагражденията на работниците, възнагражденията на свободните професии ще се стопяватъ за нѣколко дни. Никоя държава, която е преживѣвала тия нещастия, не е била господарка съ единъ замахъ да ги спре, нито пъкъ е била господарка да пусне намаляването до извѣстенъ размѣръ и следъ това да го спре. Нашата страна е сѣ задължения къмъ чужбина, съ една търговия подъ угрозитъ на едно чувствително намаление, нашиятъ животъ е така много разклатенъ, и духоветъ сѣ така много неулегнали днесъ, че тѣ биха били много възпламенени при една подобна перспектива. Азъ смѣя да кажа — безъ никакви претенции да познавамъ въпроса изъ основа, да говоря съ компетентността на специалистъ — че ако това стане въ нашата страна, ние ще се изправимъ предъ голѣми мъжнотии — не, но азъ виждамъ какъ утрешниятъ день ще бѣде день на анархията, на стълкновенията, на безредицитъ.

И затуй, за да престанатъ, подобни очаквания, за да престанатъ подобни надежди, за да почнемъ да разчитаме на днешните обективни условия, които съществуватъ въ нашата страна, за да знае всѣки сѣдствата, съ които разполага, и бѣдещето, което може да очаква и което може да гради на своите собствени плещи, време е да престане проповѣдта, че задълженията нѣма да се плащатъ, че данѣцитъ нѣма да се плащатъ и че ще настѣпи благодатниятъ день, когато съ единъ незначителенъ продуктъ, отъ каквото и да е естество, могатъ да се ликвидиратъ всички задължения или да бѣдатъ избѣрсани. Защото не сме ние, които трѣбва да даваме примѣръ за стопанско и политическо устройство на свѣта. Ние сме много бедна страна и много малка сила. Ако новото трѣбва да дойде, ако нови отношения трѣбва да настѣпятъ, тѣ ще дойдатъ на друго мѣсто, където и условията сѣ по-подготвени, където и по-малко сътресения биха могли да се причинятъ, и тогава ние бихме могли по-добре да се приспособимъ. Но така лекомислено да жертвуваме това, което днесъ е градено, което днесъ е икономисано, което днесъ е стопанисано, срещу едни химери, срещу едни изгледи неизвѣстни за бѣдещето, азъ смѣтамъ, че най-малко е позволено това на единъ народъ като нашия, който разполага съ скромни сѣдства. И затова още единъ пътъ казвамъ, че за известно време, година, две, може би, петъ, на насъ се налагатъ голѣми икономии, на насъ се налагатъ голѣми жертви въ всички области.

И за пенситъ трѣбва да бѣде направено нѣщо, и за чиновничеството трѣбва да бѣде направено нѣщо.

Уважаемиятъ г. Адамъ Нейчевъ вчера засегна въпроса за българските чиновници, безъ да има време да развие своите разбирания по този въпросъ. Лично азъ по много случаи и на много мѣста съмъ сподѣлялъ единъ възгледъ, на който не преставамъ да бѣда вѣренъ поддръжателъ. А той е, че сега, повече отъ всѣки другъ пътъ, се налага да предприемемъ въ нашата страна коренни реформи и то по много съображения. Българската държава, съ своите разклатени финанси, съ своето скромно стопанство, и следъ единъ кратъкъ периодъ отъ 50 години на свободно съществуване не може да си позволява лука, пенсионеритъ, при всѣка смѣна на правителствата, да растатъ двойно повече, отколкото въ всѣка друга държава, и за едно време, което нѣкой изслужва до дълбока старостъ и му остава много малко време, за да бѣде пенсиониранъ, да пенсионираме, вмѣсто едно, две лица.

Но не само поради тая причина се налага стабилизиране на българското чиновничество. Налага се то и поради друга една причина. Ако проследимъ политическия животъ на партиитъ у насъ, ние не можемъ да не констатираме нерадостния фактъ, че върху чиновничеството градимъ въ много голѣма степенъ нашитъ смѣтки и плащаме голѣма и тежка данъ за чиновничеството.

Д. Ачковъ (нац. л. о): За смѣтка на държавата.

Д-ръ Н. Думановъ (нац. л. о): Преди всичко ние искаме отъ него въ изборитъ голѣма помощъ. Нѣма защо да бѣдемъ лицемери и да скриваме, че всѣка властъ си служи съ чиновничеството като съ единъ сигуренъ апаратъ, за да търси болшинство, и че при смѣната на всѣко правителство смѣняваме чиновничеството, за да настанимъ свои. Отъ тѣхъ, обаче, не можемъ да очакваме много голѣма работоспособностъ, защото нѣмаме възможностъ, отъ партийна признателностъ, да подбираме хора съ по-голѣмъ цензъ, съ по-голѣма изпитаностъ, съ по-голѣмо трудолюбие и съ по-голѣми заслуги и добродетели. Затуй тѣ сѣ по-малко работоспособни, затуй и съкращенията у насъ по-мъчно могатъ да ставатъ и по-мъчно може да бѣде въртѣна държавната администрация. Но необходимо е и поради друга една причина да се стабилизира чиновничеството. Крайно време е да престанатъ партиитъ да се надѣватъ съ сѣдствата на държавата, съ държавната администрация да постигатъ своите партийни цели. Ако въ миналото нашиятъ партиенъ животъ страдале, ако той не бѣше улегналъ и ако нашиятъ партийни борби сѣ били остри, хроническо остри, ако ние не можехме да си подадемъ ръка въ даденъ моментъ за едно общо творчество и да забравимъ нашитъ различия, то бѣ, защото нашитъ партийни борби сѣ били много жестоки и сѣ били водени съ толкова голѣмо острѣвление, че не е могло да бѣдатъ прекратени личните оскърбления, личните честолюбия и голѣмата пропастъ, която тѣ сѣ копаели между насъ, за да не признаемъ заслугитъ на нашиятъ противници и да посочимъ тѣхнитъ грѣшки съ голѣма търпеливостъ и съ по-голѣма човѣчностъ. Затуй нашиятъ политически животъ е стра-

далъ и ще продължава да страда; затуй въ тази област реформи са наложителни. Азъ знамъ колко ще бждатъ тежки първите жертви за онѣзи, които ще има първи да ги понесатъ, но тая крачка трѣбва да бжде сторена. Не само да се приказва, не само да се казва, че се демагогствува, но тия реформи трѣбва да станатъ едно дѣло, защото днесъ ние търпимъ угрози въ нашия стопански и политически животъ. Не е ли наше право да констатираме, че върху всѣко ново правителство се възлагатъ надежди, които не се оправдаватъ и които много скоро се изпаряватъ? Нѣма страна като нашата, въ която толкова бърже да залѣзва обаянието отъ новата властъ и въ която толкова бърже да идватъ разочарованията отъ новото правителство, отъ новата партия. Защо? Защото ние, въ опозиция, се боримъ на базата на голѣми идеи, носители сме на голѣмо идейно движение, което се нагърбва да поведе въ новъ пътъ нашия стопански и политически животъ, но го забравяме много бързо, когато дойдемъ на властъ. Мѣрките, мѣроприятията на довчерашия управникъ критикуваме въ опозиция, разбиваме ги, сочимъ ги съ голѣма доблестъ, съ голѣмъ куражъ и съ голѣми обещания да ги прекратимъ и да прокараме известни нововъведения, да премахнемъ известни стѣснения отъ законодателенъ характеръ, известни закони, които стѣсняватъ нашата политическа свобода, известни закони, които прѣчатъ на нашата стопанска мощъ, на нашето стопанско възбуждане, но когато дойдемъ да управляваме, не се стѣсняваме да разширимъ или да усъвършенствуваме за наши лични облаги онова, което едно правителство е създадо, за да се ограда, за да си гарантира своето по-дълготрайно стоене на властъ, да си гарантира своето управление, да бжде ко-гладко за него, да управлява по-безпрепятствено, да може поне за единъ периодъ отъ време да си затвори очитъ и да спи спокойно. Има ли нужда да ви цитирамъ примѣри, за да се дразнимъ? Не е необходимо. Всички, които приказваме, сме длъжни това да констатираме. И затова нека днесъ не скриваме, че разочарованието отъ днешното правителство е голѣмо. Голѣмо е, защото мнозина се впрегнаха да проповѣдватъ и въ стопанската, и въ политическата областъ голѣми реформи, които мѣчно могатъ да бждатъ прокарани, защото реформитъ не се поддаватъ така лесно, както платътъ подъ ножицата на единъ шивачъ, който може да скрои каквато дреха иска — фракъ или рединготъ. Стопанскиятъ животъ е сложенъ, той мѣчно се подава на теоритизиране. И нека, г-да, ако искаме да бжде по-спокойно стопанското и политическо развитие на нашата страна, престанемъ да си служимъ въ нашитъ борби срещу нашия противникъ съ голѣми, смѣли и голи обещания, които нито сме въ положение да проведемъ, нито време имаме, нито възможностъ имаме да прокараме. Очаквахъ се чудеса отъ правителството на Народния блокъ, едва ли не се считаше, че то съ една чародейна пръчка ще опрѣсни нашия стопански и политически животъ, а днесъ виждаме да дохождатъ оратори на правителственото болшинство да казватъ, че бюджетътъ е като сговористкия бюджетъ, че той не се различава по нищо отъ миналия бюджетъ. Ето първия укоръ, първата горчивина, която вие сами си създавате. За честота на България, за утрешното мирно развитие на страната, нека погледнемъ на нѣщата по-обективно, да създаемъ нашия дългъ, и когато сме въ опозиция по-малко да приказваме, по-малко да обещаваме.

Днесъ само едно ни остава: да кажемъ, че животътъ е сложенъ, че се прави онова, което може да се направи, че повече е невъзможно да дадемъ, че повече търпение е нужно отъ ония, които чакатъ да се преодолеятъ всички мѣчнотии, за да доживѣе и българската държава онова хубаво развитие, което ние очакваме, за да дочакаме уталожването на този свѣтовенъ катаклизъмъ, който е раздрусалъ свѣта и да можемъ подъ свободното българско небе да дочакаме единъ свѣтълъ лъчъ, единъ топълъ лъчъ за развитието и щастieto на българската държава. (Ржкоплѣскания отъ националибералитъ обединени)

Председателъ: Записали сж се да се изкажатъ следнитъ народни представители: Александъръ Пиронковъ, Петко Стояновъ, Владимиръ Молловъ, Вергилъ Димовъ, Никола Йотовъ и т. н. Обаче казанитъ народни представители, имайки предъ видъ чл. 14 отъ правилника за вътрешния редъ на Народното събрание, сж се споразумѣли да се даде най-напредъ думата на г. Вергилъ Димовъ, следъ това на г. Петко Стояновъ, по-късно на г. Владимиръ Молловъ, още по-късно на г. Даскаловъ, г. Йотовъ и т. н.

Прочее, давамъ думата на народния представителъ г. Вергилъ Димовъ.

Л. Станевъ (раб): Той е избраникъ съ цената на единъ животъ. (Възражения отъ земледѣлцитъ. Пререкания между народнитъ представители Лазаръ Станевъ и Асентъ Стоевъ)

Председателъ: (Силно звѣни) Моля, г-да!

В. Димовъ (з): (Отъ трибуната) Г. г. народни представители! Времето, въ което живѣе българскиятъ народъ и моментитъ, които преживява българската държава, налагатъ на всички ни, особено при единъ такъвъ актъ, какъвто е гласуването на бюджета, повече спокойствие, повече разумъ и повече тактъ.

Настоящиятъ бюджетъ на народното правителство на Народния блокъ буди интересъ и е отъ голѣмо значение, поради две обстоятелства. Отъ начина, по който се развиха дебатитъ и изказаха ораторитъ, ние виждаме, че наистина въ всички, които се изреждаха на трибуната, има ясно съзнание за тежитъ моменти, въ които живѣемъ, и желание съ разумъ и тактъ да се направи нѣщо добро. Та, казвамъ, интересътъ, който буди предложениятъ бюджетопроектъ, се дължи главно на две обстоятелства. Първото е, че това е първиятъ бюджетъ на едно народно управление, на едно правителство, дошло по суверенната воля на българския народъ, и второ, поради обстоятелството, че моментитъ, които живѣе нашиятъ народъ и държава, сж моменти на тежка стопанска криза. Казвамъ, интересъ буди бюджетопроектъ на правителството затова, защото е на правителството, дошло следъ 21 юний. За насъ и за българския народъ 21 юний не е една обикновена дата, не затова защото 21 юний е направилъ г. Никола Мушановъ министъръ-председателъ, и е докаралъ на властъ Земледѣлския съюзъ, а затова, защото 21 юний е синуръ на две епохи, синуръ на две системи. На 21 юний свършва една система на управление и трѣбва да почне друга система на управление въ нашата страна. Но 21 юний е интересенъ за насъ и за всички български граждани, които желаятъ спокойно да обсъдятъ историческото развитие на нашия народъ, и затова, защото на тая дата за пръвъ пътъ въ нашата история българскиятъ народъ се бори и победи въ името на известни икономически придобивки и стопански задачи.

До този моментъ българскиятъ народъ не единъ пътъ е влизалъ въ политически борби, не единъ пътъ е излизалъ победителъ, не единъ пътъ е правилъ и печелилъ избори, но изборната победа на 21 юний доби историческо значение затова, защото това бѣ първата борба и първата победа въ името на една нова икономическа система, на една нова система на управление, която трѣбва да се установи отъ днесъ нататкъ въ България, за да се преобрази нашето стопанство и за да се тласне развитието на държавата ни напредъ. Ето защо именно бюджетопроектъ на сегашното правителство, което е дошло по волята на българския народъ съ императивъ да отпочне нова икономическа система и ново управление, буди интересъ и е отъ значение за нашата общественостъ.

Въ нашата нова история ние знаемъ две интересни дати, две епохи: тази, която почна отъ 9 юний 1923 г. и свърши на 21 юний 1931 г., и тази, която почна отъ 21 юний 1931 г. Системата отъ 9 юний 1923 г. до 21 юний 1931 г. е интересна затова, защото е единъ повратъ, една стопанска реакция у насъ, за да се подсилятъ позицитъ на спекулативния капиталъ и на многоимачитъ за смѣтка на дребното стопанство, на широкитъ производителни народни маси. Като резултатъ на тази стопанска реакция и нейната антисоциална политика, която бѣ проведена презъ тия 8 години, е и днешното печално състояние на нашето народно стопанство.

О. ъ друга страна, бюджетопроектъ на правителството буди интересъ и затова, защото се поднася въ единъ моментъ на тежка стопанска криза не само у насъ, но въ единъ моментъ на свѣтовна икономическа криза, на стопанска и финансова депресия въ цѣлия свѣтъ, въ единъ моментъ на разрушение на сѣществувашитъ стопански форми, на досега сѣществувашия начинъ на стопански отношения и на почване на нѣщо ново. Противно на онова, което каза единъ отъ преждеговорившитъ тукъ вчера, ще кажа, че кризата не е въ сѣщността на днешния свѣтъ. Кризата не е и въ цивилизацията, както се твърдѣше отъ единъ отъ ораторитъ, който се опита да сравни днешната криза съ оная въ римската цивилизация. Днешната криза въ свѣта не е криза на строя, а е криза въ капиталистическата надстройка, която се руши и отстъпва мѣстото на нѣщо ново, но не на болшевизма.

Болшевизмът сам по себе си е единъ своего рода държавен капитализъм и реакционна политическа система на управление, която отрича демокрацията, както и той е отреченъ отъ народитѣ. Това, което днесъ се руши, отстъпва мѣсто на стопанската и на политическата демокрация, която иде, която ще дойде.

А. Неновъ (раб): Начело съ г. Вергилъ Димовъ.

В. Димовъ (з): Нека ми бѣде позволено тукъ да направя едно малко отклонение. Рускиятъ болшевизъмъ спечели въ Русия сражението не затуй, защото основитѣ на руската стопанска демокрация бѣха разрушени, не затуй, защото демократическиятъ строй въ Русия бѣше прогнанил и разсипанъ — той не бѣше още дошелъ — но затуй, защото руската стопанска демокрация не можѣ да разгѣне своитѣ сили, и болшевизмътъ съ нѣколко хиляди души я би на единъ много тѣсенъ, нищоженъ фронтъ — на фронта на конспирацията, на фронта на провокацията. Затуй именно тамъ ние днесъ имаме това, така да се каже, изключение, отклонение отъ общото развитие на народитѣ, отъ общото развитие на стопанския животъ на държавитѣ. Ето по тия две съображения за насъ, народнитѣ представители отъ болшинството, а сѣщо така и за всички други, бюджетопроектътъ на правителството представлява известенъ интересъ.

Интересна сѣщо така за насъ е и констатацията, която направи г. министърътъ на финанситѣ за тежкото състояние на страната и на държавата. Ние трѣбва съ радостъ да отбележимъ и да адмираме този жестъ и куражъ на г. министра на финанситѣ — ясно и открито да сложи проблемитѣ, ясно и открито да ни изправи предъ истинското положение на нашата държава и на нашия народъ. Това другъ пѣтъ отъ тази маса (Сочи министерската маса) не се е правило. Другъ пѣтъ обикновено тукъ, на тая трибуна, е трѣбвало да се изреждатъ единъ по единъ народнитѣ представители отъ опозицията, за да говорятъ дълги часове, за да убеждаватъ правителството, че наистина страната изживѣва тежка стопанска криза. Не искамъ да се ровя въ дневницитѣ на Народното събрание, въ речитѣ на г. Никола Мушановъ и на други народни представители отъ опозицията презъ 1928, 1929, 1930 години, когато тукъ сѣ били разглеждани бюджетопроектитѣ на държавата, когато се е разисквало по отговора на тронното слово, за да се види какъ тия хора, загрижени за утрешния день на народа, който всѣки день все повече и повече е слизалъ надолу по стѣпалата на мизерията, сѣ предупреждавали искрено тогавашното правителство и сѣ го молили да вземе необходимитѣ мѣрки, за да се спре декадансътъ, за да се подпомогне трудящиятъ се народъ. Днесъ сѣ спестени тѣзи усилия на опозиционнитѣ оратори, защото правителството, респ. г. финансовиятъ министъръ самъ признава тежеститѣ на положението, самъ признава задрудненото състояние на страната, самъ признава сѣществуването на една тежка стопанска криза у насъ.

Но, г. г. народни представители, не само г. финансовиятъ министъръ признава това. Още отъ първитѣ дни на поемане управлението отъ Народния блокъ, отъ тогавашния министъръ-председателъ уважаемиятъ г. Александъръ Малиновъ и дошлия следъ него г. Никола Мушановъ, а така сѣщо и отъ всички други наши представители въ кабинета, ние имаме нееднократно възможността да чуемъ тѣхнитѣ изявления за истинското състояние на страната и на държавата, за това, което Народниятъ блокъ наследи, съ рискъ да нарушатъ и съкратятъ медения месецъ на блоковото управление, съ рискъ да съкрушатъ и съборятъ много илюзии, съ рискъ да създадатъ преждевременно срещу себе си едно настроение. Въ интереса на страната, на държавата, тѣ имамъ куражъ да заявятъ ясно и открито състоянието на нѣщата. Отъ тази маса (Сочи министерската) и отъ страна на болшинството, още отъ първия день следъ поемането на управлението, проблемитѣ се поставиха ясно и открито. Това е една отъ голѣмитѣ заслуги на правителството на Народния блокъ, затова защото едно управление, което почива на лъжа, едно управление, което почива на неискреностъ по най-голѣмия въпросъ за него — въпросътъ за стопанското състояние на страната — такова управление, безспорно, не може да направи смѣли крачки напредъ. Сега ние сме длъжни да разискваме бюджетопроекта въ едно време, когато въ страната ни има наистина една тежка стопанска криза.

Г. г. народни представители! Ние сме единъ беденъ народъ, на когото тежатъ 26.520.000.000 л. задължения, достигащи до 4.698 л. на глава. Ние днесъ сме въ едно поло-

жение, когато всички слоеве на нашия народъ преживѣватъ тежки дни. Почнете отъ най-многобройния слой, отъ най-голѣмото съсловие — земеделското. Достатъчно е да се отиде въ българското село, не да се стои много, а само да се надзърне въ схлупената хижа на българския селянинъ-земеделецъ, за да се видятъ истинскитѣ размѣри на злото въ нашата страна, за да се види наистина до къде е стигнало положението на българския народъ и да се види наистина какви сѣ стопанскитѣ и финансови възможности на нашата държава. Да погледнемъ и положението на българския работникъ, което не е по-розово, което не е по-добро; то е сѣщо така тежко, сѣщо така лошо. И българскиятъ работникъ, както и българскиятъ земеделецъ, сѣ принудени днесъ да се справятъ съ голѣми мъчнотии въ своя животъ. Не по-добро е положението и на българския чиновникъ, за чиято мизерна заплата често сме навикнали да се залавяме. Не по-добро е и положението на дребния търговецъ въ страната ни, нито е по-добро положението на занаятчията, който спуща кепенцитѣ на своя дюкянъ безъ да е направилъ сефте. Положението на тѣзи слоеве отъ нашия народъ, г. г. народни представители, е тежко затова, защото е тежко положението на най-голѣмия слой на българския народъ — селячеството. Нашето селячество е загубило своята поукателна способностъ и заради това всички слоеве, положението на които е функция отъ положението на българския земеделецъ, сѣ днесъ извънредно зле. Много права е българската пословица, която казва: когато има у говедаря и у овчаря, има и у боляра; тогава, когато има у тѣзи, които сѣ основата на пирамидата на нашата държава, на съвременния общественъ строй, ще има и у всички; а тогава, когато е тежко тѣхното положение, безспорно, и върховетѣ на пирамидата ще бѣдатъ извънредно зле.

А. Неновъ (раб): Да, ама тѣ иматъ.

В. Димовъ (з): Г. г. народни представители, констатацията, която правимъ ние за положението на страната и народа, трѣбва да бѣде последвана и отъ една друга констатация, необходима за изяснение първопричинитѣ на злото. Г. министърътъ на финанситѣ повдигна завесата. Преждеговорившитѣ оратори, начело съ г. Адамъ Нейчевъ, сѣщо така се спрѣха на този въпросъ. Това е въпросътъ за отговорноститѣ. Когато споменемъ думата „отговорности“, мнозина отъ насъ веднага я свързватъ съ думата „санкция“. Не заради наказанията ще търсимъ ние отговорноститѣ, а отговорноститѣ трѣбва да се търсятъ, за да не се позволятъ повторения на грѣшкитѣ, които сѣ правени отъ едно минало управление. Историята на народитѣ е необходима не за да ни сочи кой кога е управлявалъ, кой какъ е управлявалъ и кой какъ е билъ наказванъ за своето управление; историята на народитѣ е необходима, за да ни каже кой, какъ и защо е грѣшилъ, за да не грѣшатъ тѣзи, които ще дойдатъ. Следователно, ние сме длъжни, макаръ и накратко — защото нѣмаме възможностъ въ краткото време, съ което разполагаме тукъ, въ детайли да задълбимъ, за да търсимъ отговорноститѣ за днешното положение на страната — да разкриваме политиката на правителството, което управлява страната презъ последнитѣ осемъ години, и пакоститѣ, които то нанесе въ всички области на нашия стопански животъ. Ние, обаче, сме длъжни, въ интереса на обективната истина, да се спремъ на това управление, което свари България, ако не въ цвѣтуеще положение, то свари я, въ всѣки случай, въ единъ моментъ на възстановяване силитѣ ѝ следъ войната, както подчерта и самъ г. финансовиятъ министъръ, свари я въ единъ моментъ, когато ние отивахме напредъ, когато въ България имаше надежди къмъ по-добро. (Ржкоплѣскания отъ земеделцитѣ)

Правителството на Сговора не дойде непосредствено следъ войната, както дойде правителството на Александъръ Стамболийски, което бѣ принудено да управлява въ много тежки дни и при едно страшно наследство. Правителството на Сговора дойде въ едно време, когато атмосферата бѣше вече разчистена; въ едно време, когато, както ви се каза отъ г. министра на финанситѣ, всички мъртви запаси на стопанството бѣха вече попълнени; въ едно време, когато процесътъ на възстановлението бѣше почналъ, бѣше въ своя маршъ. И за насъ е интересно да знаемъ, интересно е да се знае отъ всички, какъ така този процесъ на възстановяване, какъ този процесъ на възходъ бѣ прекъснатъ и какъ така години следъ войната — тогава, когато се знае, че условията, създадени отъ войната, полека-лека сѣ се измѣнили къмъ по-добро, тогава, когато се предполага, че послѣдствията отъ войната не сѣ така тежки, както бѣха първоначално, какъ едно правителство, което управлява осемъ години, не само че не

продължи тая възстановителна дейност на правителството на Александър Стамболийски, което то беше свалило с прехват, но напротив, с своята политика на покровителстване на спекулативния капитал не подпомогна народното стопанство, но всеки ден все повече и повече надълбочаваше кризата въ него и изтощаваше материалните резерви и възможности на българския народ.

А. Бояджиев (раб): Още по-интересно е, че сегашното правителство също следва същия път. Това е по-интересно.

А. Капитанов (з): Интересното е, че те бодат нещо и скачат!

Председателстващ Н. Захариев: (Звъни)

В. Димов (з): Г. г. народни представители! Първото нещо, което ние чуваме от г. министра на финансите, беше, че финансовата, респективно бюджетната политика на правителството, което управлява осем години България, беше политика върху силите, върху възможностите на българския народ. Когато правителството на Демократическия сговор дойде на власт, то свари един бюджетно-проект от 5 милиарда и 100 милиона лева, обаче още в същата година правителството на Сговора увеличи държавните разходи с 900 милиона лева. От тях 800 милиона лева се дадоха за увеличение заплатите на чиновниците, което увеличение, според признанията на г. министра на финансите, беше ненуждно, ненавременно и преждевременно. А 100 милиона лева бяха гласувани за разходи по „събитията“.

Въ това време правителството отмени износните мита, които ние бяхме наложили, за да урегулируем правилно стопанските отношения въ страната.

Първият бюджет на правителството на Демократическия сговор, за 1924/1925 финансова година, приключи с разход 8 милиарда 386 милиона лева; значи, близо с 3 милиарда повече, отколкото е билъ предшествуваният бюджет на правителството на Александър Стамболийски.

Не само това. Ако проследим таблицата на пръките и косвени данъци — т. е. на онъзи материални сили и възможности, които сж черпени от българския народ и сж което широко черпене е изтощена стопанската мощ на народа — ние ще видим, че до 1924 г. пръките и косвените данъци у нас стигат сумата 2,410,000,000 л., а следъ 1924 г., само за една година, сж увеличени на 3,525,000,000 л.

Този факт, самъ по себе си, изолиранъ, ще каже нѣкой, нѣма голямо значение. Но, г. г. народни представители, това не е само единъ изолиранъ факт, а система. Всяка година всички бюджети черпи от българския народ, върху неговите възможности, милиарди лева. Това изтощи силата на ония, които плащат, това изтощи тяхната покупателна способност, това внесе дезорганизация въ кредитния и стопански живот и спъна правилния развой на нашето народно стопанство.

Но, г. г. народни представители, за да бъде пълна картината за тежкото наследство, което получи днешното управление, ние сме длъжни да се спремъ и на така наречените външни задължения на нашата държава.

Безспорно, не можемъ за всичките външни задължения на държавата да държимъ отговорно бившето управление. Имаше такива, които то наследи, както е случаятъ с репарациите, но има и такива, които сж резултат на неговата финансова политика: двата следвоенни заема и пагубната за страната валоризация на довоенните ни заеми. Но отговорността на правителството на Демократическия сговор, по отношение задълженията ни къмъ чужбина и репарациите, се състои още и въ това, че то не намъри сили и куражъ въ себе си да продължи борбата, която водеше Александър Стамболийски за облекчение на външните задължения и премахване на репарациите.

Ние всички знаемъ, че веднага следъ войната, съгласно договора за миръ, България беше натоварена сж едни репарационни задължения отъ 2,250,000,000 златни френски франка, равняващи се на 22% отъ цѣлото ни народно богатство. И, съгласно договора за миръ, трѣбваше още въ 1920 г. м. юний, да почнатъ плащанията; трѣбваше още тогава да се платятъ 2.5% лихви върху цѣлата сума отъ 2,250,000,000 златни френски франка. Правителството на Земледѣлския съюзъ отказа да плати тогава. Въ 1921 г. отъ

него бѣха поискани 134 милиона златни френски франка, равни на 3,216,000,000 л. И трѣба, г. г. народни представители, да отдадемъ почитъ и признание на тогавашното правителство за смѣлата борба, която води въ защита на каузата на българския народъ. (Ръкоплѣскания отъ земледѣлците)

А. Бояджиев (раб): Оттатъкъ (Сочи крайната дѣсница) не ръкоплѣскайте.

Отъ земледѣлците: Мълчи бе! Слушайте, ако искате да бъдете слушани.

В. Димов (з): Днесъ ние можемъ да приказваме много и различни нѣща. Днесъ ние можемъ да обвиняваме правителството на Александър Стамболийски колкото щемъ. Днесъ ние сме още съвременници и живѣемъ сж болките и сж злостите на съвременността и не можемъ обективно да сждимъ за събитията. Ето защо у насъ още не може да се намъри достатъчно обективност да можемъ да отдадемъ заслужената данъ на едни хора, истински българи и български държавници, които се бориха за справедливата кауза на българския народъ.

Г. г. народни представители! Когато си спомнимъ времето, въ което дойде да управлява Александър Стамболийски; когато си спомнимъ онова страшно време на поръжение и разбунени страсти; време, когато хората се връщаха отъ една загубена война, газили кръвъ до колѣне, загубили въра въ всички идеали, загубили въра въ всички ценности; едно време, въ което болшевишката вълна на революцията заливаше свѣта, когато цѣлятъ свѣтъ се тресѣше отъ нейния разрушителенъ напоръ — ние сме длъжни да признаемъ усилията на правителството на Стамболийски, което, въпрѣки тежките условия, въ които беше поставено да работи, запази мира и спокойствието на страната и спаси държавата отъ разрушения. (Ръкоплѣскания отъ земледѣлците)

А. Ненов (раб): Спаси буржоазията. (Възражения отъ земледѣлците)

В. Димов (з): Г. г. народни представители! Също така трѣба да признаемъ, че това правителство води и една достойна борба въ защита на нашите интереси спрямо ония, които искаха отъ насъ милиони и милиарди.

Спомняме си — въроятно още всички не сме забравили — нотата 115, сж която тогавашната Репарационна комисия даде ултиматумъ на правителството на Александър Стамболийски да почне плащанията, да внесе тая огромна вноска отъ 3,216,000,000 л.; въ противенъ случай страната ни се заплашваше сж различни репресалии. Спомняме си тогава и отговора на Александър Стамболийски, който той отъ тукъ, отъ тая маса (Сочи министерската маса), даде и сж който отговоръ достойно защити престижа на България и интересите на българския народъ. Той тогава заяви: „Ние сме малък и обезоръженъ народъ, нѣмаме войници на границата и не можемъ сж никого да воюваме, но можемъ да заявимъ: България не може да плаща. Беденъ и сиромашки е българскиятъ народъ и той не може да плати тия огромни суми, които съставляватъ половината отъ неговия годишенъ бюджетъ“.

Ние сжщо така си спомняме, че тогава отъ правителството на Стамболийски бѣха поискани окупационни разноси 130 милиона златни франка. Стамболийски не само че не даде тия 130 милиона златни франка, но той представи една смѣтка, едно контра-искане на Репарационната комисия, сж което искаше разносиките, направени отъ българското правителство, по издрѣжката на окупационните войски, искаше стойността на имотите, оставени въ завоюваните земи, искаше една сума равна на 3 милиарда български лева. Ние сжщо знаемъ, че тогава събитията предявиха едно искане отъ 309 милиона лева за разни реквизиции и пр., които българската войска била събирала. Александър Стамболийски, възъ основа на Ньойския договоръ, отговори, че българската държава не може да плаща отдѣлни искания затова, защото всички отдѣлни искания, споредъ мирния договоръ, влизатъ въ общата сума на нашия репарационенъ дългъ.

Г. г. народни представители, следъ такава една защита на нашата народна кауза, правителството на Сговора не само че не продължи тая борба, но то още презъ м. мартъ 1924 г. склочи сж Репарационната комисия една спогодба, съгласно която то се съгласи да плати окупаци-

онни разноси 25 милиона златни франка, които съ лихвитъ се равняват на 663 милиона български лева. Правителството на Сговора се съгласи на това, за да бъде оставено спокойно, понеже бѣше слабо вътре въ страната. Неопиращо се на волята на българския народъ, отречено отъ самия народъ, за да може свободно да се разправя съ недоволството и недовѣрието, което царѣше срещу него въ българския народъ, то искаше да бъде спокойно отъ вънъ и затова на всички искания за плащане къмъ чужбина отговаряше, широко раздавайки народнитѣ срѣдства. И така, склучи се съ Репарационната комисия спогодбата за плащане на 663 милиона лева. Също така се дадоха на сѣрбитѣ 309 милиона лева. Всичко 1 милиардъ лева — цена, съ която то си гарантира отъ вънъ спокойствието. Г. г. народни представители! Въ този редъ на мисли не мога да не се спра, макаръ и мимоходомъ, върху склучената отъ правителството на Демократическия сговоръ спогодба въ декемврий 1926 г. за валоризацията на нашитѣ довоенни заеми. Този актъ е едно отъ най-крупнитѣ пасивни дѣла на Демократическия сговоръ. Макаръ това дѣло да не е още достатъчно много изяснено на нашата общественостъ, все пакъ всички разбираятъ, че съ него се нанесоха неправими пакости на държавата.

Г. г. народни представители! Въпрѣки че правителството на Сговора имаше примѣра на Александъръ Стамболийски, на неговото управление, което отъказа на исканията на носителитѣ на облигации отъ нашитѣ довоенни заеми да имъ се валоризиратъ въ златни франка вземанията, Сговорътъ, за да бъде оставенъ спокоенъ, или кой знае по какви други съображения, се съгласи и склучи онази спогодба, която така много отеки нашето народно стопанство съ нови и страшно голѣми задължения. Имамъ тукъ предъ себе си в. „Народъ“, който прави една равносметка на грамадитѣ загуби, които е претърпѣло българското стопанство отъ склучената въ 1926 г. спогодба. Не само това, но този общественъ органъ налага единъ тревоженъ викъ, той иска българската общественостъ сериозно да се замисли за една анкета по спогодбата, за да се видятъ отговорноститѣ по нея и бъде освѣтлено нашето общество.

В. „Народъ“ пише: „Така, по силата на особенитѣ постигнати спогодби, французитѣ плащатъ за своитѣ дългове за единъ златенъ франкъ единъ книженъ франкъ, равенъ на 5.45 български лева. Това значи: срещу всѣки 500 предвоенни златни франка французитѣ плащатъ на своитѣ кредитори само 100 златни франка, т. е. 2.700 книжни лева.

„Германцитѣ платиха за довоеннитѣ си заеми веднѣжъ за винаги 5% върху номиналната имъ стойностъ. Това значи: за всѣки 500 лева златни предвоенна стойностъ, германцитѣ сѣ платили 675 сегашни лева.

„Ние българитѣ, съгласно конвенцията отъ 1926 г., ще платимъ въ крайния срокъ: за една облигация отъ 500 златни предвоенни лева 13.500 сегашни български лева!“ И изчислява по-нататкъ вестникътъ, въз основа пресметанията на нѣколко професори, че нашето стопанство отъ тая спогодба е натоварено съ 15 милиарда грѣшни български лева!

Г. г. народни представители, ето наследството, което получи Народниятъ блокъ: разстроено стопанство, разстроенъ кредитъ, разстроени финанси, борчове, задължения свѣрхъ нашитѣ възможности и свѣрхъ нашитѣ сили. И естествено е, че при това наследство правителството на Народния блокъ, въпрѣки своето желание и въпрѣки усилията, които, дълбоко съмъ убеденъ, че членоветѣ на кабинета правятъ и ще правятъ, не можеше и не може въ краткото време на своето управление да направи чудеса. Отъ крайната лѣвица и отъ банцитѣ на тия, които управляваха до вчера, къмъ правителството на Народния блокъ днесъ се отправя обвинението, че то не бързало, че то не направило абсолютно нищо въ продължение на 10 месеци, откакъ управлява, че не е направило нито едно чудо и, следователно, то е едно правителство, което не е отговорило на своята историческа мисия и затова трѣбовало да си върви.

А. Бояджиевъ (раб): Сговора...

А. Капитановъ (з): Стига бе! Ти ли си дежуренъ днесъ?

А. Бояджиевъ (раб): Нѣмаме дежурни. Не съмъ дежуренъ.

В. Димовъ (з): Г. г. народни представители, ние сѣщо така твърдимъ, че чудеса не сме направили. Ние сѣщо така твърдимъ, още повече, че чудеса не можемъ да направимъ.

А. Бояджиевъ (раб): Нѣма и да направите.

В. Димовъ (з): Ние сѣщо така признаваме, че въ днешния моментъ, който преживѣва страната ни, и при състоянието, въ което се намира народътъ ни, ние не можемъ нанстина да правимъ чудеса.

Но г. г. народнитѣ представители, които обвиняватъ, които желаятъ да обвинятъ днесъ Народния блокъ,...

А. Бояджиевъ (раб): Кучкитѣ го докараха.

Председателъ: (Звъни)

А. Стоевъ (з): Ще си кажешъ думата, когато се качишъ на трибуната.

В. Димовъ (з):... които днесъ се мжчатъ да коватъ стрели срещу управлението на Народния блокъ,...

П. Попивановъ (з): (Къмъ работницитѣ) Когато се качи вашиятъ ораторъ на трибуната, ще видимъ какво знае да приказва.

В. Димовъ (з):... така нареченитѣ комунисти, които тукъ обичатъ обикновено да парадиратъ съ своето реформаторство и съ своето революционерство и които обвиняватъ Народния блокъ, че е далъ тежъкъ бюджетъ за нашето народно стопанство, ще ми позволятъ едно малко отклонение, за да престанатъ да викатъ отъ тая страна (Сочи работницитѣ), да имъ кажа, напр., какъвъ е бюджетътъ на Съветска Русия. Тия господа въроятно не знаятъ, или пъкъ не искатъ да знаятъ, че въ Съветска Русия бюджетътъ на държавата днесъ е 27 и половина милиарда рубли, равняващи се на български лева 1 билионъ и 787 милиарда.

А. Бояджиевъ (раб): Не забравяйте, че тамъ има държавна индустрия и държавно земледѣлие.

А. Капитановъ (з): (Къмъ А. Бояджиевъ) Махни си очилата, дано видишъ по-хубаво.

Министъръ-председателъ Н. Мушановъ: (Къмъ А. Бояджиевъ) Знаешъ ли какво е билионъ? (Оживление)

В. Димовъ (з): Г. г. народни представители! Азъ се съмнявамъ дали нѣкон отъ ония, които викатъ тамъ (Сочи работницитѣ), ще могатъ да напишатъ нулитѣ на тази огромна астрономическа цифра.

Но интересно е да се знае, че приходитѣ на този бюджетъ отъ даньцитѣ, прѣки и косвени — значи и въ Съветска Русия има прѣки и косвени данъци, а не тѣй, както тѣ (Сочи работницитѣ) разправятъ долу по събранията, че Русия е държава безъ данъци, че Русия е държава, въ която никой нищо не плащатъ, че тамъ всички живѣли подъ благодатното слънце на болшевиизма, а отгоре имъ пада манна небесна и никой нищо не работи (Възражения отъ работницитѣ) — сж 16 милиарда и 800 милиона рубли, които се равняватъ на единъ билионъ и 100 милиарда български лева. (Възражения отъ работницитѣ)

Но интересно е, г-да, понеже тѣзи хора тукъ (Сочи работницитѣ) често говорятъ за милитаризираната българска държава — за тази държава, която има шепата 20 хиляди войници — които често пѣти говорятъ тукъ за полицейска българска държава (Възражения отъ работницитѣ),...

А. Капитановъ (з): 68 милиарда лева харчатъ въ Русия за военни цели.

Министъръ-председателъ Н. Мушановъ: (Къмъ работницитѣ) Четете днесъ въ извадкитѣ отъ чуждестранната преса какви нови данъци въвеждатъ въ Съветска Русия.

К. Русиновъ (раб): И кжде се харчатъ?

В. Димовъ (з): ... интересно е да се знае, кжде отиватъ тия билиони, тия милиарди, които се събиратъ отъ бедния, отъ сиромашкия руски мужикъ. Така бюджетътъ на военното министерство въ Съветска Русия се равнява

на 100 милиарда български лева, а бюджетът на полицията — на 33 милиарда. Това е бюджетът на бедната руска пролетарска държава! (Възражения от работниците. Глъчка)

Председателят: (Звъни)

Г. Костовъ (раб): Тамъ харчатъ за организация на индустрията 800 милиарда и за земледелието 600 милиарда, а една трета отъ вашия бюджетъ отива за милитаризма. (Глъчка)

Председателят: (Звъни)

В. Димовъ (з): Дръжте се коректно — ще ви отговоря на всичко.

Т. Бошнаковъ (з): Руските поданници (Сочи работниците) се разсърдиха.

Министър-председател Н. Мушановъ: Изъ улицитъ на Москва хората мратъ отъ гладъ. (Възражения от работниците. Глъчка)

Председателят: (Звъни)

П. Попивановъ (з): Г. Бояджиевъ! Навърно нямате въра въ вашия ораторъ, че ще обори цифритъ, които се изнасятъ сега, затуй прекъсвате и възразявате.

Министър д-ръ А. Гиргиновъ: Аларма правятъ.

В. Димовъ (з): Г. г. народни представители! Ще прибавя и друго нѣщо. За да накарамъ тѣзи господа (Сочи работниците) окончателно да замълчатъ, ще посоча какъвъ данѣкъ на глава се пада въ руската комунистическа държава. Въ Сѣветска Русия на всѣки селянинъ и гражданинъ се пада по 9.150 л. данѣкъ, когато въ България, където всички признаваме, че положението е тежко, на глава се падатъ само 2.000 л. годишно за данѣци. И ние разбираме, че и тая цифра не е по силитъ и възможноститъ на българскитъ граждани, а колко повече въ Русия, където сиромашията е по-голяма отъ нашата, на глава се падатъ, както казахъ, по 9.150 л. годишно за данѣци.

Министър-председател Н. Мушановъ: Четете единъ отъ турскитъ вестници следъ връщането на комисията, която бѣше въ Москва, за да видите констатацията, която се прави — че въ Москва хората мратъ по улицитъ отъ гладъ.

Отъ работниците: О-о-о!

А. Неновъ (раб): Сѣщо както въ Пашмаклийско, въ Кърджалийско и въ Петричко.

А. Бояджиевъ (раб): (Казва нѣщо)

П. Попивановъ (з): Като излѣзете на трибуната, тогава ще Ви повѣрваме.

Министър-председател Н. Мушановъ: Изслушайте оратора!

В. Димовъ (з): Г. г. народни представители! Нека да видимъ основанията и на другитъ, които ни критикуватъ — на така наречената дѣсна реакция у насъ. Стоящата отъ дѣсно реакция сѣщо така атакува правителството на Народния блокъ, казвайки, че не сме направили нищо въ тѣзи 10 месеца, откакъ сме поели управлението.

А. Бояджиевъ (раб): Какво нищо? 17 души утрепахте.

В. Димовъ (з): Г. г. народни представители! Азъ казахъ, че ние чудеса не сме направили, но че все пакъ презъ това кратко управление отъ 10 месеца правителството направи върховни усилия да се справи съ тежкото наследство, взе мѣрки, прокара реформи, макаръ и още да сме въ началото, за изживяване на кризата, която притиска нашето народно стопанство.

Но нека на тѣзи отъ дѣсно, които ни обвиняватъ, че нищо не сме направили, да споменемъ, че тѣ не за 10 месеца, не за една година, не за две години, а за много го-

дини не само че нищо добро не направиха — ние бихме били благодарни, ако тѣ нищо не бѣха направили — но направиха много нѣщо, за да бѣде отегчено, за да бѣде смазано нашето народно стопанство. И за да видимъ какво сѣ направили тѣ въ началото, нека да прочетемъ нѣкои извадки отъ тронното слово въ 1925 г.

Тамъ четемъ: „Въодушевени отъ желанието да водимъ страната къмъ миръ, редъ, напредѣкъ и стопанско творчество въ духа на своята програма и за да отговоримъ на народнитъ нужди, правителството ще поднесе на вашето обсъждане и одобрение редица закони и мѣроприятия, за да подпомогне стопанския и социаленъ напредѣкъ на страната“.

Значи, г. г. народни представители, две години следъ като сѣ дошли на власт, тѣ говорятъ, че ще прокаратъ редица мѣроприятия и реформи, за да подобрятъ стопанския напредѣкъ на страната! Но кои сѣ тѣзи реформи, за които говорятъ тѣ дори въ 1925 г. — не само че не ги казватъ, но и нѣматъ ясна представа за тѣхъ.

Следователно г. г. народни представители, сега, когато разглеждаме бюджетопоекта на правителството на Народния блокъ, ние сме длѣжни да имаме всичко това предъ видъ не за да оправдаемъ правителството — то нужда отъ оправдание нѣма — но за да бѣдемъ и обективни и обективно да си изяснимъ условията, при които трѣбваше и при които имаше възможностъ да работи правителството на Народния блокъ.

Г. г. народни представители! Предъ насъ е бюджетопоектътъ на правителството. Безспорно, трѣбва да признаемъ, ние нѣмаме тукъ единъ творчески бюджетъ; безспорно, ние сме длѣжни да признаемъ, че бюджетопоектътъ, който ни се представя, не е онова, което ние чакхемъ, не е онова, което чакаше българскиятъ народъ. Тоя бюджетопоектъ не разрешава проблемитъ, които времето иска да се разрешатъ. Казахъ: това не е единъ творчески бюджетъ; това е единъ бюджетъ, който ликвидира съ едно минало. Ето защо ние отъ този бюджетъ много не можемъ и нѣмаме право да искаме, затова защото той е ликвидационенъ, той ликвидира съ едно минало и той ще бѣде, тъй да се каже, последната страница на едно време, на една епоха, която си отива.

Но като правимъ тая констатация за бюджетопоекта, ние безспорно сме длѣжни, за да бѣдемъ справедливи, да кажемъ, че правителството направи нѣкои нѣща, които ни убеждаватъ, че то има всичкото добро желание да върви напредъ и които сѣ единъ добъръ знакъ, че ние ще вървимъ напредъ.

Още въ своитъ първи дни правителството направи първото нѣщо, необходимо за едно управление — да познае истинското състояние на нѣщата въ нашата страна и сѣщевременно, познавайки това състояние, да потърси мѣрки, да потърси способи за лѣкуване на болкитъ. И още първитъ стѣпки на правителството бѣха къмъ ограничаване разходитъ, къмъ правене икономии. Докато правителството на Сговора, сѣ идването си на властъ въ 1923 г., не само че не направи икономии, но изведнѣжъ увеличи държавнитъ разходи съ 900 милиона лева, правителството на Народния блокъ още въ първитъ месеци направи икономии и намаления, като съкрати държавнитъ разходи съ 790 милиона лева. Не само това, г. г. народни представители, но правителството прокара нѣколко реформи, нѣколко мѣроприятия и законоположения, съ които излѣзе насреща въ подкрепа на бедното, сиромашко наше народно стопанство.

Нѣмамъ време и нѣма да изброявамъ тукъ всичкитъ тия законоположения и мѣроприятия, но не мога да не се спра само на нѣкои отъ тѣхъ, не мога да не ги спомена: закона за акцизитъ, закона за намаление на задѣлженията и най-важния отъ всички — закона за закрила на земледѣлцитъ-стопани.

А. Бояджиевъ (раб): Пази, Боже, отъ нищо!

В. Димовъ (з): Съ последния законъ правителството на Народния блокъ въ единъ моментъ на криза въ нашето земледѣлско стопанство, когато се пролетаризира българското село, когато се миниратъ отъ тия отлѣво основнитъ на държавата, именно дребното стопанство, въ този моментъ правителството на блока схвана важността на проблемата и на момента и пожела да спре този процесъ и да помогне на бедствуващото наше земледѣлско стопанство и да закрепи дребната земледѣлска собственост.

Но естествено е, че направеното не е всичко. Правителството на Народния блокъ не може и не бива да спре тукъ. Ако спре тукъ, то нѣма да отговори на своята исто-

рическа мисия, нито ще изпълни императива на българския народ от 21 юний. И затова се слага въпросът за реформите, които трябва да се направят в нашата държава. Мнозина г. г. народни представители заявяват, че реформи сега не могат да се правят.

Н. Пждаревъ (д. ср): Не мнозина, а самъ министърътъ.

А. Капитановъ (з): Чакай бе! Ти си много ясенъ, като излъзешъ на трибуната!

В. Димовъ (з): Заяви се също така, че днесъ не могат да се правятъ смѣли реформи. Но когато говоримъ за реформи, нека се обяснимъ. Реформите не значатъ лудории. Реформи трябва да се направятъ. И азъ съмъ съгласенъ съ мнението на единъ народенъ представител, който се обади преди малко — съ г. Смиловъ — че точно въ такива моменти, съдбоносни, страшни, съ необходими реформи.

Нека вземемъ примѣръ отъ Франция. Преди нѣколко години, когато французкото стопанство се разстройваше, когато французкиятъ франкъ падаше, когато гибелъ застрашаваше утрешния денъ и на богата Франция, въ това време ние знаемъ и помнимъ, че Поанкаре съ смѣли реформи и голѣмъ замахъ прокара нѣколко мѣроприятия и проведе нѣколко реформи, съ които не само че спрѣ разложението, но вдѣхна куражъ въ французкото народно стопанство, въ гражданитъ на французката република, и ний даде възможностъ на надмогнатъ тежкитъ моменти, които преживяваха. Защото често пъти реформитъ лѣкуватъ не само съ своитъ реални резултати, не само съ своитъ печалби въ милиони, реформитъ обикновено указватъ най-голъмо въздействие съ своята психологическа страна, съ успокоението, което внасятъ въ народното стопанство, съ надеждитъ, които даватъ на народа, съ вѣрата и куража, които вдѣхватъ въ тия, които се борятъ съ тежкитъ проблеми. И затова, защото ние днесъ живѣемъ наистина една тежка стопанска криза, защото живѣемъ моменти на колебания, на завои въ нашето народно стопанство, изобщо въ държавата, точно въ този моментъ императивно се налагатъ на насъ най-смѣли социални реформи. Ако днесъ не ги прокараме, когато има опасностъ да бѣде ударена въ основата нашата държава, ако днесъ не ги прокараме, тогава кога? Когато бѣдемъ добре ли? Ето защо въпросътъ за реформитъ се слага ултимативно предъ нашата общественостъ. Тѣ трябва да бѣдатъ решени и проведени.

Но, г. г. народни представители, когато се говори за реформи, нека се прави разлика между обмислени и разумни мѣроприятия и между авантюристически набѣги. Ние авантюри не можемъ, и нѣма да правимъ. България е много малка, за да бѣде едно опитно поле за лудитъ експерименти на нѣколко луди глави. България е много малка, за да бѣде опитно поле било за експерименти по държавно право — ние да решаваме тукъ какъ да се управлява свѣтътъ — или пъкъ България да бѣде опитно поле за нова политическа икономия. Ние сме една малка сиромашка страна и сме длъжни да вървимъ по пътищата, изпитани вече отъ други народи, по пътищата на едно разумно реформаторство. Защото, г. г. народни представители, има у насъ хора, които си въобразяватъ, че ще могатъ да премахнатъ тежеститъ на днешния моментъ съ единъ жестъ, съ единъ замахъ, само съ единъ законъ. Това не може да стане. Ние не можемъ да се движимъ по пътя на случайноститъ, ние не можемъ да се движимъ по пътя на необмисленитъ действия, ние сме длъжни да изработимъ една система строго обмислена; ние сме длъжни да изработимъ единъ общъ и голѣмъ държавенъ планъ.

Г. г. народни представители! Като казвамъ тая мисль, азъ не откривамъ Америка, нито казвамъ нѣщо, което никой не знае; всички го знаемъ, всички го чувстваме, всички чувстваме нуждата отъ такъвъ планъ и въпрѣки това още не сме пристѣпнили къмъ това елементарно нѣщо: къмъ изработването именно на единъ общъ държавенъ планъ.

Г. г. народни представители! България не е случайна държава, тя не е временна държава, тя не е една ефемерна държава, израстнала съгласно волята, съгласно повелитъ на нѣкоя велика сила или велики сили. Ние живѣемъ даже мимо волята на нѣкои държави, ние живѣемъ въпрѣки буритъ на многогълбовни сътресения. Ние сме живѣли тукъ, въ това мѣсто на Балканския полуостровъ, хиляди години, следователно, ние сме длъжни — понеже сме сигурни, че и утре ще живѣемъ, че и утре ще бѣдемъ свободна и независима държава — да помислимъ за едно разумно и системно управление въ утрешния денъ.

Ето защо, г. г. народни представители, смѣтамъ, че крайно време е въ нашата страна, безспорно, като притжимъ взаимнитъ борби, онова самоизяждане и самоизтрѣбление, когато хаби националнитъ ни сили, да се замислимъ за едно дълбоко социално реформиране на нашия политико-икономически животъ. Крайно време е да се замислимъ за едно дълбоко социално реформиране на нашата страна. Първото условие за това е да изработимъ и проведемъ единъ добре изученъ държавенъ планъ. Вие виждате, г. г. народни представители, колко много опити съ се правили у насъ. Единъ министъръ почне въ едно направление, похарчи милиони и милиарди, работи, бори се, дълбае на канарата на прогреса въ единъ пътъ. Дойде неговиятъ замѣстникъ и напустне работата тамъ, дето първиятъ е дълбалъ, и почва да дълбае на другата страна, похарчи нови милиони и милиарди, изразходва и тамъ много налични сили на нацията и, като резултатъ, не се получава нищо добро, нищо ценно. Отъ десетки години насамъ ние виждаме една лутаница въ всички области на нашия стопански и политически животъ. У насъ малцина знаятъ какво искатъ отъ тая страна и какво иска отъ насъ българскиятъ народъ. Тия, които стоятъ начело на управлението — общественитъ водачи на българския народъ — не могатъ да му се сърдятъ. Ние нѣмаме право да се сърдимъ на този миренъ, трудолюбивъ и търпеливъ до безконечностъ народъ, който търпи толкова много чираци да се учатъ да бръснатъ на неговата глава. (Ржкоплѣскания отъ земледѣлцитъ)

Н. Пждаревъ (д. ср): Това е много право.

В. Димовъ (з): Жизненитъ интереси на народа ни диктуватъ да помислимъ сериозно за изработването на единъ добре изученъ стопански планъ за нашата страна. Ще трябва да се изучатъ основитъ на нашето стопанство, нуждитъ на нашето земледѣлие, задачитъ на нашата стопанска и финансова политика. Ще трябва да се изучатъ всестранно всички области, всички райони на страната и кои какви нужди и интереси иматъ.

Г. г. народни представители! Това не може да направи една личностъ. Ако щете, не могатъ да го направятъ и хората на една партия. Това трябва да направятъ умѣтъ на цялата нация. Въ тази областъ, въ това поле, на тази плоскостъ ние ще трябва да съберемъ мисльта, гения на българския народъ, ще трябва да съберемъ всичко онова, което е годно въ нашата страна и да му дадемъ възможностъ и условия да извърши тази работа въ продължение до 1—2 години. Ние сме хора, които бързае. Ние винаги сме били максималисти. Ние искаме въ единъ денъ да разрешимъ всичкитъ проблеми на българския народъ. Преди нѣколко години, когато бѣхме реализирали частъ отъ своитъ национални идеали, ние не искахме да се задоволимъ съ това, а искахме въ разстояние само на две години да разрешимъ всички национални проблеми, да обединимъ изведнѣжъ цялия български народъ. Това не бѣ по силитъ ни и ние не само че не успѣхме, но и загубихме и това, което имаме. Затова ние ще трябва не въ духа на максимализма, но постепенно и своевременно да направимъ възможното за изработването на единъ добъръ държавенъ планъ, като се изучи състоянието на нашето стопанство и нуждитъ на нашия народъ не за една година и не за петъ години, а за 20 години напредъ. И, като се изработи единъ такъвъ подробенъ държавенъ планъ, да бѣде той следванъ системно отъ всички, които ще дойдатъ на тия маси. (Сочи министерскитъ маси) Правителствата ще идватъ и ще си отиватъ, но основната, генералната линия на нашата политика — стопанска, външна, въобще на нашата държавна политика — трябва да остане единна и непромѣнена.

Г. г. народни представители! Това не могатъ да направятъ комисии. Това не може да направи една комисия а-ла Тричковъ, която заседава години подъ редъ и нищо не е направила. Това може да се направи, когато безспорно, по инициатива, изхождаща отъ правителството, се събератъ всички хора, признати въ капацитети въ дадени области въ тая страна, които, за интереситъ на утрешния денъ на този народъ, съ и ще бѣдатъ длъжни да изпълнятъ тази повелителна за нашата страна задача. И съ огледъ на този държавенъ планъ, който ще трябва така да се изработи, ние ще трябва да пристѣпнимъ къмъ реформиране на нашата администрация, къмъ реформиране на административното дѣление на страната ни. Също така ние ще трябва да пристѣпнимъ къмъ реформиране на външното представителство на нашата държава. Тѣй също ще се пристѣпни, съ огледъ на този държавенъ планъ, къмъ реформирането на земледѣлието ни, къмъ реформирането, най-после, на нашата учебна система.

Г. г. народни представители! Като се говори за административното дѣление на нашата страна, ние всички

признаваме, всички сме убедени, че е лукс за българската държава да има 16 окръжни управления; че е лукс за българската държава да има 16 полицейски инспекции; че е лукс за българската държава да има 16 училищни инспекции; 16 окръжни инженерства; лукс е за българската държава да има толкова много преплетени, сплетени и паралелни служби, които изчерпват силите и сръдствата на българския народ. И се чувствава също така повелителната нужда от едно опростотворяване на нашата система на управление, нуждата да направим евтина нашата държавна машина. Безспорно, това не може да стане сега. Но ние сме убедени, че правителството на Народния блок ще пристъпи към тази административна реформа. Преди известно време ние имаме опита на министъра на вътрешните работи уважаемия г. Гиргинов, който беше се опитал именно да съкрати няколко окръжи. Не по пътя само на съкращение на окръжи ще се уреди този въпрос, затова защото, ако решим да съкратим един-два или три окръжа, ще почнат да идват безкрайно много комисии и делегации, и реформата нѣма да може да бъде проведена. Ние имаме тук единъ случай, смѣшенъ или печаленъ, но за нашата действителностъ въ всѣки случай характеренъ: една делегация отъ 700 души дошла отъ Кюстендилския окръгъ да протестира противъ закриването на Кюстендилския окръгъ. Азъ смѣтамъ, че тукъ по този въпросъ ще трѣбва да се процедира по другъ пътъ, а именно съ по-смѣлъ жестъ, съ една по-смѣла реформа. Нѣма никой да се сърди, когато се закриватъ не два или три окръжи, но когато ще се пристѣпи къмъ създаването за цѣлата страна три или четири области. Също така, като се пристѣпи къмъ съкращение на всички малки околийки, каквито ги имаме днесъ, много малки, съ по 30 или 50.000 жители и които съществуватъ като отдѣлни административни единици, иматъ и околийски началникъ, иматъ и по 40 души стражари, иматъ и необходимитъ чиновници. Следователно, когато ние извършимъ и трѣбва да извършимъ тая реформа, на която не беше чуждъ и г. министъръ-председателъ, за съкратяването на всички тия окръжи и оставянето на нѣколко голѣми области — защото България и безъ това не е голѣма държава — околийтъ по число ще трѣбва да се съкратятъ и ще останатъ тогава по-голѣми околии, закрѣпени въ зависимостъ отъ стопанскитъ интереси на отдѣлната област и въ които околии ще може и по-лесно да се управлява и по-лесно ще може да се помага въ всѣко едно отношение на работния народъ.

Също така ние ще трѣбва да разрешимъ въпроса и съ премахването на окръжнитъ съвети. По тая въпросъ се е много писало и много приказвало. Но въпрѣки всичко писано и приказвано, въпросътъ стои все още тамъ, гдето беше преди нѣколко години. Тоя въпросъ не бива да остане неразрешенъ. Тия многобройни паралелни служби, които съществуватъ въ окръжитъ, не само не помагатъ и не улесняватъ стопанското развитие и прогреса на самитъ окръжи, но заплетенитъ служби заплитатъ и самата работа: отдѣлнитъ началници на отдѣлнитъ служби се конкуриратъ, завиждатъ си и въ своето съревнование си прѣчатъ единъ на другъ. Ето защо трѣбва да се въведе по-голѣмо единство и по-голѣма простота въ нашето административно дѣлние, за да може и по-лесно, и по-целесъобразно да се управлява страната. Отъ друга страна, това ще донесе на държавата извънредно голѣми икономии. Нѣмамъ време да ви изброявамъ и изчислявамъ икономиятъ, които могатъ да се направятъ, но като пресмѣтнемъ само разходите за службитъ, които ще бъдатъ закрити, заплатитъ на голѣмитъ и малки чиновници — началници, подначалници, писари и пр. и пр. — които ще бъдатъ икономисани, ние ще изчислимъ огромната сума на тая голѣма икономия, която може и трѣбва да се направи за нашето стопанство отъ една подобна реформа.

Също така, съ огледъ на общия държавенъ планъ, ще трѣбва да се пристѣпи и къмъ известно реформиране на нашето външно представителство. Дипломатията днесъ не е повикана да играе и не може да играе оная роля, която тя играеше преди свѣтовната война. Това трѣбва да се каже не само за нашата дипломатия, а въобще за дипломатията въ цѣлия свѣтъ, но най-много за нашата. Нашата дипломатия днесъ нито има задачата, нито ще има възможността да прави голѣма политика. Освенъ защитата на нашитъ племенни интереси, на нашата национална кауза, на нашитъ малцинства и пр., нашето външно представителство ще трѣбва да поеме грижитъ за стопанскитъ ни интереси въ чужбина. Днесъ ние виждаме, че първо-основата на всички междудържавни отношения сѣ стопанскитъ интереси; въ основата на всички отношения лежатъ тия именно интереси. И ние, които искаме да бъде добре защитено нашето стопанство; ние, които искаме нашето стопанство да намѣри — най-важното — пазари за своитъ

произведения; ние, г. г. народни представители, ще трѣбва, безспорно, да пратимъ като представители на страната ни въ чуждитъ държави въ днешния тежкъ моментъ живи хора; хора, които, бидейки добре запознати съ стопанския и културенъ животъ на народа ни, съ неговитъ нови нужди, ще иматъ възможностъ въ това именно отношение да отговорятъ на повелителнитъ изисквания на нашитъ интереси въ държавитъ, въ които отиватъ. Днесъ, когато се боримъ на животъ и смъртъ за пазари, това има голѣмо значение. Защото можемъ тукъ да приказваме каквото щемъ, можемъ да съкратимъ отъ тукъ отъ тамъ нѣкой и другъ милионъ, но дотогава, докато не гарантираме пазари за нашето производство; докато не ги намѣримъ и запазимъ, ние не ще можемъ да дадемъ единъ тласкъ на нашето производство, за каквото говори вчера г. Адамъ Нейчевъ, да ускоримъ трансформирането и на нашето земледѣлие. Къмъ това трансформиране, което всички ние желаемъ, което е една абсолютна нужда за държавата ни, ние ще можемъ по-лесно да преминемъ тогава, когато дадемъ възможностъ на нашия земледѣлецъ да намѣри смѣтка на външнитъ пазари, т. е. да намѣри възможностъ да пласира своитъ произведения тамъ. А въ това отношение ще ни бъде извънредно много полезно, изключително полезно Външното министерство. Преди известно време се говореше — а се писа и въ вестникитъ — за учредяването на единъ експортенъ институтъ. Смѣтамъ, че това ще бъде единъ излишенъ институтъ, едно ново излишно бюрократическо учреждение, което ще създаде нови паралелни служби и което нищо добро не ще може да донесе за нашето стопанство. Ние ще трѣбва така да реорганизираме консулската служба при нашето Външно министерство, така да подберемъ търговскитъ ни представители на държавата, че да можемъ чрезъ Външното министерство да урегулируемъ въпроса за нашия износъ, за намирането на пазари и за тѣхното запазване и разширение.

Също така, г. г. народни представители, съ огледъ на държавния планъ, ние ще трѣбва да пристѣпимъ и къмъ онова, за което вече говориха и което азъ нѣма да повтарямъ — трансформирането на нашето земледѣлие. Всички признаваме, че България е земеделска страна — говоримъ го, хвалимъ се съ това — всички признаваме, че благодарение именно на този фактъ, че ние сме земеделска страна — подчерта го и г. министърътъ на финанситъ — благодарение на това, че сме едно само-задоволяващо се стопанство, можахме въ годинитъ на сътресения и на бури да издържимъ и донѣкъде да се запазимъ. И когато всички признаваме, че основата на нашето народно стопанство е земедѣлното, безспорно, ние ще трѣбва да обърнемъ погледа си тамъ и да увеличимъ грижитъ си за него. Каквото и да правимъ, години ще минатъ, и сто, и двесте, България ще си остане една земеделска страна. България не може да догонва днесъ индустриалнитъ страни и, следователно, погрѣшна беше онази политика, която години подъ редъ подкрепяше изкуствено и за смѣтка на нашето родно земедѣлие паразитната индустрия въ страната. Както г. Петковъ вчера тукъ ви изчисли, всѣка година нашето народно стопанство е губило по 500 милиона лева за покровителствуване тази паразитна индустрия, която загуба е била през всичкото време за смѣтка и въ тежестъ на нашето земедѣлие. Ще трѣбва въ това отношение ние да изработимъ една политика, която да бъде следвана докрай, като се подкрепя онази индустрия у насъ, която черпи своитъ сурови материали отъ нашето родно земедѣлие, и хармонично да се продължи развитието въ това отношение на земедѣлие и на индустрия. Никой отъ насъ не може да има смѣлостта да иска унищожение на нашата индустрия; никой не може да има тоя куражъ, особено въ днешния моментъ, когато всички народни стопанства се стремятъ къмъ това — сами да задоволяватъ своитъ нужди. Да унищожимъ известни индустрии, отъ които имаме нужда и които индустрии, както ви казахъ, черпятъ своитъ сурови материали отъ нашето народно земедѣлко стопанство, това никой не го иска. Но интереситъ на страната, нуждитъ на нашето народно стопанство налагатъ да бъде подкрепена само онази индустрия, за която ви говорихъ, и да се спре да се подкрепя отъ управлението на страната паразитната индустрия, която живѣе за смѣтка и на грѣба на нашето земедѣлко стопанство.

Г. г. народни представители! Идвамъ до единъ отъ първитъ въпроси — учебната система. У насъ има две мнения по този въпросъ. Едни разправятъ, че България била едва-ли не най-просвѣтената страна въ свѣта, че у насъ има извънредно много умственъ пролетариатъ, че всѣка година нашитъ училища изхвърлятъ хиляди хора, които не сѣ полезни нито на себе си, нито на обществото. Отъ друга страна, други пъкъ поддържатъ мнението, че България все още си остава една държава, въ която не-

грамотността все още се движи въ високите проценти. Отъ статистиката, която имаме за 1929/1930 г., ние научаваме, че отъ всички деца, подлежащи на задължително обучение, на възраст отъ 7 до 14 години, на брой 703.872, постъпили сж въ училището само 600.000. Близко 104.000 отъ децата, подлежащи на задължително обучение, или не сж постъпили никакъ въ училище, или пъкъ сж напуснали училището презъ годината. Все пакъ не сж имали възможност около 104.000 деца на народа да почувствуватъ лъчидъ на просвѣтата. Много се приказва за гимназиитъ у насъ и числото имъ въ споровѣтъ извънредно много се увеличава. Въ сжщностъ ние имаме непълни гимназии 44, а пъкъ пълни 54 — съ педагогически училища. Това е цифреното състояние на нашето образование. Като се има предъ видъ и друго едно положение, че споредъ статистиката за 1929/1930 г. неграмотността у насъ все пакъ се движи около 40%, естествено е, че никой тукъ не може да има куражъ да поддържа намаление разходитъ за нашата просвѣта. И трѣбва да се похвали правителството на Народния блокъ, загдето не само че не е намалило въ тия дни на криза и бедствие бюджета на Министерството на просвѣтата, но го е и увеличило съ 15.900.000 л.

А. Неновъ (раб): Общата неграмотностъ все пакъ си остава.

В. Димовъ (з): Това показва, че правителството на Народния блокъ схваща, че е абсолютно необходима за народа една по-голяма и по-системна просвѣта, защото само единъ просвѣтенъ народъ може и ще може да отива напредъ.

Г. г. народни представители! Не е безинтересно и становището на ония, които казватъ, че у насъ предстои едно коренно реформиране на учебната система; които казватъ, че България, която е една земеделска страна, че България, която чака отъ земледелието, не може да остане съ такава една система на образование, каквато имаме сега. Сега ние имаме срѣдни земеделски училища 4 съ 298 ученика, имаме практически земеделски училища 8 съ 335 ученика, имаме и зимни земеделски училища 20 съ 761 ученика и имаме допълнителни земеделски училища 100 съ 4.450 ученика. Отъ друга страна, за земеделското образование въ страната се харчатъ 27.557.000 л. Тая нищожна цифра ни показва, че у насъ още много малко се обръща внимание на земеделското ни образование, може би още много малко се чувствува повелителната нужда, че ние ще трѣбва въ това отношение да направимъ много, за да улеснимъ този процесъ, за който всички говоримъ — трансформиране нашето земледелие. Ние до този процесъ нѣма да можемъ да стигнемъ, ние това трансформиране нѣма да постигнемъ, ако не съумѣемъ именно да създадемъ по-голяма земеделска просвѣта, да дадемъ възможностъ на повече синове на българското село да научатъ да обработватъ по-добре земята, която иматъ. И ето защо ще трѣбва и въ това отношение не да се намалаватъ грижитъ за общото образование на народа, да не се намалаватъ грижитъ за просвѣтата на нашия народъ, но ще трѣбва да се замислимъ за изработване една учебна система по-целесобразна спрямо нуждитъ на нашето народно стопанство и на нашата държава. И, следователно, добре е да се помисли върху това, което известни педагози предлагатъ — за промѣняне учебната система въ нашата прогимназия. Както нѣкои предлагатъ, добре ще е нашата прогимназия да се примѣси единъ видъ съ допълнителнитъ земеделски училища; тѣзи прогимназии, които, безспорно, безъ да сж много, сж достатъчни да улеснятъ този процесъ за насаждане една по-голяма земеделска просвѣта върхъ българското село. Въ всѣка една прогимназия ние имаме възможностъ — правителството може да го направи — да наредимъ да има по единъ човѣкъ, който да познава да е сведущъ по въпроситъ за нашето земледелие. И вмѣсто тамъ, въ прогимназията, при невъзможностъ да се усвоятъ всички тия нѣща, които се преподаватъ, да учимъ децата за Австралия, за Авганистанъ и за Патагония — работи, които тѣ забравятъ веднага, щомъ напуснатъ прогимназията, особено ако нѣматъ възможностъ да следватъ по-нагоре — ние трѣбва да обрнемъ повече внимание въ прогимназията върху земеделието, върху земеделското образование и тогава и резултатитъ и ползата отъ това ще бждатъ, безспорно, много по-големи за народно стопанство и за държава, отколкото при сегашния начинъ на образованието.

И само при това положение, г. г. народни представители, ако можемъ да проведемъ изложенитъ тукъ отъ менъ накратко реформи, които, както ви казахъ, не сж въпросъ на

единъ месецъ, не сж въпросъ на една година, не сж въпросъ на едно правителство, но които трѣбва да бждатъ брънки отъ голѣмата верига, наречена държавенъ планъ, само тогава ние ще можемъ да пристъпимъ къмъ нови мѣроприятия, чрезъ които да получимъ ония голѣми икономии, за които всички тукъ приказваме — ония голѣми икономии, които, безспорно, сж нуждни на нашето стопанство. Защото тъй, както е сега нашиятъ бюджетпроектъ, отъ 6 милиарда лева — да оставимъ настрана бюджета за желѣзницитъ — отъ тия 6 милиарда лева бюджетитъ на държавнитъ дългове е 2.018.000.000 л., тоя на Военното министерство — 1.030.000.000 л., следователно, ставатъ 3.048.000.000 л., а останалитъ по-малко отъ 3 милиарда лева сж за всичкитъ други нужди на държавата. Като извадимъ отъ тия 3 милиарда лева 2 милиарда, които сигурно отиватъ за изплащане заплатитъ на чиновницитъ, за консомативни нужди, остава ни единъ недостатъченъ милиардъ, съ който да импулсираме нашето народно стопанство и съ него да правимъ всички онѣзи необходими реформи за повдигане благосъстоянието на българския народъ.

И ето защо, г. г. народни представители, тая констатация трѣбва да ни наведе къмъ работа за разрешаване на две голѣми проблеми.

Първата е проблемата за нашата армия. Доброволческата система е свърхъ нашитъ финансови възможности. Ето защо ние трѣбва да се боримъ за наборна армия.

Втората проблема е репарациитъ. Както знаемъ, ние харчимъ годишно отъ нашия оскъденъ бюджетъ 1.500.000.000 л. за плащане на външнитъ ни задължения. Това така не бива да продължава. И ние ще трѣбва да адмирираме правителството на Народния блокъ за това именно, че то, съ поемане управлението на държавата, постави и този въпросъ открито предъ нашата общественостъ и вънъ. То не продължи самоизлъгването и илюзиитъ, които създаваше бившето правителство, че ние сме страна, която има излишци въ бюджетитъ си, че ние сме страна, която има цѣтущо стопанство и, следователно, страна, която може да плаща. Правителството на Народния блокъ и този въпросъ постави открито. То заяви, че положението на нашето народно стопанство е такова, че ние не че не желаемъ, но нѣмаме възможностъ да плащаме. И, както знаете, въ конференциитъ, които се състояха, представителитъ на правителството имаха възможността и куража да изнесатъ истинското положение на страната и най-важно да пледиратъ за облекчение на нашитъ задължения. Не казвамъ, че ние получихме онова, което искахме, нито казвамъ, че получихме онова, което ни бѣше необходимо, казвамъ, че имаме куража да поставимъ въпроса открито и свѣтътъ да се съгласи, свѣтътъ да разбере положението ни и да свикне съ мисълта, че ние имаме нужда отъ помощъ, че ние имаме нужда отъ облекчения. И наистина, г. г. народни представители, на насъ въ това отношение ни се направиха известни облекчения. Днесъ, поне за първото шестмесечие, въпросътъ за репарационнитъ вноски е разрешенъ. Сжщо така правителството съумѣ да разреши въпроса за намаление съ 50% плащанията по всичкитъ заеми, които срѣдства оставатъ блокирани тукъ и които правителството може да употреби за плащане дефицититъ по бюджетитъ. Този фактъ дава възможностъ и насърчава и за въ бждеще правителството да продължава да работи въ това направление. Тая борба е дългъ не само на правителството, а на всички български граждани, на цѣлата нация. Трѣбва да привикнемъ свѣта съ мисълта, че този сиромашки народъ, обеднялъ, отрупанъ съ вътрешни задължения повече отъ 15 милиарда лева, единъ народъ, който има такъвъ малкъ бюджетъ и който бюджетъ свършва винаги съ дефицити, такъвъ единъ беденъ народъ не може да плаща всѣка година около 2 милиарда лева външни задължения, не може всѣка година да отдѣля отъ залька си такива огромни суми, затова защото вътре въ страната се спѣва правилното развитие на народа и на държавата и се прѣчи на задоволяването на всички културни и социални нужди.

Н. Пѣдаревъ (д. ср): Въ тия 2 милиарда туряте ли и пенситъ?

В. Димовъ (з): Ето защо въпросътъ ще трѣбва да се постави открито. Правителството е направило първата стѣпка. Азъ смѣтамъ, че то ще продължи въ това отношение да обяснява на общественото мнение въ свѣта и на факторитъ, отъ които зависи разрешението на този въпросъ, че тѣ сж длъжни да погледнатъ съ по-голямо съчувствие и съ по-голяма снисходителностъ къмъ този народъ, който, въпрѣки своята малобройностъ, въпрѣки сво-

ята сиромашия, въ продължение на години под редъ е платилъ досега къмъ чужбина повече отъ 6 милиарда лева. Съ тоя фактъ, следователно, тоя народъ е показалъ, че има доброто желание да плаща, че е единъ честенъ народъ, който разбира какво значи задължение, но също така и тѣ сѣ длъжни да се проникнатъ отъ съзнанието за невъзможността на този народъ да продължава да плаща, съ рискъ да попрѣчи на своето естествено, културно и социално развитие, съ рискъ да му се отнеме възможността да задоволи своитѣ елементарни културни и социални нужди.

Г. г. народни представители! Привършвайки бележитѣ си по разходната страна на бюджета, мимоходомъ ще се спра и на въпроса за нашето чиновничество. Казахъ, всички пледираме и приказваме за съкращения и за икономии и всички обръщаме погледъ къмъ единственото мѣсто, където смѣтаме, че може да се направятъ тия съкращения — чиновническитѣ заплати. Безспорно, когато се спираме на тази проблема, ние сме длъжни да признаемъ, че дребното и срѣдно чиновничество получава заплати, които не задоволяватъ неговия екзистенциен минимумъ, ние сме длъжни да признаемъ, че е мизерна заплатата му и че е мизерно положението му.

Но, г. г. народни представители, тази констатация не ни прѣчи да спремъ вниманието си върху другия въпросъ — върху общото реформиране на нашата администрация и въобще на чиновничеството. Този въпросъ у насъ е слаганъ много пѣти за разрешение, но и досега той не е получилъ едно правилно разрешение, затуй защото не е билъ разрешенъ единъ предварителенъ въпросъ — въпросътъ за стабилитета на самото чиновничество.

Тоя въпросъ за чиновничеството, който е свързанъ съ това, че ние харчимъ за него годишно 2 милиарда лева, ще трѣбва да добие своето окончателно разрешение въ смисълъ, че ние ще трѣбва да реформираме бюрократията, да реформираме администрацията, да я пригостимъ къмъ нуждитѣ на държавата, да я направимъ по-евтина, по-опростена и по-експедитивна.

Днесъ чиновницитѣ у насъ сѣ 17%₀₀; като прибавимъ къмъ тѣхъ и изборнитѣ служители, тѣ ставатъ 39%₀₀, тогава, когато въ Франция имаме 381%₀₀ чиновници, въ Чехия — 291%₀₀, въ Польша — 259%₀₀.

Н. Пждаревъ (д. ср): Само чиновници или чиновници и служащи?

В. Димовъ (з): Безъ изборнитѣ служители.

Г. Костовъ (раб): Безъ изборнитѣ служители и надничаритѣ.

В. Димовъ (з): Само чиновницитѣ у насъ, безъ изборнитѣ служители, сѣ 17%₀₀.

Г. Костовъ (раб): Съ синекуритѣ!

В. Димовъ (з): Естествено, г. г. народни представители, това показва, че нашата държавна машина е отрупана, че многобройността на чиновницитѣ създава единъ духъ на бюрократия, който прѣчи за правилното развитие и за правилния вървежъ на работитѣ на държавната машина.

Ето защо, време е да се пристѣпи къмъ разрешението на тоя въпросъ, къмъ опростотворяването на държавната машина. Безспорно, ние не можемъ да обвинимъ правилството, че то досега не е разрешило този въпросъ. Ние разбираме онова социално чувство, което му е попрѣчило сега да пристѣпи къмъ смѣлото разрешение на този въпросъ. Това се дължи на факта, че днесъ при тази мизерия, при тази криза, да се хвърлятъ хиляди и хиляди хора на улицата е не само нечовѣшко, но е и опасно за правилното и спокойно развитие на държавата. Повдигамъ този въпросъ не за това, че той ще се разреши днесъ, но затова, защото той трѣбва да бѣде поставенъ за разглеждане, той трѣбва да бѣде обмисленъ и къмъ неговото разрешение трѣбва да се пристѣпи.

Г. г. народни представители! Когато говоримъ за чиновничеството, ние сме длъжни да се спремъ на единъ другъ фактъ, който бѣде очитъ на обществото, бѣде очитъ на българскитѣ граждани. Това е фактътъ, че все още се намиратъ чиновници, които и въ това време на мизерия, и въ това време на криза получаватъ заплати, които по своя размѣръ дразнятъ общественото мнение. По този въпросъ ние тукъ нѣма да правимъ партизанлъкъ, нито по този въпросъ може да се прави демагогия.

Но нека се разбере, че въ единъ моментъ, когато цѣлтъ народъ живѣе едно такова тежко и страшно бедствие, въ единъ моментъ, когато всички пледираме и говоримъ за икономии и намаления, е най-малкото нецелесъобразностъ, за да не кажа престѣпление, да се намиратъ у насъ чиновници, които все още получаватъ заплати къмъ 70—80.000 л. месечно. Въпросъ на предвидливостъ, въпросъ на разумъ, въпросъ на тактъ е да се направи всичко възможно и въ това направление да се въведе една справедливостъ, за да не се дава възможностъ въ това време на страсти, да се създаватъ настроения на недоволство.

Г. г. народни представители! Когато погледнемъ отдѣлнитѣ бюджети на разнитѣ министерства, ние констатираме за известни служби голѣми заплати, които въ днешния тежъкъ моментъ също бодатъ очитъ на осиромашения български народъ. Ето защо, азъ смѣтамъ, че при подробното разглеждане на отдѣлнитѣ бюджети ще трѣбва да се знайтъ колко ще бѣдатъ тѣзи началници на служби, които ще получаватъ заплати по-голѣми отъ народния представител. Щомъ народнитѣ представители, разбирайки времето, въ което живѣемъ, и кризата, която притиска цѣлтъ единъ народъ, се съгласиха да намалятъ своитѣ дневни въ известенъ размѣръ, ще трѣбва същата мѣрка да приложимъ и къмъ по-голѣмитѣ началстващи лица. Трѣбва да се знае колко души сѣ въ България тѣзи, които ще получаватъ заплати по-голѣми, отколкото дневнитѣ, които получава народниятъ представител, длъжноститѣ и отговорноститѣ на когото сѣ много по-голѣми (Ржкопѣтскания отъ земледѣлцитѣ) отъ тия на нѣкои началници на бюро сѣ по единъ подчиненъ писаръ, които стоятъ цѣлтъ день и предѣлватъ бумагитѣ. Спирамъ се на този фактъ, г. г. народни представители, не затова, защото искамъ отъ тази трубуна да правя демагогия, но затова, защото въ този моментъ на всеобщо бедствие всички ние ще трѣбва да се проникнемъ отъ социалното чувство да ограничимъ до последния минимумъ онова, което държавата дава, за да можемъ да искаме отъ българския народъ повече търпение и повече куражъ при изживяване на кризата и при понасяне на тежеститѣ.

Г. г. народни представители! Минавамъ на приходния бюджетъ. Трѣбва да констатирамъ още отначалото, че той много не се различава отъ бюджетитѣ досега и че въ него ние виждаме старата система. Ние виждаме, ако щете, до нѣкъде и същитѣ цифри. И което още при пръвъ погледъ прави впечатление, това е приходътъ отъ прѣжитѣ данѣци. Ние виждаме, че перото прѣжи данѣци и тази година, както и миналата — сочи цифрата 800 милиона лева, съ едно малко намаление — въпрѣки че миналата година сѣ постѣпили въ държавното съкровище 460 милиона лева отъ това перо. Когато се спираме на въпроса за прѣжитѣ данѣци, неволно се изправя предъ насъ въпросътъ за данъчната ни система. Ние трѣбва при разглеждане на предстоящия бюджетопроектъ да се спремъ на този голѣмъ, кардиналенъ въпросъ — въпросътъ за нашата данъчна система. Въпросътъ за данъчната система е въпросъ не само финансовъ, не само бюджетенъ, но преди всичко той е социаленъ, общественъ и политически въпросъ. Ще трѣбва въ това време на криза и на бедствие по такъвъ начинъ да реформираме нашата данъчна система, че тя да отговаря най-много на чувството на социална справедливостъ, което трѣбва да легне въ нейната основа. Ние не можемъ да манипулираме въ утрешния день съ сегашната данъчна система, която така нецелесъобразно разхвърля данъчнитѣ тежести върху отдѣлнитѣ слоеве на българскитѣ граждани. И тукъ не мога да не спомена, че преди нѣколко години, презъ време управлението на Земледѣлския съюзъ, у насъ се направи единъ опитъ за промѣнение на данъчната система така, че да може въ нея да легне чувството на социална справедливостъ. Мнозина следъ 9 юний, когато пледираха каузата за отмиѣнение закона на Александъръ Стамболийски за прогресивно-подходящото облагане, спекулираха съ факта, че сѣ правени грѣшки при неговото прилагане. Не отричаме това, но то преди всичко се дължи на факта, че имаме единъ новъ законъ и неподготвенъ персоналъ за неговото прилагане. Но констатацията за грѣшкитѣ, вършени при приложението му, не може да отрече принципа, справедливия принципъ, легналъ въ основата на този законъ: всѣки да бѣде облаганъ не въ зависимостъ отъ това колко декара земя притежава, а въ зависимостъ отъ това какви доходи получава. (Ржкопѣтскания отъ мнозинството)

И затова нека кажемъ сега при гласуване на бюджета, че въ близко време ще трѣбва да се пристѣпи къмъ коренното реформиране на нашата данъчна система. И ние ще чакаме, както ни обеща г. министърътъ на финанситѣ, въ скоро време да ни се представи единъ подобенъ законопроектъ.

Г. г. народни представители, когато разглеждаме прѣжитѣ данѣци, не може да не се спремѣ най-напредѣ на перото поземеленъ данѣкъ. Отъ тоя данѣкъ и тая година се предвиждатъ да постѣпятъ 350 милиона, както бѣше и въ миналата година. Независимо отъ това, дали ще може тоя данѣкъ да се събере, дали той е споредъ податнитѣ сили на българския народъ, ние поставяме и другъ единъ принципенъ въпросъ — въпросъ за целесъобразността и справедливостта на този разметателенъ данѣкъ, останалъ ни наследство отъ турцитѣ. И днесъ, когато тоя несправедливъ данѣкъ го нѣма въ Турция, той продължава да съществува въ България. Българскитѣ земледѣлци сѣ обложени съ тоя данѣкъ не въ зависимостъ отъ това, колко доходъ получаватъ отъ своята земя, не въ зависимостъ отъ това, коя година какъвъ доходъ имъ дава земята, а въ зависимостъ отъ това, колко декара земя иматъ. Но г. г. народни представители, една година декаритѣ могатъ да родятъ, друга година могатъ да не родятъ; една година може градъ да убие производството на българския земледѣлецъ, друга година може вода да го завлѣче.

Н. Пждаревъ (д. сг): Тогава този данѣкъ не се плаща.

В. Димовъ (з): Независимо отъ всички тия бедствия, българскиятъ земледѣлецъ е длъженъ да дава всѣка година на държавното съкровище 350 милиона лева.

Н. Пждаревъ (д. сг): При наводнение и градобитнина земледѣлцитѣ не плащатъ тоя данѣкъ, освобождаватъ се.

Т. Бошнаковъ (з): Кой ти каза, че не плащатъ?

В. Димовъ (з): Г. г. народни представители! Въ този данѣкъ, както ви казахъ, не е легналъ принципътъ на доходността. Тоя данѣкъ по своята сѣщностъ прилича повече на една контрибуция, която се налага. Държавата предвижда да се получатъ отъ тоя данѣкъ 350 милиона лева. Следъ това върховната данѣчна властъ го разпредѣля: отъ тоя окръгъ толкова, отъ тая околия толкова, отъ това село толкова трѣбва да се получи. Следъ това се разпредѣля: отъ тоя стопанинъ толкова, отъ оня толкова трѣбва да се получи.

Г. г. народни представители! Крайно време е, смѣтамъ, съ тоя поземеленъ данѣкъ да се ликвидира и да се промѣни коренно нашата данѣчна система, като въ нея легне чувството на по-голяма социална справедливостъ. Българскиятъ земледѣлецъ, за когото и много фалшиви приятели тукъ плачатъ, ще трѣбва да бѣде облаганъ въ зависимостъ отъ размѣра на дохода, който получава отъ своята земя. (Ржкоплѣскания отъ земледѣлцитѣ).

Г. г. народни представители, на насъ ще ни се възрази: какво сѣ 350 милиона лева за 800 хиляди селски стопани? Но това не е единствениятъ данѣкъ за тия стопани. Освенъ тия 350 милиона лева, още 350 милиона лева се събиратъ отъ общинитѣ и окръжитѣ. Тѣй, че се събира общо сумата 700 милиона лева. Като прибавимъ при тая сума и косвенитѣ данѣци, които сѣ милиарди, които безспорно въ по-голямата си частъ се събиратъ отъ българския земледѣлецъ, който е огромното мнозинство отъ нашия народъ, ще получимъ картината за истинскитѣ размѣри на данѣчната тежестъ, която тежи върху нашия земледѣлецъ-стопанинъ.

Когато днесъ ние тукъ пледираме каузата за премахване на този несправедливъ данѣкъ, освенъ факта, който всички тукъ споменаха, че съществува тежка стопанска криза, респективно земледѣлска, ще трѣбва да споменемъ и факта, че днесъ нашето земледѣлие е отегчено съ едни задължения надъ 10 милиарда лева. При положението, че върху нашето земледѣлско стопанство тежатъ днесъ 10 милиарда лева задължения, и при положението, че ценитѣ на произведенията на това стопанство днесъ сѣ спаднали два пѣти и три пѣти, най-малко нецелесъобразно, и бихъ казалъ, несправедливо е да искаме отъ това земледѣлско стопанство и тая година 350 милиона лева поземеленъ данѣкъ.

Но този данѣкъ отъ 350.000.000 л. въ сѣщностъ не постѣпва. Миналата година отъ него сѣ постѣпили, освенъ боновѣтѣ, 92.000.000 л., нека да сѣ 100.000.000 л. Отъ възстановяването на този данѣкъ въ 1924 г. до днесъ имаме недобори, които оставатъ да се събиратъ отъ българския земледѣлецъ, възлизали на милиарди лева. Отъ 1924 до 1929 г. е размѣгнатъ поземеленъ данѣкъ въ размѣръ на 1.750.000.000 л. Постѣпили сѣ презъ тия години само 780.000.000 л.; недобори сѣ останали 970.000.000 л. Въ 1929 г. правителството увеличава поземелния данѣкъ съ 10% и той става 385.000.000 л., обаче българскиятъ народъ е платилъ само 35.000.000 л. поземеленъ данѣкъ тая година и недоборитѣ се увеличаватъ съ 350.000.000 л.

Въ 1930 г. недоборитѣ отъ поземелния данѣкъ се увеличаватъ съ още 300.000.000 л., въ 1931 г. — съ още 250.000.000 л., или всичко, както ви казахъ, днесъ имаме 2½ милиарда лева общо недобори, които тежатъ върху нашето земледѣлско стопанство. Г. г. народни представители! Трѣбва да имаме предъ видъ и общото намаление на доходитѣ отъ нашето земледѣлие, които въ 1926 г. сѣ били 12.940.000.000 л., а днесъ сѣ 8.344.000.000 л. ...

Министъръ Д. Гичевъ: И по-малко.

В. Димовъ (з): Като имаме предъ видъ, че общиятъ националенъ доходъ е намалѣлъ отъ 40.047.000.000 л. въ 1926 г. на 32.702.000.000 л. въ 1931 г. Доходътъ на глава е сведенъ на 5.157 л. въ 1931 г., докато въ 1926 г. е билъ 7.425 л., а въ 1911 г. — 10.310 л. При това положение на намаление общия националенъ доходъ, при това положение на общо обедняване, при това положение на намаление два пѣти и три пѣти цената на земледѣлскитѣ произведения, естествено е, че ние не можемъ да искаме отъ нашия земледѣлецъ да плаща сѣщитѣ данѣци, да носи сѣщитѣ тежоби, каквито е носилъ въ дни на по-голямо благополучие, на по-голямо благосъстояние.

Г. г. народни представители, бюджетопроектътъ ни показва и друго — че известни пера отъ прѣжитѣ данѣци сѣ претърпѣли известни намаления. Данѣкъ занятието за 1931 г. е билъ 250.000.000 л., а днесъ — въфротно съ огледъ на общата стопанска криза и намалението доходитѣ на хората — е намаленъ на 200.000.000 л. Данѣкътъ върху общия доходъ за 1931 г. е билъ 35.000.000 л., сега сѣ предвидени 30.000.000 л. Данѣкъ-сгради презъ 1931 г. е билъ 33.000.000 л., сега е — 25.000.000 л. Когато ние намаляваме приходитѣ отъ данѣкъ-занятие, данѣкъ-сгради и данѣка върху общия доходъ, естествено, чувството на елементарна справедливостъ ни налага да пледираме за намаление и на други прѣки данѣци. Но ние пледираме за премахване въобще на поземелния данѣкъ, не само затова, че днесъ земледѣлското стопанство не може да го плаща, но и затова, защото по принципъ той е единъ несъстоятеленъ и несправедливъ данѣкъ.

Министъръ Д. Гичевъ: Има го въ Албания, въ кралството на Ахмедъ Зогу!

В. Димовъ (з): Г. г. народни представители! На този въпросъ трѣбва да погледнемъ и отъ обществено-политическа точка зрение. Всички приказваме за българското село — че то е основата на нашето народно стопанство; приказваме, че дребниятъ селски стопанинъ е грѣбнакътъ на съвременната държава, която се крепи на два основни стълба — собствеността и демокрацията; приказваме, че именно селянитѣ сѣ опората срещу напора на болшевиизма и на всички екстримни влияния и че тѣ сѣ, които ще могатъ, въ този моментъ, когато се минирватъ основитѣ на държавата, да закрепятъ държавата, нейния строй и нейнитѣ институции. Въ този тежъкъ моментъ ние всички върваме и се надѣваме, че тѣзи именно милиони малки братя, които спятъ тамъ долу въ своитѣ скупени хижи, ще бждатъ армията, която ще може да запази демокрацията и държавата. И естествено, въ това тежко положение, когато толкова много чакаме отъ този малъкъ братъ, когато толкова много разчитаме на тия милиони творци, на тая милионна опора на нашата демокрация и държава, ние сме длъжни да направимъ нѣщо заради тия хора, и това нѣщо е именно да премахнемъ поземелния данѣкъ. (Ржкоплѣскания отъ земледѣлцитѣ)

Г. г. народни представители! Това ще трѣбва да бѣде една временна мѣрка. Докато, както заяви правителството, се изготви общиятъ законъ за данѣчната система въ страната, смѣтамъ поне за тази година, вследствие на това, че има да се събиратъ милиарди лева недобори отъ българския земледѣлецъ, вследствие общата стопанска криза, вследствие намалението ценитѣ на земледѣлското производство, ще трѣбва да премахнемъ, като временна мѣрка, поземелния данѣкъ. Съ това ще извършимъ две нѣща: първо, ще помогнемъ на българския земледѣлецъ и, второ, ще внесемъ по-голямо спокойствие и омиротворение въ нашата страна.

Г. г. народни представители! Вие всички сте свидетели на това, какъ българското село въ този моментъ е шурмувано отъ разрушителнитѣ елементи въ страната. Вие виждате, че всички онѣзи, които искатъ да ударятъ и да разколебаятъ устоитѣ на държавата ни и гражданския миръ въ страната, чувствуватъ, че не ще могатъ да постигнатъ абсолютно никакви резултати, ако не ангажиратъ въ своя разрушителенъ процесъ и българското село. Ето защо тия хора даже забравиха своята прѣка задача — организирането на работничеството въ градоветѣ — и сѣ

обърнали погледа си изключително върху българското село, защото чувствуват, че там е голѣмият враг на тяхното стремление към разрушение.

А. Ненов (раб): Селото е естествен съюзник на работорничеството.

В. Димов (з): Ето защо, г. г. народни представители, въпрос на държавна предвидливост, въпрос на политическа пресмѣтливост, въпрос от висш държавен интерес е да помогнем въ този момент на българското село, и то не съ приказки, не съ хвалиби, не съ това да хвалим българския селянин, че много търпѣлъ, че бил търпелив и трудолюбив, а да му помогнем реално, именно като го освободим от тия извънредно голѣми данѣчни тежести, които го смазват.

Това се налага толкова повече, че тоя селянин е помагал винаги на българското стопанство въ тежки дни. Вие помнете, че въ 1922 и 1923 г., през времето на управлението на Земледѣлския съюз — тукъ отговарям на г. Петков — тогава, когато въ цѣлия свѣтъ ценитѣ на земледѣлскитѣ произведения бѣха извънредно много високи, тогава нашето управление съзнателно повиши износнитѣ мита на хранитѣ, за да урегулира стопанскитѣ отношения между отдѣлнитѣ съсловия въ страната. То поиска и наложи чрезъ тия мита на нашитѣ земледѣлци-стопани милиарди жертви, за да се помогне на градското население, за да се помогне на занаятчиитѣ, на работничитѣ, на чиновничитѣ, на всички ония, които консумират произведенията на българския земледѣлец. И тогава българският земледѣлец-стопанин не отказа тази жертва. Той помогна на страната, той се съгласи да губи милиони и милиарди, за да не се изостри и безъ това остра криза, която тогава съществуваше като резултат на последици от войнитѣ. И тогава ние всички намирахме естествена тази жертва на българския земледѣлец; всички намирахме, че е много естествено той да жертвува отъ своитѣ доходи, да може да помогне на общото благосъстояние на нашата държава. Следователно, и днесъ трѣбва да считаме много естествено въ днешния момент да се помогне на нашия земледѣлец-стопанин, а ще му помогнем като въ тоя момент облекчимъ данѣчната му тежестъ. Съ това, отъ една страна, ние ще помогнем на нашето стопанство, а отъ друга страна, ще помогнем за закрепването на вѣтрешния миръ и редъ въ страната.

Г. г. народни представители! Преди да завърша, азъ ще се спра малко и на въпроса, който е толкова много актуален, който се повдига тукъ — това е въпросътъ за икономитѣ. Тѣ трѣбва да се направятъ. Предимно, макаръ и много накратко, ви изложихъ пѣтицата, които трѣбва да мине правителството и правителствата въобще, за да могатъ да постигнатъ по-голѣми икономии въ нашето народно стопанство. Дълбоко съмъ убеденъ, че правителството на Народния блокъ, което почна своитѣ първи стѣпки съ икономии, като намали разходитѣ на държавата съ 790 милиона лева, ще продължи въ този пътъ. Защото ние ще трѣбва да усвоимъ вече народната поговорка „да си простираме краката споредъ чергата“. Ние ще трѣбва да разберемъ, че сме единъ сиромашки народъ и че тоя сиромашки народъ ще трѣбва да има едно естивно управление. Ние ще трѣбва да създадемъ това естивно управление, ние ще трѣбва да не изтощаваме до максимумъ силитѣ, платежоспособността на българския народъ.

Г. г. народни представители! Преди да завърша, не мога да не се спра и на най-голѣмото дѣло на Народния блокъ, извършено досега — това е дѣлото за омиротворение на страната, дѣлото за успокоението на народа и за въдворяване на пѣленъ редъ и миръ въ страната.

Г. г. народни представители! Нищо друго да не бѣше направилъ Народниятъ блокъ, нищо друго да не бѣше извършилъ, само това, което той направи, като пое управлението на страната тогава, когато преди неговото управление въ тая страна съществуваша два настрѣхнали единъ срещу другъ фронта, готови да се унищожатъ, когато въ тая страна, преди управлението на Народния блокъ, преди 21 юний, съществуваше една тежка, натегната атмосфера на самоизтрѣбление, на кърви и на разрушение, само това да бѣ придобивката на Народния блокъ, че той опразни това електричество въ въздуха, тия грѣмотовници, които заплашваха да се разразятъ върху нашата общественост, само това е достатъчно да се оправдае образуването и съществуването на Народния блокъ и да остави трайни следи въ нашата история. Ние не можемъ да не си спомнимъ, че преди 21 юний въ тая страна се намираха отговорни фактори въ управлението, които казваха: „Съ кръвъ сме я взели — съ кръвъ ще я дадемъ!“, които заявяваха открито: „Ние, везиритѣ, ние, управни-

цитѣ на тая страна, наследили това управление отъ началото на свѣта, ние власт на безумци нѣма да дадемъ!“ Ние не можемъ да не си спомнимъ, че тогава, заради интереситѣ на вѣтрешна партизанска политика, българският народъ системно се дѣлеше на два фронта — на патриоти и предатели, и тия два фронта съзнателно се насѣскваха единъ срещу другъ за докрайно изтрѣбление. И ние не можемъ да не признаемъ, че правителството на Народния блокъ съумѣ да внесе успокоение, миръ и редъ въ страната. . . .

Нѣкой отъ работничитѣ: Съ куршумъ!

В. Димов (з): . . . съумѣ да претѣпни тия два фронта. Съумѣ въ това разбунтувано време, което такива като васъ (Сочи работничитѣ) се мѣчатъ да използватъ, да запази позицитѣ на българската държава и на българската демокрация. (Ржкоплѣскания отъ мнозинството)

Г. Костов (раб): Дирекцията на полицията прибира тѣзи, които убиваха презъ време на Сговора. Тѣ сега сѣ на ваша служба!

Председателятъ: (Звъни)

Нѣкой отъ земледѣлцитѣ: (Къмъ Г. Костовъ) Ти си руски представител. Нѣмашъ думата!

Т. Бошнаков (з): (Къмъ работничитѣ) Вие се криете като мишки, а прашате народа да го избиватъ!

В. Димов (з): Историческа е заслугата на правителството на Народния блокъ, че запази позицитѣ на българската демокрация. Защото у насъ до 21 юний се спорѣше какъ да се управлява България — дали да се управлява по пѣтя на диктатурата, на насието, по пѣтя на изключителнитѣ мѣрки, на силната рѣка или да се управлява съгласно волята на българския народъ, съгласно тезиситѣ и принципитѣ на демокрацията и на парламентаризма, и въ името на този споръ се даде голѣмото сражение на 21 юний. На 21 юний не се борѣха партии съ партии, на 21 юний се борѣха два принципа, две системи на управление: системата на демокрация и парламентаризъмъ, съ системата на диктатурата. (Ржкоплѣскания отъ мнозинството)

Тържеството на демокрацията на 21 юний спаси българската държава и даде възможност да трѣгне напредъ, макаръ и бавно, къмъ все по-голѣми и по-голѣми завоевания.

Г. г. народни представители! У насъ все още се намиратъ днесъ хора, които даже публично манифестиратъ своитѣ становища, публично манифестиратъ своето желание България да бѣде управлявана по пѣтя на диктатурата, по пѣтя на принудата, въобще по пѣтица непарламентарни.

П. Напетов (раб): Както днесъ. Вие вървите по сѣщия пѣтъ, по който се вървѣше до 21 юний.

В. Димов (з): Тѣзи хора твърдятъ, българският народъ билъ неспособенъ да упражнява правата, които има, и че управлението на страната трѣбва да се предаде на единъ елитъ, на шепа избраници, които ще помислятъ за бѣднитѣ на този народъ, които ще се грижатъ за неговия утрешенъ день, и тѣзи хора искатъ да ни увѣрятъ, че тѣ, шепата хора, нѣколкото хора, ще бѣдатъ по-години, по-способни, отколкото цѣлъ единъ народъ, да управляватъ и да разсѣчатъ възела на нещастията, възела на злинитѣ.

Г. г. народни представители! Ние сме длѣжни тукъ да подчертаемъ, че независимо отъ тѣзи лутаници — резултат на болного време, което живѣемъ, все още демокрацията не е загубила своя престижъ и все още парламентаризмътъ не е загубилъ позицитѣ си. Защото въпросътъ за диктатурата, безразлично каква ще я наречете — просвѣтена ли или непросвѣтена — не е новъ. Така че, ония, които днесъ изнасятъ тезиситѣ на диктатурата, да не мислятъ, че сѣ открили Америка. Диктатури познава свѣтътъ отъ както той съществува. Свѣтътъ познава много диктатури, но той познава единъ исторически фактъ — че всички диктатури сѣ свършвали катастрофално! (Ржкоплѣскания отъ мнозинството)

Г. г. народни представители! Когато ние имаме историческия опитъ на миналото, когато се лесно управляваше, когато управлението бѣше по-елементарно, тоя именно опитъ ни казва, че всички диктатори сѣ свършвали съ катастрофа.

Днес, когато управлението е един много сложен процес, когато за управлението се изискват много хора, много и разностранни знания, когато един човек не може да управлява самичък не една държава, но една област от живота на тази държава; днес, при тази сложност и преплетеност на световните стопански и политически проблеми, и когато имаме пред вид историята на пропаднали диктатури, никой не може да ни убеди, че няколко души въ тая страна, че един елит от няколко избраници ще могат да управляват по-добре, отколкото представителите на цял народ. Освен това, ние имаме опита от близко време на държави, които се опитаха въ последните години да управляват съ диктатури, но които сж принудени и се принуждават въ интереса на своето съществуване, ако щете, да минават към демократичните, към парламентарните форми на управление. Следователно, като имаме от една страна историческия опит от далечното минало, а от друга страна опита от нашата съвременност на няколко пропаднали и пропадащи диктатури, аз вървам, че няма да се намърят у нас хора, които ще бъдат готови въ този момент да минират устоите на демокрацията и парламентаризма и да смутят правилното развитие на българския народ.

Ето зато ние нямаме възможност на избор, ние имаме само един път, по който можем да се развиваме и да вървим напред: това е пътят на демокрацията и на парламентаризма и пътят на вътрешното омиротворение и успокоение на страната.

Хората, които преди 21 юний се страхуваха, че като дойдат на власт тия, които сж днес на власт, въ България ще сгасят чудесни, ще се пролътят ръки от кърви, имаха вече възможност да видят, че косъм сг главата никому не е паднал и че действително пълно спокойствие настъпи въ нашата страна.

Г. Костовъ (раб): Достатъчно работническа гървъ пролътхте.

А. Капитановъ (з): Вие ги изкарахте на улицата.

Министър д-ръ А. Гиргиновъ: Вие ги тикнахте на татък.

В. Димовъ (з): По други пътища България не може да върви след толкова вътрешни сътресения и страшни преживявания . . .

Т. Бошнаковъ (з): (Към работниците) Отъ васъ никой няма убийт. Вие се криете.

А. Неновъ (раб): (Към Т. Бошнаковъ) Не те е срамъ! На всички насъ гърдите сж пробити.

Т. Бошнаковъ (з): Поплювковци сте вие!

А. Капитановъ (з): Вие изкарвате децата напредъ. (Силни пререкания между работници и земледълци)

Председателъ: (Продължително звъни) Моля, тишина, г-да.

В. Димовъ (з): Г. г. народни представители! Ние по други пътища не можем да вървим. Ние имаме близки и далечни опити въ нашата нова история и виждаме, че всички тия кръвопролития и самоизяждания не можеха да доведат до добър резултат нашето държавно и народно дѣло. Всичкиятъ този кървав опит трѣба да ни е убедилъ, че ние не можем да минем по другъ път, освен по пътя на омиротворението и спокойствието, по пътя на търпимостта, гражданска и политическа, по пътя на създаването на един общ народен и национален фронтъ, който въ този тежък за народа и за държавата моментъ ще трѣба да устоява каузата на българското племе. (Ржкоплѣскания отъ мнозинството)

Г. г. народни представители! Ние трѣба да хвърлимъ малко погледъ назадъ, за да видимъ колко много енергии, колко много сили и колко много ценности сме изгубили въ тия самоизтрѣбителни борби, за да видимъ, че въ продължение на 50 години сж паднали убити всички Мойсеевци на нашия народ. Ние всички знаемъ, че всички голѣми български държавници, че всички велики хора въ тая държава сж свършвали убити като кучета на улицата, безъ съдъ и присѣда, отъ наемни убийци.

Ние ще трѣба да разберемъ отъ опита, който имаме, че по тая път не можемъ, не бива вече да продължаваме.

Защото, когато дойдатъ тежки дни, като тия, които живемъ сега, напразно ще се обръщаме да видимъ между насъ нѣкой Мойсей, да видимъ нѣкой великъ държавникъ, който съ жезла на своя гений да ни преведе презъ Червеното море на бедствието. Въмсто това, ние ще видимъ ужаса на нѣкой разперенъ дървенъ кръстъ.

Ето за това абсолютно необходимо е, за интересите на самата страна и въ името на утрешния день на тоя народъ, правителството да продължи да върви — и не само то, но и всички да му сътрудничимъ — въ пътя на пълното успокоение, на пълното омиротворение и сътрудничество, въ името на голѣмитъ интереси на нашето национално дѣло.

Въ този път върви и ще върви Българскиятъ земеделски народенъ съюзъ. Той ще се бори да запази и демокрацията и България и той не ще позволи — доколкото зависи отъ него — на никакви сили, отъ кждето и да идатъ, да разрушаватъ устоите на държавата (Ржкоплѣскания отъ мнозинството). И нека тия отъ лѣво, които смѣтатъ, че могат да използватъ болното време, че могат да използватъ наранената душа на народа; които смѣтатъ, че им е позволено въ това време да използватъ лошите условия, въ които живѣе българскиятъ народъ и българското село, за да правятъ своята котерийна, дребнава провокаторска политика, разбератъ, че тѣхните домогвания ще срещнатъ организирания и просвѣтенъ отпоръ на българския селянинъ, на Българския земеделски народенъ съюзъ и на цялата българска демокрация. (Продължителни ржкоплѣскания отъ мнозинството)

Председателъ: Има думата народниятъ представител г. Петко Стояновъ.

П. Стояновъ (д): (Отъ трибуната) Г. г. народни представители! Колкото и да е раздѣлено общественото мнение по въпроса, трѣба ли въ днешния моментъ да бъдемъ повече оптимисти или повече песимисти; колкото и да се смѣта това, което се формира въ общественото мнение, за повече или по-малко ценно, правилно или неправилно, като резултатъ отъ оценките на различните схващания, има едно въ днешно време, което е безспорно: че събитията следватъ едно друго въ твърде ускоренъ темпъ и че въ основата на тия събития стои една връзка, единъ постояненъ общественъ мотивъ, едно чувство, което обединява всичките тия бързи смѣни. И заради това, колкото и да се мисли, че е потрѣбно събитията да бъдатъ гледани въ тѣхната отдѣлност, съвокупността на причините и единението на чувствата заставляватъ управляващите да бъдатъ много внимателни. И голѣмитъ планове и най-старателното тѣхно изпълнение всѣкога по-рано, а сега повече отъ всѣки другъ път, сж поставяли подъ знаменателя на голѣмитъ отговорности всичко, което е излизало отъ страна на управлението.

Може въ рамките на голѣмитъ причини и следствия да се смѣта, че единъ конкретенъ бюджетъ, за едно кратко време, за една година, не представлява нѣщо особено. Азъ съмъ на друго мнение. На друго мнение съмъ, г. г. народни представители, затова защото бързиятъ темпъ въ смѣняването на събитията дава много по-голѣмо значение даже на единичните действия на управляващите, а още повече на съвокупността отъ действия, които се съдържатъ, които се концентриратъ въ всѣки отдѣленъ бюджетъ. Днешниятъ бюджетъ и днешното време сж специални, особени. Азъ не искамъ да повтарямъ фрази, но ще се сила само на нѣколко събития, за да потвърдя своето мнение.

(Председателското мѣсто заема подпредседателъ Н. Захариевъ)

Г. г. народни представители! Политическата обстановка, която е създадена за днешното управление, следва следъ едни избори, които се произведоха отъ едно правителство — за пръвъ път въ парламентарната история на България — бѣха изгубени отъ него. За пръвъ път българскиятъ гражданинъ намѣри у себе си сили морални и, ако е позволено, физически да прескочи границите на обикновеното партизанствувание, на тѣсногърдото третиране на обществените събития, за да създаде една сила, която да се противопостави на едно осемгодишно управление. За пръвъ път въ парламентарната история на нашия народъ едно правителство на власт сж пълненъ, въоръженъ съ всичко апаратъ, изгуби изборите.

Несъмнено, г-да, на това събитие трѣба и отъ ония, които изгубиха сражението, а още повече отъ ония, които го спечелиха, да се даде съответната оценка. За мене, спо-

редъ моето разбиране, то значи, че българският народ има, ако не едно съзнание — едно чувство, което го заставлява да създава акции, които не означават нищо друго, освен ликвидация на миналото, откриване широк простор на търсене на нови постижения, на търсене на нови разрешавания на задачи. Ето заради това този момент, това събитие чисто политическо, върху, което повече не мога да се спирам, има своето огромно значение.

Но аз, г-да, обръщамъ вашето внимание на друго събитие, споредъ мене много по-важно.

Стопанската криза, за която ние навикнахме да говоримъ днесъ по шаблонъ и на причинитъ на която ние гледаме като на нѣщо обикновено, е едно събитие, което създава последици, предизвиква трансформации въ социалния строежъ на обществата и специално на нашето общество, които трансформации не могатъ да бждатъ оставени безъ нуждната оценка и внимание, а, главно, безъ съответното управление отъ страна на държавата. Манталитетътъ днесъ, г-да, който се манифестира безъ никакви ограничения, е манталитетъ специфиченъ. При една социално-политическа и икономическа структура на нашето общество твърде първобитна, безъ всякаква особено голѣма разлика въ имотното състояние, както и сме приемали досега да твърдимъ, ние стоимъ днесъ предъ събития отъ свършено друго естество. Ако е вѣрно, че социалната обстановка, че социалната структура на нашето общество е еднообразна, какъ ще си обясните вие въ днешния моментъ това голѣмо смущение на духоветъ, това голѣмо търсене на нови постижения, това голѣмо търсене на формули, това голѣмо търсене на способности и начини за осигуряване на онова, което се желае, което е необходимо?

Азъ си го обяснявамъ само по единъ начинъ, г-да! Въ дълбочинитъ на нашето общество настѣпваха голѣми промѣни. Това, което бѣше до днесъ, идилитъ, който характеризираше нашето общество до вчера, си отиде; търси се ново социално и стопанско равновесие. Съ идилитъ ние почтено и държавнически трѣбва да се простимъ, и още по-почтено и съ по-голѣмо съзнание за своитъ отговорности трѣбва да посрещнемъ новото, което иде. А новото, което иде, г-да, въ управлението, безъ предупреждение, безъ канализиране, може да създаде само нова иригация, ново смущение, ново изчезване на ценности и на блага. Периодътъ на това лутане, на този *laissez faire*, на това отпускане, което характеризираше последнитъ години на управлението у насъ, е свършенъ по единъ генераленъ и изчерпателенъ начинъ. Съ повеленията отъ изборитъ българскиятъ гражданинъ забранява за негова смѣтка по-нататъкъ вървенето по ония пѣтица, по които досега е вървѣло! (Ржкоплѣскания отъ мнозинството)

Още повече въ нашето общество това съзнание е по-голѣмо и въ известни моменти, за известни социални групи, за отдѣлни граждани, вземаха характеръ на паника, затова защото, г-да, настѣпватъ голѣми събития, които могатъ да дадатъ свършено другъ ликъ и свършено друга группировка на обществото и на стопанството въ нашата страна. И азъ твърдя — твърдѣлъ съмъ всѣкога и отъ това мѣсто, и другаде — че въ нашата страна формиращи групации, обединяващи и насочващи сили липсватъ. Ние нѣмаме нито онова социално, обществено възпитание, нито онази трайност и вѣрност въ своитъ основни схващания, които характеризиратъ другитъ общества; ние нѣмаме ония материални срѣдства, които характеризиратъ общественитъ организации на други мѣста. И заради това у насъ всичко се групира, всичко може да бжде групирено, всичко се налага да бжде групирено, преди всичко, около държавата затова, защото тя е най-мощната сила, тя е най-творческата мисль, която може да поставя задачи и да ги разрешава съ срѣдствата, които ѝ се намиратъ на разположение.

И заради това, г-да, всичко у насъ отива и се стреми къмъ държавата и повече, отколкото всѣки другъ пѣтъ, въ настоящия моментъ въ нашето общество е поставенъ въпросътъ: кому ще принадлежи, кому трѣбва да служи българската държава? Тоя въпросъ не е разрешенъ. И онова, което азъ виждамъ, което може да се види отъ мирогледа, който единъ демократъ може да има, не може да намѣри прогноза и да укаже резултата, който може да бжде достигнатъ. Пѣтятъ е труденъ, той може да изкриви, могатъ да станатъ нѣкои събития отъ такова естество, за което говори предшестващиятъ ораторъ. Но, въ всѣки случай, азъ съмъ убеденъ, че генералната линия е линията на обръщането на общественитъ учреждения въ безусловно ра-

ботещи за народнитъ маси. И заради това, г-да, задачата, която се поставя на единъ бюджетъ, на едно държавно мѣроприятие, винаги ще трѣбва да бжде въ главнитъ насоки на тая основна концепция.

Народитъ, за да усвоятъ държавата и да я обрнатъ въ инструментъ на болшинствата, на нацията, сж извършвали реформи именно въ критическитъ моменти на своето съществуване. Не епохитъ на охолностъ, на изобилие сж движили умоветъ и сж смущавали съвѣститъ. Тогава *laissez faire laissez passer* е вървѣло свършено свободно и спокойно. Въ моментитъ на голѣми сътресения, въ моментитъ на масово обедняване, каквото ние имаме въ настоящия моментъ, именно сж поставяни най-рѣзко тия въпроси, и реформитъ за усвояването на държавата, за поставянето ѝ въ услуга и въ функция по отношение нуждитъ на народнитъ болшинства сж били въ тия именно моменти най-рѣзкитъ и най-решителнитъ. Азъ ще си послужа само съ единъ примѣръ, г-да!

Не други, а най-голѣмиятъ възглавителъ на консервативната мисль въ срѣдата на XIX вѣкъ, Робертъ Пилъ, английски министъръ-председателъ, въ 1843-та година, при погловното обедняване на английскитъ маси и установлението на рѣзкитъ различия между бедни и богати, както никога въ друга историческа епоха въ живота, стопански и социаленъ, на Англия, решително скѣса съ манталитета на консервативната партия и заедно съ представителитъ на маситъ, пратени въ парламента, въведе прогресивно-походния данѣкъ. (Ржкоплѣскания)

Защо? Защото той пренася огромнитъ тежести за издржката на държавата отъ плещитъ на неимущитъ върху плещитъ на имущитъ и взема държавата отъ робство и подчинение на богати и заможни и я поставя въ услуга на цѣлата нация. (Ржкоплѣскания)

И азъ си поставямъ въпроса: кои сж неизбежнитъ, обективни условия, които правятъ реформитъ наложителни въ настоящия моментъ въ наше общество? Абстрахирамъ се отъ онова, което представя отъ себе си политическиятъ вотъ на 625 хиляди души български гласоподавачи, и искамъ да се огранича повече — позволете ми това — върху ония събития и факти, които специално менъ интересуватъ и които повече сж до менъ и повече имамъ съ тѣхъ общение и допиране.

Една отъ първитъ причини, г-да, която неминуемо поставя въпроса за реформитъ — и при това реформи, както въ платформата на Народния блокъ е казано, радикални, смѣли, решителни — това е едно събитие, което никой не може да отрече, събитие, съ което всички трѣбва да се справятъ: ежегодно населението на българската държава се увеличава съ 110 хиляди нови гърла. Това е единъ приливъ отъ нови граждани, които търсятъ своето мѣсто и на които никой другъ, освенъ обществото и, на първо мѣсто, държавата сж длъжни да дадатъ просторъ и възможностъ да бждатъ тѣ пласирани. Не бждатъ ли приети тия хора, не бжде ли имъ дадена възможностъ да живѣятъ въ тая страна, тѣ трѣбва или да бждатъ погълнати отъ коефициента на смъртността, отъ мизерията — следователно, да бждатъ унищожени — или да емигриратъ въ чужбина. И въ единия, и въ другия случай това не би означавало друго, освенъ една огромна загуба. И заради това въпросътъ се поставя въ стопанско и финансово отношение: какъ ще могатъ тия нови 110 хиляди души — ежегоденъ прирѣстъ ново население — да бждатъ пласирани, погълнати отъ нашия поминѣкъ, отъ нашитъ учреждения, отъ нашитъ социални отношения, отъ нашата държава? Не може да съществува каквато и да е политика, г-да, колкото тя да е просвѣтена, колкото и да е перфекционирана и интелектуализирана, не може да съществува никаква политика, която не би разрешила първата най-обикновена материална, културна задача.

Друго едно обективно условие, което смѣтамъ, че има своето значение и обуславя събитията, които се ниятъ въ нашата страна, е обедняването на маситъ. Азъ нѣма да ви цитирамъ много данни; не искамъ да се спирамъ върху тѣхъ по простата причина, че това е свършено излишно. Азъ, обаче, искамъ да изтъкна най-характернитъ отъ тѣхъ.

За какво се касае въ днешния моментъ, г-да? Онова население, което живѣе въ нашата страна за себе си, мимо този ежегоденъ притокъ, за който казахъ, какви задачи поставя конкретно на управлението, на държавата? Споредъ моето разбиране, г-да, тукъ се касае за една икономическа и, ако не бжде канализирана своевременно отъ управлението, за една голѣма социална и политическа трансформация.

Г. г. народни представители! Въ нашата страна земя се владѣе отъ 734.191 земледѣлски стопанства. Земледѣлието

изхранва 75% от нашето население. Тъзи стопанства по количество на населението представляват между 79 и 81% от всичкото население въ тая земя. Какво имат тѣ, за да осигурят своето съществуване? Имат земята, която обработват. Тъзи 734.191 стопанства сѣ разпредѣлени, споредъ количеството на земята, която притежават, по следния начинъ: 65% отъ тѣхъ сѣ съ по-малко отъ 60 декара; 47.2% сѣ съ земя до 40 декара включително. 24% отъ всичкото това население притежава мизерното количество 20 декара земя. Общото количество притежавана земя е 44.070.000 декара. При това количество притежавана земя на всѣко стопанство се падатъ срѣдно 61 декара. Тъзи 61 декара даватъ срѣдно приходъ около 4 хиляди килограма храни — вземамъ статистикитѣ, както сѣ дадени и както повече или по-малко отговарятъ на срѣдното. Продадени тѣзи 4 хиляди килограма храни по днешнитѣ цени, даватъ около 9, да вземемъ кръгло, 10 хиляди лева. Едно срѣдно такова стопанство има още допълнителни приходи между 9 и 10 хиляди лева. Значи, едно такова стопанство, да вземемъ срѣдно съ 6-членно семейство, за храна на тѣзи 6 души, за храна на добитъка, за засѣване, за подновяване на инвентара и за плащане на данъци има около 20 хиляди лева максимумъ бруто доходъ. Ако ли пъкъ вземемъ стопанствата, които сѣ съ по-малко декари, т. е. ония, които иматъ до 40 декара, а това сѣ 47% отъ всичкитѣ земеделъски стопанства, ще видимъ, че едно такова стопанство срѣдно може да изкара, при максимумъ напрежение, при днешни цени, около 12 хиляди лева. Очевидно, то е дефицитерно, то не може да съществува. Следователно, тоя фактъ, г-да, показва едно — че въ нашата страна обедняването е вземало съкрушително разширение и че една огромна частъ отъ нашето стопанство е въ постояненъ, неизмѣненъ дефицитъ. Прочее, какви сѣ конкретнитѣ задачи, които вследствие на това се поставятъ?

Нека прибавя, че пъкъ стопанствата, които не притежаватъ никаква земя, сѣ 61.000, които, заедно съ ония, които ви цитирахъ, правятъ 799.000 семейства въ нашата страна.

Значи, почитаеми г. г. народни представители, огромна частъ, половината отъ нашитѣ земеделъски стопанства — да взема точния процентъ, 47.2% — живѣятъ въ едни условия на постояненъ недоимѣкъ.

Прочее, ако къмъ това население, което въ 50% се занимава съ земледѣлие, сегашнитѣ доходи на което не сѣ достатъчни, прибавимъ и новия притокъ, ежегодно отъ 110.000 души, очевидно е, г-да, само отъ тия количествени указания на нашата обществена икономика следва, че тукъ задачитѣ на управлението, които подлежатъ на разрешаване, сѣ задачи отъ ултра-спешенъ характеръ. Тукъ чакане, отлагане не може да има. Споредъ моето схващане, въ днешния моментъ, г-да, се касае въпросътъ до това: тия 47.2% отъ нашето земеделъско население трѣбва ли да бждатъ оставени да се пролетаризиратъ, да напуснатъ своята земя и своя домъ и да търсятъ другаде новъ поминѣкъ? И кжде ще го търсятъ? Въ града, кждего има друго едно положение? Или това население ще трѣбва да мре или да се изселва? Ето какъ схващамъ азъ въпроса, почитаеми г-да.

За да не бждатъ засилени социалнитѣ различия, за да не се създаде въ нашата страна, благодарение на остро стечение на причинитѣ и обстоятелствата, бързо пролетаризиране на голѣмитѣ селски маси, ние сме заставени като управление, като представители на общество и на мисълъ, да вземемъ бързи мѣрки. Азъ считамъ, че това е една отъ най-голѣмитѣ причини, които налагатъ да се премине къмъ реформи.

Но азъ имамъ и друго едно обстоятелство, което, въ допълнение на казаното, иде да ми даде правото да твърдя, че ние сме предъ обективнитѣ условия на неизбѣжността отъ реформи и нови ориентации.

Каква е доходността днесъ на срѣдния български човѣкъ, на българския народъ?

Почитаеми г-да! Даннитѣ, които имаме въ това отношение, съ максимална приблизителностъ къмъ онова, което е действителността, даватъ една картина съвършено нерадостна. Да вземемъ три години: 1911 г., която въ нашитѣ статистики се взема като една основна, най-здрава година, защото предшества войната; да вземемъ и 1926 и 1931 г. За тия години имаме следващото положение, г-да. При обща сума на националния доходъ за 1911 г. здрави, златни пари 1.647.000.000 л., на глава се падатъ 376.98 златни лева. Моля запомнете тая цифра — 377 златни лева. Презъ 1926 г., когато ценитѣ на земеделъскитѣ произведения сравнително не бѣха ниски; когато българското стопанство е

още въ началото на депресията, ние имаме, споредъ изчисления, направени по сѣщия начинъ, националенъ доходъ 40.047.000.000 л., което прави 1.493.000.000 зл. л., а това ще рече, въ сравнение съ онова, което сме имали въ 1911 г., при по-малко земя и по-малко работящо население, една разлика отъ 180.000.000 л. кръгло по-малко. На глава отъ населението имаме 275-29 зл. л. или срещу 377 л. това прави 102 зл. л. по-малко. Ако вземемъ 1931 г., която се характеризира съ голѣмото спадане на ценитѣ, особено на продуктитѣ на земледѣлието и скотовѣдството, които иматъ най-голѣми падания, макаръ че и въ другитѣ браншове на националния поминѣкъ има намаления, ние имаме срѣдно, по сѣщия начинъ изчислявано — тукъ е по-важенъ методътъ на изчислениято, отколкото абсолютнитѣ цифри — следното съотношение: националниятъ доходъ стига 30.702.000.000 кн. л., което ще рече 1.145.000.000 зл. л. Значи, въ сравнение съ 1911 г., едно намаление отъ 500.000.000 зл. л. и въ сравнение съ 1926 г. — намаление отъ 352.000.000 зл. л. На глава отъ населението — срѣденъ приходъ 191 зл. л., т. е. презъ 1911 г. имаме срѣденъ приходъ на глава 377 зл. л., презъ 1926 г. — 275 зл. л., а презъ 1931 г. — 191 зл. л. Виждате, г-да, че ние сме предъ едно всеобщо, едно катастрофално обедняване и заради това ориентацията, която трѣбва да бжде дадена, която се налага да бжде дадена на държавната дейностъ, е: бързо събиране на силитѣ, които сѣ на разположение, за да се преустанови този процесъ, или иначе казано, на това население да бжде даденъ поминѣкъ, доходъ.

Нѣкой отъ работницитѣ: Г. професоре! Единъ въпросъ.

П. Стояновъ (д): Моля Ви се, ще ми отнемете времето!

Д. Ачковъ (нац. л. о): Ще се замѣсятъ познанията!

П. Стояновъ (д): Друга една индикация, друго едно указание, много характерно, почитаеми господа, това е именно нашата външна търговия. Преговорившиятъ отъ тая трибуна засегнаха общитѣ въпроси, посочиха общитѣ цифри. Азъ нѣма да се спирамъ върху тѣхъ, ще изнеса само едно обстоятелство. Нашата външна търговия постепенно се стѣснява, намалява своя обемъ, което значи не само че дава по-малки придобивки на съкровището въ данъци, което значи, че дава не само по-малко приходъ на нацията, но главното стѣснява възможността за съществуване, лишаватъ отъ поминѣкъ онова население, което тогава въ съответнитѣ браншове е намирало възможностъ да съществува. И азъ ще ви приведа само нѣколко данни, за да видите това намаление.

Председателствуващъ Н. Захариевъ: Г. г. народни представители! Частъ е 8. Има думата г. министъръ-председателъ.

Министъръ-председателъ Н. Мушановъ: Моля народното представителство да продължи заседанието, докато се изкаже още единъ ораторъ следъ г. Стояновъ.

Сѣщо така моля Народното събрание още отсега да реши да имаме и утре, сѣбота, заседание въ 3 часа следъ обѣдъ.

Я. Сакжзовъ (с. д): Г. министъръ-председателю! Малко отидихъ трѣбва да се даде. Ние искаме да слушаме г. Вергилъ Димовъ и съ голѣмо удоволствие го слушаме. Сега слушаме и г. професоръ Стояновъ и, ако излѣзе още трети ораторъ отъ такъвъ калибъръ, съгласете се, че не ще можемъ да слушаме шестъ часа непрекъснато.

Министъръ-председателъ Н. Мушановъ: Г. Сакжзовъ! Нѣмамъ нищо противъ.

Я. Сакжзовъ (с. д): Трѣбва най-после да се освежимъ.

Министъръ-председателъ Н. Мушановъ: Чини ми се, че е по-желателно да изслушаме оратора, щомъ като е започналъ, безъ прекъсване. Следъ това ще се нареди.

Председателствуващъ Н. Захариевъ: Които сѣ съгласни съ предложението на г. министъръ-председателя, да се продължи заседанието, докато се изкаже още единъ ораторъ следъ г. Стояновъ, моля, да вдигнатъ рѣка. Мнозинство, Събранието приема.

Които сж съгласни съ другото предложение, на г. министър-председателя, да имаме заседание утре въ 3 ч. следъ обѣдъ, моля, да вдигнатъ рѣка. Мнозинство, Събранието приема.

Министър-председател Н. Мушановъ: Ще моля да се даде 15 минути отидъхъ и следъ туй г. Стояновъ да продължи речта си.

Нѣкой отъ сговориститѣ: Нека се даде отидъхъ, следъ като г. Стояновъ свърши речта си.

Министър-председател Н. Мушановъ: Добре.

П. Стояновъ (д): Почитаеми г. г. народни представители! Отъ даннитѣ, които имаме за нашата външна търговия, личи, че нейниятъ обемъ постепено се стѣснява. Така, напр., за 1928 г. тя е дала обща сума на вноса и износа 14 милиарда лева, за 1929 г. — 14½ милиарда лева, за 1930 г. — 10.600 милиона лева, а за 1931 г. — 10 милиарда лева. Това значи едно намаление за три години отъ 4½ милиарда лева. Естествено, за единъ народъ, който живѣе при ненормални условия, това значи катастрофа, и, може би, само голѣмото търпение на българския гражданинъ, консоматоръ и производител, само неговата феноменална възможност да се въздържа и да търпи лишения обяснява спокойствието, съ което той посрѣща този фактъ. Въ всички други страни, където се е констатирало такова намаление на вноса и износа, сж били взети други мѣрки. Въ Чехия, една индустриална страна, която се управлява преди всичко съ ориентация къмъ икономическитѣ интереси на маситѣ, предъ видъ на това, че отъ конкурентитѣ страни се предприематъ съответни мѣрки, а въ странитѣ, въ които се импортиратъ чешки стоки, се правятъ ограничения, правителството веднага пристѣпва къмъ съответно намаляване и на онзи вносъ, който, отъ гледището на управлението, се явяваше излишенъ, и по този начинъ, чрезъ тия ограничения и управлявания на вноса и на износа, маситѣ се държаха въ границитѣ на нормалното, на онова, което е неизбежно, да онова, което може да ги поддържа на завоювания веднѣжъ отъ тѣхъ културенъ уровень. Въ нашата страна, г-да, не се извърши подобно нѣщо, и вследствие на това ние стоимъ предъ едно положение, което създава — увѣренъ съмъ — твърде голѣми затруднения за управлението, но което поражда задачи, които трѣбва безусловно и непремѣнно да бѣдатъ разрешени.

Азъ ще си позволя да обърна вниманието ви само на нѣкои пера отъ нашия вносъ, за да видите, какъ въ това отношение принципътъ на изоставянето, на *laissez faire-laissez passer*, на свършенитѣ факти се е възприелъ като постоянна система и, вследствие на това, сж били получени отрицателни резултати.

Така, напр., за 1931 г. имаме единъ вносъ на хранителни продукти отъ животни и произведения отъ тѣхъ, каквито продукти ние по преимущество произвеждаме, отъ 39—40 хиляди тона, срещу 35 хиляди тона на 1930 г. и срещу 89 хиляди тона на 1929 г. Следователно, въ това отношение, вмѣсто да се отива въ повишение на онова, което въ една не толкова критическа, каквато е 1930 г., е реализирано, могло е да се държи мѣрката къмъ това, което тогава е било регистрирано, а не да се допуска едно увеличение.

Химически произведения, г-да, ние имаме внесени въ 1931 г., 169 или кръгло 170 хиляди тона, когато въ 1930 г. имаме внесени 147 хиляди тона, а въ 1929 г. — 175 хиляди тона. Следователно, въ това отношение съ своя вносъ, ние сме отишли къмъ едно увеличение, което е станало въ една свършено, да кажемъ, не ненормална, но свършено необезпокояваща година, каквато бѣше 1929 г.

Така е случаятъ и съ кожи и кожени издѣлия, г-да, които се произвеждатъ въ такова грамадно изобилие въ нашата страна, където има специално насърчавана индустрия и, следователно, където свършено не е нужно особено въ такива критически времена, каквито сж настоящитѣ, да имаме вносъ. Ние имаме внесени въ 1931 г. кожи 212 хиляди тона срещу 159 хиляди за 1930 г. и срещу 368 хиляди за 1929 г. Очевидно, г-да, че и въ това отношение сжко така е липсвало митническо управление, т. е. не сж били взети своевременно мѣрkitѣ, за да може въ това отношение да се спре излишниятъ вносъ.

Още едно перо — текстилни материали и издѣлия. На 1931 г. имаме внесени 1.473.000 тона, на 1930 г. 1.271.000,

срещу 2½ милиона на 1929 г. Очевидно е, че и тукъ се е повторила сжщата грѣшка, както тя е повторена особено и при машинитѣ, инструментитѣ музикални, апарати, орѣжия и пр., каквито сж внесени на 1931 г. 665 хиляди тона, срещу 645 хиляди за по-миналата година.

Азъ изтъкнахъ тѣзи данни, за да обоснова своето твърдение, че и външната търговия на българската държава дава обезпокоителни знаци, което не означава нищо друго, освенъ че въ това отношение има много, което може да бѣде направено.

Какво ще да се мисли, но вънкашната търговия днесъ, особено за нашата държава, при нашия платеженъ балансъ, се явява главниятъ източникъ на девизи, явява се главниятъ източникъ за плащания въ чужбина, за издѣлжавания, и този източникъ не може да бѣде регулиранъ по другъ начинъ, освенъ по начинитѣ, по които го регулиратъ въ цѣлия културенъ свѣтъ — безъ контингентирание и безъ компенсационни сдѣлки нашата държава не ще може да мине. А въ това отношение, г-да, както знаете, г. министърътъ на финанситѣ внася на три пѣти тукъ законопроекти за ограничение търговията съ външнитѣ платежни срѣдства затова, защото все се намираха и продължаватъ да се намиратъ и до днесъ способности за контрабандно изнасяне на платежни срѣдства, т. е. за едно непроизводително, въпрѣки контрола, разпиляване на платежнитѣ срѣдства на нашата страна.

Но най-главното нѣщо, г-да, което азъ смѣтамъ, че трѣбва да се има всѣкога предъ видъ, то е указанието, че нашиятъ платеженъ балансъ е пасивенъ. Азъ пакъ нѣма да повторя данни, които се изнесоха; азъ ще кажа само едно: г. г. народни представители, ако въ продължение на последнитѣ 5 години не бѣха сключени заемитѣ отъ предшествуващото правителство, които дадоха кръгло около 4 милиарда лева девизи, ние днесъ, па и много порано, щѣхме да се намѣримъ предъ една основна катастрофа въ нашия платеженъ балансъ, защото тия заеми, които се сключиха отъ бившето правителство — бѣжанскиятъ заемъ и заемътъ за стабилизация — не послужиха за стабилизиране на нашата монета и за стабилизиране на нашия поминѣкъ, а послужиха за плащане на чуждестраннитѣ стоки, които дойдоха въ голѣмо изобилие въ сжщото това време, послужиха за плащане на репарационнитѣ ни задължения, за плащане на предвоеннитѣ ни задължения чрезъ мажорациитѣ, увеличението, които тогавашниятъ министъръ на финанситѣ г. Молловъ направи съ известната негова конвенция. Така щото намъ паритѣ се дадоха, правителството взе тия пари не за да повдига поминѣка, но за да плаща въ чужбина, точно така, както днесъ се предлага на България заемъ, за да се издѣлжи по отношение на своитѣ кредитори въ чужбина. Тая е концепцията, г-да, която тържествува, това е и мнението, което се дава въ разрешението отъ съвета при Обществото на народитѣ и отъ Финансовия комитетъ.

Е добре, платежниятъ ни балансъ, г-да, за петтѣ години, отъ 1927 до 1931 г. включително, би билъ съ единъ пасивъ отъ 4 милиарда лева, кръгло казано, ако тия попълнения отъ заемитѣ, сжко така въ размѣръ на 4 милиарда лева, не бѣха дошли.

Но дефицитътъ, г-да, идваше, продължаваше да иде отъ други страни и той действително сжществуваше. Тоя дефицитъ се заключаваше въ следното. Ако вземемъ изчисленията, които сж ни дадени отъ онѣзи сведения, които държи Българската народна банка, споредъ тѣхъ, на 1924 г. ние имаме въ повече продадено, отколкото купено, камбио за 115 милиона лева; на 1925 г. тази цифра е 551 милиона лева; на 1926 г. — 761 милиона лева; на 1927 г. само ние имаме въ повече постѣпило въ страната, отколкото изнесено, камбио за 509 милиона лева; на 1928 г. заради туй е изнесено повече камбио — кжде 658 милиона лева; за 1929 г. тази цифра е 2.106.000.000 л.; за 1930 г. е 992 милиона лева; за 1931 г. е 952 милиона лева. Или презъ цѣлия този периодъ време нашата страна е изнесла въ чужбина камбио въ повече, отколкото е получила, въ размѣръ общо на 6.139.000.000 л., минусъ 509 милиона, или 5.630.000.000 л.

Задължнѣлостта на нашата страна въ настоящия моментъ, г-да, или, по-добре, нѣколко месеца по-рано, се изразява, споредъ анкетата на Българската народна банка, въ една цифра отъ 5.631.000.000 л. Азъ ще се съглася съ ония, които биха разглеждали тия цифри и биха ги оспорили, че въ това отношение има едно увеличение — декларациитѣ на длѣжницитѣ къмъ чужбина сж, може би, въ известно отношение увеличени — но това увеличение не е толкова го-

лъмо, за да не можем тая цифра да я смѣтаме като една цифра, съдържаща едно реално указание за голѣмото ни задължение спрямо чужбина.

Дългосрочни кредити, ипотечни, имаме 440 милиона лева. Краткосрочни или, както ги наричат, срѣдносрочни задължения къмъ частни банки за чуждестранен кредит, за влогове, имаме 1.434.000.000 л. Търговско-индустриални кредити, отпуснати направо отъ странство, имаме около 3.757.000.000 л. Или обща цифра — 5.631.000.000 л.

Трѣбва да се забележи, г. г. народни представители, че всичко онова, което изнасяме, обикновено ни се плаща въ наличност и то се инкасира; но всичко, което внасяме, не се изплаща. Една огромна част отъ него остава като чуждестранни кредити, които въ последствие намиратъ своето погашение. За голѣмо съжаление, г. г. народни представители, бившето управление въ стопанско отношение се водѣше отъ единъ оптимизъмъ. Съжалявамъ, че г. Ляпчевъ не е тукъ — не искамъ въ негово отсъствие да се разпростирамъ повече — но не мога да скрия, че г. Ляпчевъ бѣше единъ отъ ония, които санкционираха въ нашата финансова и икономическа практика единъ неоправданъ, неоправданъ въ никакво отношение оптимизъмъ. Г. Ляпчевъ смѣташе, че колкото повече частни задължения бихме направили, по мимо политическите задължения, които ние имаме къмъ чужбина, т. е. колкото повече пари въ кредит биха ни били дадени отъ чужбина, това би било въ наша полза, защото, когато ще се плаща, казваше той още въ 1926 г. тукъ, а въ последствие потвърждаваше туй нѣколко пѣти и като министъръ-председател въ 1927 г., и особено въ 1929 г., когато ще дойде плащането, то най-напредъ ще се плащатъ частните дългове, а подиръ това ще следватъ държавно-политическите. По този начинъ, смѣташе той, ние ще вземаме пари отъ чужбина, ще ги използваме, ще си посрѣщаме тѣхъ стопанските нужди, а за политическите дългове — репарациите — ако остане нѣщо, тогава ще плащаме. Тоя оптимизъмъ бѣше една отъ най-пакостните ржководни дирекции въ нашия стопански животъ въ последните петъ години, защото, благодарение идването на тия кредити, г-да, настѣпи едно чрезмѣрно увеличение на нашия вносъ, както бѣше въ 1928 г., съ 821 милиона лева въ повече, както бѣше въ 1929 г., съ 2.064 милиона въ повече. Всичкото това бѣше една инфлация на ефтини стоки, които идѣха отъ чужбина, защото тамъ се помощитъ, които тогава държавитъ можеха да даватъ, се поддържаха повече работници и макаръ безработицата да растѣше и да се стѣсняваше волюмътъ на международното тържище, тогавашните разбирания бѣха да се даватъ помощи и да се задържатъ въ стопанството, въ производството работниците, които иначе трѣбваше да бъдатъ освободени. По такъвъ начинъ имаме едно свръхпроизводство, като единъ видъ социална помощ. Пласирането на тия стоки на низки цени се търсѣше по всички меридиани на земята и се оказа, че България сключва заемъ за стабилизация, а въ същностъ плащаше тия стоки на чужбина, които бѣха въ изобилие и които дойдоха тукъ и срещу плащане, и срещу кредитъ. И така настѣпи оная инфлация на кредитъ въ нашата страна, която инфлация съчета грамадна част отъ нашето търговско съсловие, защото то очакваше, че покупателната способност на земеделското население нѣма да спадне — цената на килограмъ пшеница бѣше между 4½—5 и дохождаше до 6 лева — и следователно, евтината стока, дошла отъ чужбина, ще бѣде веднага продадена и по този начинъ ще се направятъ добри гешефти. Мнозина тогава заплащаха скъпо своето лековѣрие и своята непредвидливостъ. И депресиата въ нашата страна по тоя начинъ чрезмѣрно се увеличи.

Азъ нѣма да ви цитирамъ данни, за да видите, г. г. народни представители, колко много банки изникнаха по различни мѣста и какъ всички бързаха, при внасяне само на 30%, или 1/3 отъ основния капиталъ, да бъдатъ кредитирани отъ Народната банка. Народната банка веднага имъ откриваше своите гишета и се започваше едно лудо купуване на стоки и имобилизиране на пари и изчезване на девизи. Когато ние си задаваме днесъ въпроса, защо въ България нѣма девизи, трѣбва да си отговоримъ: нѣма, защото нѣмаше добро девизно управление, защото съ паритъ, взети въ заемъ, се плащаха дългове, които можехме да не плащаме, и се купуваха стоки, отъ които прекрасно можехме да се лишимъ. (Ржкоплѣскания отъ мнозинството)

Почитаеми г. г. народни представители! Гръшките не бѣха само въ това, защото, ако плателниятъ ни балансъ се намира въ такова стѣснено положение, не е тази единствената причина. Азъ ще ви приведа единъ другъ случай — това е сръбското жито, прословутото сръбско жито,

което дойде въ нашата страна. Това не е единъ единиченъ случай, г-да; това не е едно отдѣлно, случайно явление. Това е една брънка отъ редица разбирания, особено на г. Ляпчева. Г. Ляпчевъ имаше една идея — че въ България се продава житото много скъпо; не може да бѣде 5-5½—6 л. Въ единъ специаленъ рефератъ, четенъ отъ него въ Икономическото дружество и напечатанъ въ „Списанието на Икономическото дружество“ на първо мѣсто той застъпи на времето гледището, че най-много, което се полага на българския земеделецъ да получи за килограмъ жито, съ 18 златни стотинки, което прави 4-50 л. И защото въ България земеделецитъ въ онова време продаваха жито по 5-5.25—5.50 л., затова г. Ляпчевъ, въ отсъствието на г. Моллова — който съжали за това, когато дойде тукъ впоследствие да защитава своето експозе при последващия бюджетъ — отпущна границитъ и на нашитъ мелничари се позволи да купятъ евтино жито отъ Сърбия. Тѣ го купиха евтино, защото тамъ се продаваха по-евтино и защото сърбитъ искаха да освободятъ страната си отъ излишъка; купиха го на кредитъ, защото за сърбитъ бѣше наложително да го продадатъ. И по този начинъ нашата страна се наводни съ чуждо жито и ние имаме една загуба отъ около 400 милиона лева девизи заради това, защото г. Ляпчевъ смѣташе, че не може у насъ земеделецътъ да получи повече отъ 4.50 л. на килограмъ жито; щомъ той иска 5-50 л., 5-25 л., 5 л., той е длъженъ да понесе риска на туй свое искане. Какъвъ бѣше резултатътъ? Освенъ изчерпването на тия девизи, г. г. народни представители, въ нашата страна настѣпи една конфузия въ отношенията; нашиятъ земеделецъ бѣше битъ по най-живия свой нервъ. Следъ 6 месеци забраниха съвсемъ вноса. Между това, вдигнаха се митата, създаде се кантаринната и кринината по 2.500 л. на вагонъ отъ българското жито, а сръбското жито не плашаше кантаринна и кринина и свободно се разхождаше по българските гари. Така се създаде едно смущение и отъ тогава ние имаме засилена кризата въ нашето земеделско стопанство. Това бѣше една историческа грѣшка; това бѣше една грѣшка, която засили трагизма въ положението на нашия земеделецъ-стопанинъ, която грѣшка продължава съ своитъ послѣствия, особено днесъ, да бѣде чувствителна. Защото можеме тогава българското тържище да бѣде запазено за българското жито и можеше тогава идващото, настѣпващото следъ това намаление въ ценитъ на хранитъ да отиде за смѣтка на запаситъ, които по тоя начинъ земеделското население можеше да си осигури отъ излишъцитъ отъ оная реколта.

Азъ нѣма да се впускамъ повече въ подробности, защото ние останахме безъ девизи. Ще кажа само едно. Втората фатална грѣшка, която направи въ икономическо отношение бившето правителство, се заключаваше въ това, че то унищожи девизния монополъ. Гласувайки, приемайки стабилизационния заемъ, господата (Сочи сговориститъ) се съгласиха да се махне управлението по изнасяне девизи и по тоя начинъ, г-да, изчезнаха всички онѣзи количества девизи, които азъ ви наброихъ. А пъкъ не че не бѣха предупреждавани. Азъ си спомнямъ какъ тогава ние всячески опонирахме, правѣхме възражения при гласуването на стабилизационния заемъ и при измѣнението на закона за Народната банка. Ние привеждахме всички аргументи да се разбере, че нашата страна се намира предъ прага на изтощението и че тукъ трѣбва да става имобилизация на платжни срѣдства и реконструкция, преустройство на поминѣка и на социалните и икономически отношения. Намъ се отговори съ единъ жестъ на всеобщо знание и на разбиране всичко, както и на предварително знание какъ ще последва. На всичкитъ тия предупреждения не се обърна никакво внимание. И днесъ, г-да, нищо не остана отъ ония девизи, които се създадоха.

Г. Молловъ, въ една своя речъ, държана на 14 априлъ 1929 г. въ Варна, защитавайки реформата за премахване на девизния монополъ, каза: „Девизниятъ монополъ не ни е нуженъ. Ако имаме днесъ девизи, то не е заради това, защото имаме монополъ, но защото нашата банка на два-три пѣти сключва краткосрочни заеми въ чужбина и по този начинъ разполага съ онова, което ѝ е нужно. И всички искания се удовлетворяватъ“. Е добре, г-да, но чрезъ краткосрочни задължения въпроситъ не се разрешаватъ. Защото дойде моментътъ на търсенето. Миналогодишниятъ крахъ на Германия се обясняваше само съ едно: краткосрочните кредити се поискаха да бъдатъ върнати, а пъкъ се оказа, че тѣ сѣ имобилизирани въ постройки, че сѣ употребени въ сдѣлки, които не даватъ диспонибилъ, не могатъ да бъдатъ реализирани, не може да бѣде върнато онова, което е внесено въ тѣхъ. Същото се оказа и у насъ. Търговцитъ не можеха да връщатъ нищо отъ онова, което бѣха взели, защото паднаха ценитъ и тѣхнитъ

стоки останаха по рафтовете; тѣ не можеха нищо да продадатъ.

Ето защо, г. г. народни представители, премахването на девизния монополъ представлява едно голѣмо нещастие, една голѣма грѣшка, която предвещаваше трудни и тежки времена. И тѣ настѣпиха, г-да.

Но искамъ да обърна вашето внимание и на другъ единъ въпросъ — за консомацията. Спадането на ценитѣ на най-важнитѣ артикули, съ които живѣе, купува и плаща една нация, означава, че възстановяването на равновесието въ съответното народно стопанство може да стане само ако и за другитѣ артикули, които се купуватъ съ тия най-главни артикули, настѣпни едно спадане на ценитѣ. Е добре, ние го нѣмаме. Вие ще си спомните, г. г. народни представители, че една отъ първитѣ работи на днешното Народно събрание бѣше, чрезъ закона за картелитѣ и монополнитѣ цени, да създаде единъ апаратъ за понижаване на ценитѣ. Кѣмъ закона за продоволствието и за намалението на скѣпотията, който бѣше гласуванъ отъ представляващата Камара, навремето знаете какъ пренебрежително се отнасяха самитѣ му автори. Той не даде никакви резултати. Но азъ ще кажа — което може би нѣма да бѣде приятно на нѣкои — отъ моитѣ наблюдения на свѣдѣнията, които даватъ търговскитѣ камари, до днесъ, макаръ да съществува законъ за картелитѣ и за монополнитѣ цени, нѣма намаление на ценитѣ. И заради това управлението на държавната властъ въ тази посока неминуемо трѣбва да се извърши съвършено ефикасно. Или ще има контролъ и нормиране на ценитѣ на главнитѣ артикули, съ които живѣе народътъ, (Ржкоплѣскания отъ земледѣлцитѣ) който произвежда жито, яйца, тютюнъ и т. н., или ще трѣбва да премахнемъ закона. Азъ ще ви цитирамъ данни. Когато говорихъ по закона за картелитѣ, азъ изтъкнахъ, че едни отъ най-важнитѣ, нуждни за селското стопанство, артикули сѣ гвоздеитѣ, памучнитѣ платъ американъ и лимонената киселина. Ще взема само тия три артикули. При цена на гвоздеитѣ 4.50—5 л. сифъ пристанището, плюсъ 7 л. мито, ние имаме продажна цена тогава кѣмъ 10.50—11 л. Днесъ, г-да, гвоздеитѣ се продаватъ на селянина-консуматоръ между 11—13 л.

Нѣкой отъ земледѣлцитѣ: 14 л.

П. Стояновъ (д): Да вземемъ памучното платно, наречено американъ: при стойностъ сифъ пристанището 6.50—7 л. преди гласуване на закона за картелитѣ и при едно мито 12.80 л. имаме цена срѣдно 18 л. метърътъ; днесъ той струва 17 л. Цената на лимонената киселина сифъ пристанище е 60—65 л., плюсъ митото 105 л., или общо продажна ѝ цена бѣше 160 л. килограмътъ, когато днесъ цената ѝ на свободния пазаръ е между 130—135 л.

Въ това отношение нѣмаме създаденъ нужния апаратъ, който да доведе съответнитѣ резултати. При намаление цената на килограмъ жито отъ 4.50 л. — ще взема и 80-тѣ стотинки на г. Ляпчева — на 2 л., на 2.10 л., или на цената, която дава Дирекцията на храноизноса, следователно, при едно намаление повече отъ 33—35% — а по изчисленията на статистическото бюро при Българската народна банка намалението ценитѣ на земледѣлскитѣ произведения е срѣдно 45—50% — при едно такова катастрофално намаление ценитѣ на земледѣлскитѣ произведения, съ които купува селското население, масата у насъ, виждате, че ценитѣ на тѣзи три артикули, които ви изброихъ, сѣ сжщитѣ, каквито сѣ били и по-рано.

Следователно, г. г. народни представители, въ това отношение има много да се извърши. Не е взета отъ управлението предъ видъ спекулацията съ главнитѣ артикули, които търговецътъ или индустриалецътъ продава на тържището.

Но помимо всичко това, което казахъ, г. г. народни представители, азъ искамъ да обърна вашето внимание върху още едно обстоятелство, което за мене е една обективна, безусловна индикация за нуждата отъ реформи и нова ориентация въ нашата икономическа и финансова политика. Ние имаме национална индустрия. Г. министърътъ на финанситѣ не е въ голѣмо въодушевление отъ нея. Азъ сподѣлямъ сжщото, даже малко повече отъ него, обаче считамъ, че въ това отношение не сѣ достатъчни само констатациитѣ и наблюденията, но заедно съ тѣхъ трѣбва да бѣде проявена и една ефикасна дейностъ. Въ днешно време засилването на митнитѣ граници на всички страни върви въ много бързъ темпъ; всѣка страна се стреми сама да задоволява своитѣ нужди. Азъ не считамъ, че това е едно правилно разрешение на въпроса, но това е фактъ. Захвањетъ отъ Англия и свършетъ сѣ най-малката страна на Ориента — всички се обкрѣжаватъ съ

митнически бариери, всѣка държава иска да се задоволява съ онова, което произвежда, за да може да бѣде по-малко задѣлжена по отношение на чужбина. Но при изтощение на срѣдствата, които произвежда нацията, ако това самозадоволяване или стремление кѣмъ самозадоволяване става за смѣтка на ценитѣ на индустриалнитѣ произведения, естествено, въ това отношение ще стане една социална трансформация — онова, което произвежда и печели народътъ, преминава въ ржцетѣ на едно малцинство, въ ония, които произвеждатъ тия индустриални предмети.

Въ България се внася текстилъ 1.475.000 тона, тогава когато ние произвеждаме вълна и имаме вълна, тогава когато ние произвеждаме памукъ и ще произвеждаме още повече и тогава когато текстилнитѣ произведения, безспорно, стоятъ на една цена на нашето вътрешно тържище сравнително несъответствуваща нито на платежната способностъ на нацията — поради тѣзи намаления, които ви цитирахъ — нито се намиратъ въ съответствие съ суровия материалъ, вълната, който се произвежда у насъ.

Азъ не казвамъ, че ние имаме достатъчно суровъ материалъ, за да държимъ производството на нашата индустрия въ сжщия капацитетъ, въ сжщитѣ размѣри, въ които е вървѣла досега. Но когато настѣпни обществено зло, когато настѣпни стѣснение, когато се яви стагнация, защо волумътъ на националното производство да не бѣде ограниченъ?

Това е първата бележка, която правя по този въпросъ.

Второто нѣщо, на което искамъ да обърна вашето внимание и което икономиститѣ и финанситѣ считатъ, че е по-важно, то е: съ какво работи тая привилегирована наша индустрия? Тя работи съ сурови материали и полуфабрикати, които въ огромното си болшинство идватъ отъ чужбина. Нашитѣ сурови кожи ние пращаме въ чужбина да се обработватъ — у насъ не се обработватъ; на противъ, ние внасяме отъ вънъ кожени издѣлѣя. Но това е най-малкото указание. Азъ искамъ да знамъ защо, напр., въ нашата страна трѣбва да бѣде внасяна вълна въ такава огромно количество? Действително, може да се възрази: ама нашата вълна е остра, тя не е годна за изпреждане и за фабрикуване на такива платове, които се търсятъ на нашето тържище. Прекрасно. Но, г. г. народни представители, зоотехниката у насъ, науката за скотовъдството, откри много правилно рецептата: отъ всички породи овце, които вирѣятъ въ нашата страна, така наречената панагюрска овца е оная, която сравнително съ най-малки разноси дава процентъ на вълна и други произведения въ много по-голѣмъ размѣръ, отколкото всѣка друга овца, и по качество тази вълна конкурира всички други, които се внасятъ отъ чужбина. Но трѣбвало да носимъ малко по-груби дрехи. Ще ги носимъ, защото онова разширение, което въ миналитѣ години се вършеше, сега ни е довело до положението да бждемъ неплатежеспособни. Това може да се извърши, г-да, защото времената на политиката на отлагането и на свършенитѣ факти, както дойде, сѣ отдавна преминали. Събирането на стопанскитѣ елементи въ всѣка страна е политиката, която въ днешния моментъ сѣ жестока необходимостъ се налага на всички. Така нареченото планово стопанство не е монополъ само на г. г. комунистѣтѣ, . . .

Нѣкой отъ работницѣтѣ: Капитализмътъ не е способенъ да направи това.

П. Стояновъ (д): . . . макаръ че тѣ отиватъ до най-голѣмитѣ крайности. Плановото стопанство, г-да, е онова, което днесъ представлява отъ себе си модусъ на събирането всички производствени елементи на всѣка една отдѣлна страна. Трѣбва приемственостъ: това, което се произвежда въ земледѣлието, ще иде въ индустрията; това, което излиза отъ индустрията, ще иде на вътрешния пазаръ, защото за никоя индустрия не може да съществува по-мощно срѣдство за нейното стабилизиране и усъвършенстване отъ вътрешния пазаръ и особено за ония страни, които сѣ закѣснѣли въ своето индустриално развитие и които не могатъ да иматъ никакви преимущества да излѣзатъ съ готови фабрики въ чужбина. Ние имаме примѣри въ това отношение. Огромното развитие на нашата брашна индустрия днесъ е единъ минусъ за нашето народно стопанство, защото нашитѣ брашна не се търсятъ въ онова количество, както по-рано. Ако тѣ отговаряха на вкусоветѣ на тия, които ги купуватъ, тѣ щѣха да намѣрятъ по-голѣмо пласиране. Трѣбва предвидливостъ въ това отношение. Онова, което е имобилизирано въ постройки на мелници, днесъ е мъртавъ капиталъ, който не се олихвява, на който се работи, безъ да се получава каквато и да е полза отъ него.

Азъ искамъ да обърна вашето внимание на другъ единъ въпросъ, който не влиза толкова въ моята задача, който техникитѣ разбиратъ по-добре. Използуването на нашитѣ земеделски произведения, и особено на хранитѣ, за производство на така нареченото национално гориво е единъ въпросъ, който, разрешенъ правилно, ще има за резултатъ една голѣма икономия въ изнасянето на девизи и ще облекчи нашия платеженъ балансъ по отношение къмъ чужбина.

Г. г. народни представители! За петролъ и за бензинъ ние изнасяме едно твърде значително количество сръдства, каквото въ другитѣ страни много малко може да бжде констатирано, защото или иматъ свои собствени източници на петролъ и бензинъ, или пъкъ внасянето имъ се извършва само за известни цели. У насъ въ това отношение всичко е построено върху консомацията на петрола или на бензина, артикулъ, който постоянно поскъпва, защото на международния пазаръ има фактически пълненъ монополъ. Е добре, ако една голѣма частъ отъ нашитѣ храни биха били обърнати въ спиртъ или въ други продукти, които, примѣсвани съ бензинъ и допълнителни вещества, за които нашитѣ техници иматъ вече формулата, и ако държавата би вземала всичко това въ своитѣ ръце и би могла да го наложи, ние бихме имали едно облекчение както за земеделското стопанство, така също и за нашия платеженъ балансъ, защото тогава ние не бихме изнасяли това, което сега изнасяме за бензинъ и за петролъ. Така, напр., презъ 1926 г. ние сме изнесли 112 милиона лева за бензинъ и петролъ; презъ 1927 г. — 161 милиона лева; презъ 1928 г. — 191 милиона лева; презъ 1929 г. — 130 милиона лева; презъ 1930 г. — 201 милиона лева, а презъ 1931 г. само до 30 ноемврий — 120 милиона лева девизи, които биха могли да бждатъ прекрасно запазени въ страната, или най-малко да бждатъ въ $\frac{1}{2}$ намалени.

Ф. Рафайловъ (д.сг): Въ тѣхъ влизатъ акцизътъ и митото.

П. Стояновъ (д): Проблемата е една отъ най-леснитѣ.

А. Пиронковъ (д.сг): Най-скѣпното гориво е спиртътъ. Кажете: кжде употрѣбаватъ спирта като гориво?

П. Стояновъ (д): Моля да бжда разбранъ. Пласиране на земеделски сурови произведения, храни, за производството на национално гориво може да бжде извършено и, следователно, нѣма да има изнасянето на девизи за купуване на чуждото гориво, бензинъ и петролъ. Така щото платежниятъ балансъ на българската държава може да бжде намаленъ съ 150—200 милиона лева.

М. Бойчиновъ (д.сг): Имате грѣшка въ това отношение, г. професоре. Единъ килограмъ петролъ струва 62 стотинки.

П. Стояновъ (д): Г. г. народни представители! Най-важната индикация, че неминуемо трѣбва да бждатъ подхванати и извършени реформи, това сѣ дефицитътъ на нашето публично стопанство. До какви размѣри тѣ сѣ дошли, вие чухте отъ изложението на г. министра. Азъ мога да добавя само едно, че сѣ изключение само на две години, на 1928 и 1929 г., страната се намира при постоянни бюджетни дефицити.

Г-да! Не може никоя страна, никое стопанство да харчи повече отъ онова, което само печели. Защото, който харчи по ече — това важи както за отдѣлното лице, така и за народното стопанство и за държавата — изпада въ зависимость. Той изчерпва своитѣ ресурси, огромната частъ отъ неговитѣ платежни способности се ангажирватъ за минали, удовлетворени и покрити нужди и за текущитѣ нужди остатѣцитѣ се намаляватъ. Днесъ се говори, г-да — азъ искамъ тукъ да се внесе една поправка — отъ всички страни: недейте върши това, недейте предприема онова, недейте говори за реформи, защото се плашатъ хората и кредитътъ на страната се намалява. Азъ искамъ да възразя на тия, които правятъ тия упрѣци срещу ония, които искатъ, като мене, реформи — защото смѣтатъ, че сѣ неминуеми и трѣбва да бждатъ извършени — че тия упрѣци сѣ съвършено неправилни. Кредитътъ на страната, г-да, се подбива отъ тия дефицити, защото колкото повече едно стопанство работи съ дефицити, толкова повече неговата приходоспособность се намалява. Азъ ще цитирамъ тукъ отъ в. „Таймсъ“, който на 24 августъ м. г., имайки предъ видъ падането курса на английската лира, прави следното

разсѣждение: Безъ съмнѣние, една държава би могла да уравни бюджетъ си, като увеличи данѣцитѣ си. Но ако тежестта е по-голѣма, отколкото би могълъ да понесе кредитътъ на тая страна, въпрѣки уравнисяването, тя пакъ ще пострада, а още повече когато тая страна нѣма и сѣ данѣци уравнисенъ бюджетъ. Когато бюджетътъ е явно сключенъ съ дефицитъ, нейниятъ кредитъ е унищоженъ. Заради това тоя вестникъ съветва Англия, английското сѣкровище, да се опита да не живѣе извънъ доходитѣ си — „процесъ, на който рано или късно трѣбва да се тури край: да се живѣе за смѣтка на сръдства, които не сѣ свои“.

Ето защо, г-да, азъ считамъ, че имаме всички указания, какво ние сме въ време, когато реформитѣ се налагатъ съ една спешность, както въ никой другъ случай, защото всѣко едно забавяне въ това отношение може да предизвика социални трансформации и може да доведе до нарушение на социалното равновесие въ нашия народъ. И, както казахъ, конкретно се касае за пролетаризиране на всички земеделѣлци, които не притежаватъ повече отъ 40 декара земя максимумъ. И азъ си поставямъ следващия въпросъ: защо въпрѣки това, че тия причини у насъ не сѣ отъ вчера, тоя процесъ още не е спрѣлъ у насъ? А моята мисль е, че тоя процесъ, г-да, трѣбва да бжде спрѣнъ, че той трѣбва да бжде управляванъ, че той трѣбва да бжде насоченъ къмъ социални постижения, а не къмъ унищожение и озлобление.

П. Напетовъ (раб): Нѣма сили за това.

С. Таковъ (з): Трай бе, Петко.

П. Стояновъ (д): Главната причина, по мое разбиране, г-да, за да не се даде нуждната оценка и своевременно да не се направи необходимото, е фаталната грѣшка на нашата държавна икономическа и финансова политика до днесъ. Тя се заключава въ емпиризма, въ нагаждането, нѣкакъ си така да се нареди, да мине, да се получатъ нѣколко ржкоплѣскания, да се създаде едно формално цифрено равновесие, да се кажатъ нѣколко насърчителни думи и да се мине на дневенъ редъ.

Д. Нейковъ (с. д): Особено въ днешната Камера ржкоплѣсканията играятъ голѣма роля.

П. Стояновъ (д): И това продължава не отъ вчера, не отъ миналата година. Първиятъ ораторъ по бюджета, моятъ уважаемъ приятель г. Адамъ Нейчевъ, каза, че това продължавало отъ съединението на Източна Румелия съ България насамъ. Не. Тоя процесъ продължава отъ създаването на България. Никога нашата икономическа и финансова политика не се е отличавала съ една конструктивность. Г-да! Сръдствата, съ които ние разполагаме, сѣ много обикновени, и главното, много добре известни. Какви цели можемъ да си поставимъ? Да удовлетвори народътъ своитѣ нужди, да се осигури процесътъ на създаване капиталъ у насъ, да възмогнемъ спестяванията, за да могатъ да се създадатъ резервитѣ за нови имобилизации, за нови разширения, за посрѣщане на нови икономически и главно социални и политически нужди.

Е добре, тоя конструктивизмъ е липсвалъ досега въ нашата икономическа и финансова политика. Ние не сме имали съпоставяне на факторитѣ у насъ. А кои сѣ тия фактори, г-да, съ които живѣе единъ народъ, кои сѣ факторитѣ, съ които ние практически, отъ създаването на България до днесъ, сме могли и е трѣбвало да оперираме, защото други фактори нѣмаме?

Това сѣ, г-да, на първо мѣсто нуждитѣ на населението, на масата отъ населението. Колко е нашето население, какви сѣ неговитѣ нужди, споръ дѣ неговото културно и поминѣно разпредѣление, това е една проблема много лесно разрешима. И заради това обективнитѣ нужди, които е имало да се посрещнатъ, сѣ могли въ всѣки единъ моментъ да бждатъ лесно установени.

Второ, единъ народъ живѣе отъ обработването на първитѣ материали, суровитѣ стоки, които той произвежда. Е добре, г-да, ако вземемъ всички наши статистики за производството — винаги констатираме едно засилване. Вѣрно е, че въ настоящия моментъ, както ще кажа малко по-нататкъ, ние работимъ съ сравнително по-голѣми разности, но въ количество ние всѣкога сме имали все по-голѣмо и по-голѣмо производство. Ако вземемъ днешнитѣ

цени на материалите и изключителните цени след войната, до 1924 г. и началото на 1925 г., ще видим, че нашият народ е имал на разположение да работи, да живее и да посреща своите нужди с евтини сурови материали. И ония скъпи материали, които са дохождали от вън, те са дохождали с непознати в другите законодателства облекчения: безмитен внос, 35% намаление превозната такса по железниците, неплащане данъка занятието от фабрикантите, безплатни места за постройки на индустриални заведения и пр., и пр. облекчения, каквито в други страни рядко се срещат. Така щото народът винаги е работил с евтини материали, той е имал всичко в изобилие сурови продукти. Какво е било скъпо у нас? Скъп е бил капиталът — третият фактор. До днес всичко у нас капиталът е много поскъп, отколкото в всяка друга държава. Според вчерашната телеграма, в Лондон скотото е 2½, в Австрия е 5, в Германия 4½, въпреки всичко. В нашите съседи, г-да, ние имаме намаление на скотото с 1½%, 1% или с ½%, а у нас стои на 9½% и не мърда. И днес при управлението на блока Народната банка не прави абсолютно нищо, за да поевтини капиталът.

Е добре, г-да, едно от големите препятствия, за да се работи у нас зле и скъпо, това е скъпотията на капитала, това са парите, които са идвали от чужбина и които пари тук у нас, не са могли да се създадат. Защо? Защото у нас процесът на образуване на капитал не е могъл да бъде засилен, защото на него най-малко внимание е обръщано. Спестовността е едно от най-отличителните качества на българина, но институтите на спестовността — кооперации, популярни банки, частни банки — никога не са били подложени на контрол. Съизключени на един закон за покровителство на влоговете, който се прие миналата година, банковото частно дъло, банковото кооперативно дъло е изоставено в ръцете на един групи, на един кадри, които по собствени разбирания и интереси повечко, а и по котирични съображения по-малко, са успявали да застанат начело на тия институти. Там имаме едно пълно *laissez faire* в нашата финансова и икономическа политика. И аз мисля, че е време тия огромни капитални на популярните банки, които достигат до два милиарда лева, да бъдат взети под непосредственото управление от държавата. Гърция, когато й отнеха народната банка, създаде нова народна банка за събиране на влоговете, за управление на кредита. Ние останахме без управител на нашия кредит. Нашата Народна банка стана банка на банките, днес тя се дезинтересира от всичко и вследствие на това, естествено е, имаме едно разпиляване на средствата, едно мобилизиране на средствата, които спестовността дава, депозира в популярните банки и кооперациите. Едно имобилизиране, едно ангажиране на тия средства в рисковани сделки е едно обикновено явление в нашата страна. Ето къде сме там, че емпиризмът, този основен недъг в нашата икономическа и финансова политика, се е проявил най-пакостно. Ако спестяванията бяха централизирани у нас, управлявани общественно с оглед на интересите на масата, паралелно с интересите на държавата — а държавата и без това досега е била гарант за капиталите, заемани от чужбина и пласирани тук чрез банките — тогава, казвам, ние щяхме да разполагаме и с този фактор — вариант на национален капитал. Тогава нямаше да има нужда да дохождат тук от чужбина двама инспектори да инспектират нашето кооперативно дъло, за да ни кажат какви дефекти има в него. Ние знаем дефектите му много отдавна. Защото то е било разпокъсано, защото то не е било обединено и главно защото държавата не се е поставила на положението да защити обществен интерес и да постави всичко в ред, заради това в туй отношение ние сме реализирали най-голяма загуба. Моето убеждение е, че като сме пропуснали да стабилизираме и да циментираме процеса на образуването на капитал в нашата страна, ние сме реализирали най-големи икономически и финансови загуби. Затуй днес ние сме предоставени на пълния произвол на онова, което биха ни приписали от чужбина.

В този ред на мисли аз си задавам още един последен въпрос: кой е другият фактор, с който един народ работи и създава ценности? Това са държавата и самоуправителните тела. Е добре, г-да, струва ми се, не е нужно е да привеждам в това отношение подробни данни. Не мога и да направя това сега, поради липса на време, но въпреки това ще се спра на този въпрос при об-

суждането на бюджетопоекта на Министерството на финансите. Тук ще кажа само едно: рядко държава между малките държави, в политиката на която социалният елемент се е проявявал най-малко, е била толкова скъпа, колкото е българската държава. Българската държава е една от най-скъпите, при онези условия и обстоятелства, при които съществува, и в оня обем, в който се проявява, и то не само поради политически причини, защото е поставена на Балканския полуостров, всред специални условия, които са я заставяли да харчи, за да се брани, да поддържа култура, прогрес и икономика, но и заради това, защото в нея е липсвал план за осъществяването на това, което е трябвало да бъде осъществено в продължение на известно число години. Нашата държава работи с много губене на време. Тя поддържа много персонал и дава на този персонал огромно количество вещевни разходи, които отиват свършено напразно. Нашата държава е една от онези държави, които купуват най-скъпо, заради това защото в това отношение няма никакъв контрол. Тя купува най-скъпо и тогава, когато строи железници, дори и тогава, когато купува труда на населението. Не казвам, че този, който се труди, получава истинската цена на труда си от държавата. В нашия стопански живот, г. г. народни представители, посредничеството играе огромна роля, поглъща огромни ценности и с това създава големите кадри на политическия и социален паразитизъм, каквито ги няма по други страни. Ние имаме цели армии службогонци, които чакат смирено на правителството, за да се пласират в държавните служби, макар да са негодни за работа, и по тоя начин да поглъщат ценности, без да създават такива. Що се отнася специално до купуването, вижте какво решиха арбитражните съдилища, за да се убедите, че действително държавата е плащала и продължава да плаща извънредно скъпо. Частният стопанин би продал и би купил при по-ниска цена, отколкото това прави нашата държава.

Между всички елементи, които имаме като ресурси, за да разрешим проблемата за реформирането на нашия икономически, финансов и социален живот, трудът в българската държава е от най-евтините. Ние имаме евтин труд, трудът на българския гражданин е най-евтин; животът на българския работник, на българския земеделец и индустриалец е най-евтин; сурови материали безусловно евтини, но капитал чужд — защото ние имаме свой — скъп и държава нерационализирана, неслобена, купувача скъпо, продаваща евтино.

Ето защо аз съмтам, че практическите задачи, които могат да се поставят чрез един бюджет, чрез една финансова политика, на първо място са: да бъде запазен политическият и социален мир, равновесието между обществените групи, равновесието между обществените класи, равновесието в масата на населението. Българската държава е длъжна вече да стане социална държава; тя е длъжна да види пред себе си ясно, без никакви колебания и без никакви маски, това, което иде, това, което се извършва. Процесът на ново нагаждане и ново преразпределяне, г-да, на ценностите, богатата в нашата страна се извършва. Каквото щете да правите, разликата днес между беден и богат е много по-голяма, отколкото беше преди десет години, е много по-голяма, отколкото беше преди 20 години. Това не е едно преходно явление. Тоя, който в социалната борба е паднал веднаж, е отслабнал и показва слабост, той е вече в другите редове. Ето къде е задачата на държавата. Онова, което не може да бъде създадено, аз не казвам, че то трябва да бъде създадено. Но в политиката на всяка една държава, предупреждението, предвзвизването е това, което е съществено. Държава, която чака събитията да се наредят; тя само тегли конвенциите на разходване и платено. А държава, която иска да осигури социалния и политически мир в себе си, която иска да запази здрава снагата на народа и да го подготви за всяка една акция, тя трябва да държи равновесие. Слабият — той трябва да бъде подкрепен. Ще бъде подкрепен с помощ, ще бъде подкрепен с по-малко вземания, с намалени данъци, ще бъде издигнат с нова култура, с повече образование, с повече граждански добродетели; ще бъде приобщен, и трябва да бъде приобщен към интересите на масата, в нейния най-силен и най-могъществен олицетворител, какъвто е държавата. (Ръкоплъскания от мнозинството) Държавата принадлежи нам, г-да; тя не принадлежи на отделни лица. Тя трябва да бъде паена; тя трябва да бъде народна; тя трябва, повтарям, да бъде социална. Друг път не съществува,

г-да. Наблюдавайки явленията, азъ нѣмамъ убеждението на г. Ляпчева, че кризата ще мине и замине. Това е заблуждение, г-да! Човѣчеството отива къмъ новъ строй, къмъ ново нареждане, не къмъ ново робство — тукъ сме съ васъ (Сочи работниците) на различно мнение — къмъ нова свобода, гарантирана свобода, къмъ свободата на личността, къмъ осигуряване на всички възможности за достигане до всички най-вѣрховни блага: днесъ управляеми, утре управляващи, днесъ подчинени, утре господари, заповѣдващи, въ тая държава, преминавайки отъ най-низкото стѣпало до най-вѣрховното, и плашането данъци съобразно съ онова, което всѣки единъ има, върху базата на равенството на жертвата. Тая държава, г-да, може да бѣде създадена отъ демокрацията, трѣбва да бѣде създадена отъ васъ — вие сте длъжни да бѣдете нейни пионери. Това е повелението и на българския народъ отъ 21 юний. (Ржкоплѣскания отъ мнозинството) Всичко това може и трѣбва да бѣде извършено, г-да, съ една ориентация къмъ основния поминѣкъ въ нашата страна. Азъ искамъ въ това отношение да бѣда съвършено прецизенъ и кратъкъ. Главниятъ поминѣкъ у насъ е земледѣлието — не защото сме съ земледѣлците наедно; главниятъ източникъ на нашето добруване и сѣществуване е приходътъ отъ обработване на земята. Следователно, при липса на всички други възможности, което азъ, струва ми се, успѣхъ да докажа — това е моето убеждение — всички възможности, които се чертаятъ за утрешния день, сѣ единствено върху базата на усъвършенствуването и рационализирането на главния, земледѣлския поминѣкъ на нашето население.

Ориентацията къмъ земледѣлието не е съсловна политика. Но азъ не искамъ да влизамъ въ технически въпроси, г-да, нито съмъ голѣмъ специалистъ по тѣхъ, нито пъкъ тѣ сѣ за мене най-важните. Защото, трѣбва да добавя, че действително въ това отношение усилия отъ страна на досегашните правителства се направиха, но, за голѣмо съжаление, тия усилия бѣха безсистемни. Въ това отношение имаше преразходъ, имаше напразно вложени огромни капиталы, които днесъ не се рентиратъ, а напротивъ, тежатъ върху земледѣлието и го правятъ нерентабилно въ голѣма степенъ. Тия импровизации, които си позволяваха бившите министри на земледѣлието, бѣха едни голѣми грѣшки. Не искамъ да се спирамъ обстойно върху тѣхъ. За мене, г-да, въ този моментъ, въ този редъ на мисли, които развивамъ тукъ, предъ васъ, е важно друго едно: високи цени — голѣма печалба, низки цени — пропадане. Има ли изходъ отъ това положение?

Убеденъ съмъ заедно съ васъ, че голѣмитъ цени не могатъ да бждатъ вѣчни. Тѣ нѣма да дойдатъ, г-да — не трѣбва да си правимъ илюзии. Азъ имамъ случай другъ пъкъ, въ по-тѣсенъ кръгъ, да изложа тоя мой възгледъ и да го аргументирамъ. Следователно, ние трѣбва да се ориентираме къмъ низките цени. Низките цени означаватъ брутни печалби малки. За земледѣлца, за всѣки единъ стопанинъ, важно е не брутната печалба — важното е нетната печалба. Е добре, кжде могатъ да се направятъ, следователно, съкращения, икономии въ реализирането на земледѣлското произведение?

Ето кжде съзирамъ азъ една отъ голѣмите задачи на тая държава, която азъ си рисувамъ предъ себе си. Организацията, г-да, на продажбата на най-важните произведения за нашата страна ще ни даде възможностъ да направимъ икономия отъ посрѣдничество и отъ загуба за непроизводителенъ трудъ, намѣсващъ се въ реализацията на тѣзи произведения. Въ това отношение, г-да, азъ съмъ единъ отъ защитниците на интервенцията на държавата въ организирането на масовитѣ продажби и на масовитѣ покупки за населението. (Ржкоплѣскания отъ земледѣлците)

Тая основна мисль лежеше въ създаването на Дирекцията за храноизноса, но този институтъ не даде ония резултати, които се очакваше да даде. Азъ поне не очаквахъ такива. Смѣтамъ, че въ това отношение се направиха грѣшки. Дирекцията на храноизноса трѣбваше да ликвидира на 1 ноемврий или на 15 ноемврий, когато най-дребнитѣ земледѣлци бѣха вече продали своитѣ храни. Защото отъ новата година насамъ е купено само една трета, а две трети сѣ купени преди новата година, г-да! Отъ кого е купено следъ новата година? Купено е отъ онзи земледѣлецъ, който не е беденъ; купено е отъ онзи земледѣлецъ, който не е ималъ нужда да продава още презъ августъ месецъ, по харманъ; купено е отъ онзи земледѣлецъ, който не е билъ принуденъ до ноемврий да очисти своя кошъ, своя хамбаръ, за да плаща. И затуй оперирането съ единъ такъвъ механизъмъ, какъвто е Дирекцията за храноизноса, трѣбваше да се ориентира къмъ нуждитъ на

дребния земледѣлецъ производител — защото за него той се създаде — а не къмъ нуждитъ на онзи, който произвежда повече храни и който може да чака. По този начинъ ние щѣхме да осигуримъ една по-малка загуба, единъ по-малкъ дефицитъ за съкровището и това щѣше да издигне, г-да, престижа на държавата, затуй защото тя си избира лицата, на които трѣбва да помогне, въ лицето на най-отруденитѣ, и държи смѣтка за това, кому помага и докога трѣбва да помага. Но азъ стоя на друга една база: организацията на продажбата на най-важнитѣ износни артикулы, каквито сѣ тютюнътъ, яйцата и зърненитѣ храни, е въпросъ, който е поставенъ предъ нашата икономика за практическо разрешение. Азъ не се занимавамъ тукъ съ теоритически построения и разсѣждения.

Г. г. народни представители! Вижте каква е картината: на 1931 г. — да вземемъ последнитѣ данни, за да не губимъ повече време — износътъ на зърнени храни спрямо цѣлия нашъ износъ представлява 19.8% или кръгло 20%; една пета отъ износа заематъ зърненитѣ храни. Тютюнътъ представлява за сѣщата година 43.5%; . . .

Министъръ д-ръ А. Гиргиновъ: Въ стойностъ.

П. Стояновъ (д): Да, имамъ това предъ видъ. — . . . яйцата представляватъ 14.3%; суровитѣ кожи — 2.1%; следъ това идватъ: розовото масло — 1.5%, кюспето — 1.5%, плодетѣ и зеленчуцитѣ — 1.3%. Тукъ влиза гроздето. Виждате колко е мѣничѣкъ износътъ на този артикулъ!

Ще рече, г. г. народни представители, ние имаме три главни износни артикулы: тютюнътъ, зърненитѣ храни и яйцата. Могатъ да станатъ такива и кожитѣ, и гроздето. Съ износа на гроздето се занимава г. министърътъ на земледѣлието и той ви начерта своята политика въ това отношение; азъ имамъ само да му пожелаая резултати. Това е фактическото положение, г-да!

Следователно, ние можемъ да спечелимъ и при малките цени и на хранитѣ, и на тютюна, ч на яйцата, като елеминираме посрѣдника. Азъ не съмъ противникъ на посрѣдника-търговецъ — моля това хубаво да се има предъ видъ — но азъ смѣтамъ, че оня търговецъ, който може да търгува, като взема комисионна за смѣтка на единъ чужденецъ-износител и се разхожда съ автомобилъ отъ село на село, отъ къща въ къща, за да бие ценитѣ; азъ смѣтамъ, че оня търговецъ, който отива презъ нощта и фалшифицира, като срещу вземането си пише, че е закупилъ храни, и ги авизира на Храноизноса, азъ смѣтамъ, че този търговецъ е паразитъ, отъ него нашето стопанство нѣма нужда. (Ржкоплѣскания отъ земледѣлците)

Въ това отношение мнозина може другояче да мислятъ. Но това е икономическа, а не партийна проблема, почтаеми господа! И тукъ, когато се прави смѣтка, не трѣбва да се забравя, че вие не можете днесъ да повишите ценитѣ. Недейте си прави илюзии въ това отношение. Ценитѣ нѣма да се повишаватъ поне за известенъ периодъ отъ време, защото ако имаме между причинитѣ на кризата нѣкои, които сѣ най-голѣми, безспорни, то е това, че платежитѣ способности на маситѣ въ свѣта сѣ намалени. Не че има свръхпроизводство — това е лъжа. Свръхпроизводство нѣма, г. г. народни представители!

П. Напетовъ (раб): Нѣматъ покупателна способностъ маситѣ.

С. Таковъ (з): Чакай бе, Петко, ти не разбирашъ тия работи.

П. Напетовъ (раб): Повдигнете покупателната способностъ на маситѣ.

П. Стояновъ (д): (Къмъ Петко Напетовъ) Когато говоря, моля, недейте ме прекъсва.

Г. г. народни представители! Азъ ще ви превода само нѣкои данни, които се намиратъ въ архикапиталистическия печатенъ органъ „L'information“ — французки вестникъ, органъ на банкеритѣ и на крупнитѣ индустриалци — за да видите какъ стои въпросътъ. Ние споримъ теоритически, има много голѣмъ споръ върху това, коя е причината за кризата. Французкитѣ икономисти по преимущество твърдятъ, че има surproduction, чрезмѣрно производство, и затова, казватъ тѣ, много правилно е, че въ Канада горятъ

житото, много правилно е, че въ Бразилия горят кафето. Тръбва, казватъ тѣ, по-малко да бѣде производството. Ако следите тия въпроси, знаете, че онзи денъ имаше въ бюлетина на Българската телеграфна агенция „радостното“ телеграфическо известие, че въ Америка съ $\frac{1}{3}$ посѣвѣтъ били по-малко, та отъ това стопанитѣ да си взематъ урокъ. А азъ съветвамъ българскитѣ стопани да не взематъ този урокъ, а да засѣятъ колкото се може повече, защото колкото повече е засѣто, има ли го въ количество, колкото и да е евтино, все ще може да се реализира нѣщо повече въ пари.

Е добре, г-да, не е свръхпроизводството причината на катастрофата днесъ. Наистина, общото производство въ 1929 г. се е увеличило въ сравнение съ 1913 г. съ 21%, тогава когато населението за сѣция тоя периодъ въ сѣщитѣ тия страни се е увеличило съ 12%. Има една разлика отъ 9%. Но, г-да, вземете предъ видъ днешното население какво е, вземете предъ видъ днешния гражданинъ какъвъ е: въ 1929 г. той консумира, яде повече, той има повече и по-голѣми нужди отколкото въ 1913 г.; неговитѣ очи сѣ отворени и неговитѣ нужди сѣ увеличени, неговитѣ потребности сѣ много по-широки. Това — едно. Второ. Ако вземете предъ видъ производството въ 1930 г., ще видите, че увеличението е още по-малко. Ако вземете следнитѣ данни, ще видите въ това отношение колко е характерна фалшивостта на тезата, че имаме свръхпроизводство. Ако вземемъ периода 1898—1913 г. — предвоенния периодъ — относно Англия и Германия, ще видимъ, че увеличението на производството презъ този периодъ е било 51%, а въ Франция е било 43%.

Сега увеличението на производството е, както казахме, само съ 21%, а увеличението на населението — 12%. Населението се е много по-малко увеличило, но процентътъ на свръхпроизводството е билъ много по-голямъ; а криза тамъ по онова време нѣмаше, г. г. народни представители! А това ще рече, че ние никакъ не страдаме отъ свръхпроизводство — ние страдаме отъ понижена покупателна способност; това значи, че ние сме подъ режима на низкитѣ цени. А щомъ сме подъ режима на низкитѣ цени, ние ще можемъ да реализираме по-голѣми приходи отъ произведенията си само когато ще можемъ да намалимъ разноснитѣ. А тия разноси ще се намалятъ, казахъ, на първо мѣсто съ елиминирането на посрѣдника, съ намаляване посрѣдникската функция, която е чрезмѣрно скѣпа у насъ.

На второ мѣсто, за да намалимъ разноснитѣ, г. г. народни представители, азъ смѣтамъ, че трѣбва да се направи намаление на задълженията. Занимахме се съ тоя въпросъ и 2—3 закона вече минаха. Не считамъ, обаче, че тѣ разрешаватъ проблемата. Моето разбиране е, че решението на проблемата за намалението на задължителността — която именно поглъща по-големата частъ отъ производството, за да остави за производителя по-малко — ще може да бѣде постигнато само чрезъ една девалвизация на вземанията.

Знамъ, г. Гичевъ сега ще ми възрази, ще каже: да, но ще изчезне Земледѣлската банка, ще изчезнатъ кооперациитѣ, популярнитѣ банки; тѣхнитѣ капитали ще бѣдатъ поглънати.

Ц. Таслаковъ (д): Нищо нѣма да изчезне.

П. Стояновъ (д): Азъ ще възразя на това: за мене е важно отъ народостопанско и финансово гледище проблемата да бѣде разрешена — да бѣде намалена задължителността, за да може животътъ да трѣгне въ своето русло, а не е важно на кого капиталътъ ще бѣде засегнатъ. Когато се правятъ такива голѣми реформи — а това е една отъ най-големитѣ реформи, която трѣбва да бѣде извършена — тогава ще трѣбва, г-да, да бѣдатъ понесени жертви. Когато се води война и нѣма никакви вече срѣдства, тогава се занасятъ на държавното съкровище прѣстеници, носятъ се гривнитѣ, носи се злато и се създаватъ по този начинъ срѣдства, за да посрещне държавата своитѣ нужди.

Но тукъ работата не е толкова страшна. Безъ общественъ капиталъ проблемата на унищожение на задължителността не може да бѣде разрешена. Въ други страни се правятъ опити и се мѣчатъ да разрешатъ тоя въпросъ въ много по-радикална форма. Така ромънитѣ иматъ принудителна конверсия — намаление на задълженията съ 50% за ония, които иматъ до 10 хектара, т. е. 100 декара. Тамъ разрешението на проблемата не е поставено, както у насъ, на базата на доброволното съгласие. Второ, кѣдето сѣ започнали да третиратъ тоя въпросъ — както въ Сърбия

— безъ ангажирането на общественъ капиталъ проблемата не може да бѣде разрешена.

Какъ ще бѣде създаденъ този общественъ капиталъ? Дали той ще бѣде капиталъ на Земледѣлската банка, или на кооперациитѣ, или на популярнитѣ банки, или пъкъ ще бѣде капиталъ, който ще се създаде чрезъ едно облагане на имотното състояние на българскитѣ граждани — това не е въ този моментъ важното. Било по единъ, било по другъ начинъ — той ще бѣде създаденъ. Германия въ 1921/1922 г. следъ голѣмата инфлация и унищожението на всички задължения и капитали по необходимостъ въведе така наречения *Notstandshilfe*, помощъ поради крайната нужда, единъ данѣкъ върху имотното състояние, и съ тѣзи срѣдства, които получи, започна да съживява живота, създаде една монета — едно постоянно мѣрило за ценноститѣ — и повдигна кредита на страната.

Министъръ Д. Гичевъ: Колко пари мислите, че можемъ да съберемъ по този начинъ?

П. Стояновъ (д): То е другъ въпросъ.

Министъръ Д. Гичевъ: Практически да разрешаваме въпроситѣ, а не теоритически.

П. Стояновъ (д): И практически можемъ да ги разрешимъ, затова защото съ не повече отъ милиардъ и половина-два милиарда ние ще имаме една принудителна редукция на дълговетѣ и по този начинъ ще имаме облекчение положението на земледѣлцитѣ. Защото не е важно какво и какъ ще се вземе, когато е потребно, когато е жизнена необходимостъ да се вземе, а е важно това, което бѣде взето, да бѣде продуктивно употребено, за да се получатъ положителни резултати. А за да се получатъ положителни резултати, неминиемо, г-да, трѣбва да бѣдатъ намалени плащанията за покриване старитѣ дългове на всички български производители. Иначе пролетаризацията на дребнитѣ търговци и занаятчи въ града е неминуема и съществуването на земледѣлцитѣ, които владѣятъ земя до 40 декара включително, е, безспорно, заплашено.

Ето тия въпроси сѣ, които азъ искахъ да отбележа предъ васъ на първо мѣсто.

За да заключа, почитаеми г-да, азъ трѣбва да изтъкна още нѣколко съображения. За да стане нашата държава евтина, ние имаме жизнената необходимостъ да намалимъ нейнитѣ разноси, а като послѣдствие отъ това — намаляване данѣцитѣ. Безъ намаляване на данѣцитѣ ние не можемъ да направимъ нито шагъ напредъ.

Азъ зная, че ще ми се възрази, че съ намаление на данѣцитѣ, главнитѣ ресурси на бюджета ще бѣдатъ засегнати. Но азъ трѣбва да прибавя веднага следното. Г. г. народни представители! Ние имаме различни данѣци. Поземелниятъ данѣкъ, при тѣзи условия, които ние имаме въ днешно време, при тия цени и при тия размѣри на производството, никога не може да даде цифрата 350 милиона лева годишно.

Министъръ Д. Гичевъ: Съ врѣхнинитѣ — 700 милиона.

П. Стояновъ (д): Не може да даде това. Това е абсолютно изключено. Цифритѣ, които имаме за постѣпленията, реализирани миналата и по-миналата години, още повече идатъ да потвърдятъ тѣзи съображения.

Второ, г-да! Не може да се предполага и да се смѣта, че данѣкътъ бегликъ може да даде тѣзи приходи, които въ бюджетопоекта сѣ предвидени, а още повече не може да даде такива приходи данѣкътъ отъ освобождаване отъ редовна трудова повинностъ. Всички ще отидатъ да работятъ, всички ще си губятъ днитѣ, защото и безъ това нѣматъ никакви приходи, а само ядатъ. Значи, нѣма да има никакви постѣпления; значи, това сѣ пера, които нѣма да се реализиратъ.

Едно друго обстоятелство, на което искамъ да обърна внимание, това е данѣкътъ върху общия доходъ, на който досега никой не се спре. Азъ не искамъ да се спирамъ повече на тия въпроси, толкова повече, че по тѣхъ ще говоря по бюджетопоекта на Министерството на финанситѣ. Ще кажа само, че ако има единъ осѣденъ отъ нашата данѣчна система на свършена безплодность данѣкъ, то е данѣкътъ върху общия доходъ. Г-да! Богатитѣ у насъ не плащатъ данѣкъ. Не правя демагогия. Грамадната частъ отъ тѣхнитѣ декларации сѣ фалшиви и досега не е взета никаква мѣрка, за да се поправятъ тия декларации.

Д. Нейковъ (с д): Защото има партизанска финансова администрация.

П. Стояновъ (д): Азъ ще дойда до финансовата администрация по-после.

Данъкътъ върху общия доходъ и данъкътъ върху заетието сж едни отъ най-малко доходнитѣ данъци у насъ. 5.060 души — преди 4 години 7.000 души — това сж деклараторитѣ, че иматъ доходъ повече отъ 100.000 л.! Това не е вѣрно, г-да! Това е една абсолютна и голѣма лъжа. Вѣрно е, че въ това отношение една проверка не може да се извърши, защото нѣма статистика. Министерството на финанситѣ досега не е организирано едно статистическо изчерпателно наблюдение на тия, които живѣятъ въ тая страна, на тия, които трѣбва да даватъ декларации и които трѣбва да плащатъ или не данъци. Азъ не искамъ да се тълкуватъ моитѣ думи иначе, но чужденцитѣ у насъ не плащатъ данъци, г. г. индустриалцитѣ, привилегировани у насъ, не плащатъ данъци!

И. Куртевъ (нац. л): (Казва нѣщо)

П. Стояновъ (д): Моля Ви се, г. Куртевъ! Вашата гримаса менъ ми прави голѣмо впечатление. Ще Ви кажа.

И. Куртевъ (нац. л): (Казва нѣщо)

П. Стояновъ (д) Споредъ изчисленията на г. министра, отъ облагането съ адворални мита трѣбва да се получатъ 150.000.000 л. Въ неговото експозе, което той направи до Финансовия комитетъ на Обществото на народитѣ първоначално, тамъ отъ адворални мита сж били посочени 67.000.000 л.

Министъръ С. Стефановъ: За 6 месеца бѣха изчислени.

П. Стояновъ (д): Годишно тѣ ще дадатъ не повече отъ 100—110 милиона лева. А ние имаме безмитенъ вносъ, който възлиза на около два и четвъртъ милиарда лева, ...

Министъръ С. Стефановъ: 40%.

П. Стояновъ (д): ... които, обложени само съ 10%, това сж 225 милиона лева, които трѣбва да постѣпятъ. Срѣднитѣ граждани у насъ плаща 10% данъкъ. Привилегированитѣ индустриалецъ е длъженъ да даде поне 10%. Тогава ние ще имаме едно действително облагане, което съответствува на нуждитѣ, които днесъ се оформяватъ.

Ето защо азъ смѣтамъ, г. г. народни представители, че въ нашата страна е потребно да се обърне внимание — тукъ се различавамъ отъ г. министра на финанситѣ — не върху косвенитѣ данъци. Косвенитѣ данъци у насъ, г. г. народни представители, сж стигнали до максималния размѣръ и по-нататъкъ не може да се отива.

Министъръ-председателъ Н. Мушановъ: Бждете спокойни, утре ще ви внесемъ законопроекта.

П. Стояновъ (д): Говори се, че трѣбвало да се направи нѣщо за въвеждането на данѣка върху оборота. Азъ смѣтамъ, че ще бжде една много голѣма грѣшка, ако въ нашата страна се въведе данъкъ върху оборота. Това е най-жестокитѣ косвенъ данѣкъ, който въобще познава човѣшката култура. Историата на финанситѣ не познава по-сѣкрушителенъ данѣкъ отъ данѣка върху оборота. Защото той нѣма предъ видъ нито размѣра на консомацията, нито стойността ѣ, нито се намира въ размѣра на общественото производство, нито се намира въ размѣра на общитѣ платѣжни способности. Той визира обикновено най-дребния купувачъ, защото по реда на прехвърлянето опира най-после до него. И безъ това при косвенитѣ данъци дребнитѣ купувачъ е той, който понася най-голѣмъ товаръ. Но данъкътъ върху оборота е най-жестоката сѣдба на данѣкоплатеца, до която може да се стигне.

При тия особености на косвенитѣ данъци ние виждаме, че е предвидено отъ данѣкъ върху тютюневия бандеролъ 820 милиона лева, когато миналата година сж били предвидени 675 милиона лева, а още по-миналата, 1930/31 финансова година — 689 милиона лева, тогава, когато по закона за бюджета и отчетността косвенитѣ данъци въ бюджета се опредѣлятъ толкова, колкото сж постѣпили презъ последната година, защото повече отъ тѣхъ не може да се очаква. А ако вземемъ предъ видъ намалението на доходитѣ, ограничението на консомацията, азъ смѣтамъ — и въ това отношение съмъ съгласенъ съ ония, които говориха тукъ, особено съ г. Нейчевъ — че косвенитѣ данъци не могатъ да дадатъ тия постѣпления, които се предвиждатъ. Косвенитѣ данъци ще дадатъ голѣми дефицити, по-голѣми, отколкото ги дадоха миналата и по-миналата година, заради това, защото самоограниченията

въ консомацията вървятъ въ една катастрофална стѣгнатостъ, въ прогресия все по-голѣма и по-голѣма. И заради това, г. г. народни представители, бждещето на българския бюджетъ, неговото равновесие, не е въ косвенитѣ данъци, то е въ прѣжитѣ данъци, въ прѣкото, непосредственото облагане. Каквото щете да правите, както и да се мисли, ние ще дойдемъ до облагане на имотното състояние. Подготвено то, г-да, своевременно, за да може оценитѣ на имотитѣ да бждатъ направени правилно съобразно съ условията на тържището, съ условията на по-голѣмата и по-малката потребностъ на имота за животъ — защото и тоя моментъ играе сжществена роля при данѣжитѣ оценки — подготвенъ данѣкъ върху имотното състояние. Той ще бжде справедливъ. Нека не си правимъ илюзии. Г. Димовъ не бѣше много правъ, когато говорѣше за подоходния данѣкъ въ 1920 г. Тамъ се допуснаха въ оценитѣ голѣми несправедливости, които възбунтуваха нѣкои срѣди.

Нѣкой отъ земледѣлцитѣ: Безспорно, грѣшки е имало, но ние за системата сме държали.

В. Димовъ (з): Азъ признахъ, че е имало грѣшки.

П. Стояновъ (д): Азъ съмъ единъ отъ голѣмитѣ защитници на подоходния данѣкъ и затова именно говорихъ, че данѣкъ върху общия доходъ — това е бждещата надежда на нашия бюджетъ. Но азъ прибавямъ и облагането върху имотното състояние. То ще бжде временно, за известно, кратко време.

Нѣкой отъ мнозинството: Еднократно ли ще бжде, или всѣка година?

П. Стояновъ (д): Може да бжде еднократно, може да бжде за 2—3 години, както е въ Германия. Но, г-да, безъ общественъ капиталъ, безъ напрежение на цѣлата нация да събере единъ фондъ за социална и икономическа помощъ на нацията, събитията нѣма да могатъ да бждатъ посрещнати и проблемитѣ разрешени.

Азъ ще заключа, г. г. народни представители.

Считамъ, че най-важното нѣщо въ единъ бюджетъ е да бжде той уравновесенъ. Бюджетътъ днесъ не дава надежда, че той ще бжде уравновесенъ и заради това трѣбва да бждатъ съкращавани разходитѣ. Азъ нѣма да се спирамъ въ подробности върху това, което може да се съкрати, защото нѣмамъ и време, но азъ ще укажа само на едно. Г. Стефановъ въ своята речъ каза, че вещественитѣ разходи сж доведени до крайния минимумъ, обаче административнитѣ разходи не сж, затуй защото апаратътъ е голѣмъ и той остава безъ работа. Ето това трѣбва да бжде направено. Смѣтамъ, че вещественитѣ разходи могатъ да бждатъ още намалени. Да не говоримъ много. Напр., още стъ самото начало вещественитѣ разходи за автомобили и бензинъ, които на времето се изчисляваха повече отъ 100—110 милиона лева, трѣбва да бждатъ съкратени. Казвамъ това безъ да засѣгамъ когото и да е.

Министъръ-председателъ Н. Мушановъ: Изучихме и него и бждете спокойни. Има да се направи нѣщо, но това, което казвате, е легенда.

П. Стояновъ (д): Азъ вземамъ даннитѣ, които г. Молловъ изнесе въ в. „Прѣпорецъ“, бидейки министъръ на финанситѣ. Той ги даде на други и тѣ бѣха напечатани.

Р. Василевъ (д. сг): Общо за всички превозни срѣдства, за всички администрации въ България.

Д. Нейковъ (с. д): Общо — всички превозни срѣдства, а не само автомобилитѣ.

П. Стояновъ (д): Ето единъ въпросъ: смѣтнитѣ палати у насъ сж учреждения, които въ голѣма степенъ сж излишни, защото тѣ си създаватъ работа. Вѣрно е, че една отчетностъ въ една страна въ всички направления е твърде полезно нѣщо, но то е полезно и удобно тогава, когато има пари, а когато нѣма пари, ограничаваме се съ онова, кждето непосредствено се изразходватъ ония срѣдства, които визиратъ отговорности, т. е. ония срѣдства, които се предвиждатъ и сжществуватъ по бюджета. Когато ще разглеждаме отдѣлнитѣ разходни бюджети, могатъ да се укажатъ още много съкращения.

Азъ съмъ убеденъ, че трѣбва да се излѣзе, г-да, отъ една основна база, която е най-реална. Постѣпленията, които имаме реализирани миналата и по-миналата години, не надминаватъ 6.100.000.000 л. за миналата година и 6.500.000.000 л. за по-миналата година. Иначе казано, както

и чл. 7 от нашия закон за отчетността по бюджета наредба, приходите, а съобразно с тях и разходите, трябва да бъдат предвидени в бюджетите според средните постъпления от последните две сключени бюджетни упражнения. Средното на тези цифри прави 6.300.000.000 л., включително с 1.000.000.000 л. отишли за железниците. Аз съмтам, че дотогава, докогато разходите на българската държава не бъдат стегнати до размери на действителните постъпления, които се реализират ежегодно в държавното съкровище, ние от тая стагнация и от опасността от социални и икономически трансформации и катастрофи няма да се избавим. Трябва държавата да бъде евтина, да се свие тя до ония рамки, в които народът може да плаща и да понася. Това сме казвали в продължение на редица години и от тук, и от свободната обществена трибуна. Това е един ангажмент, постъп от нас и той трябва да бъде изпълнен, колкото и да е стъснено положението днес. Защото не съ това, че бихме намалили задълженията с 20, или 30, или 50%, ще се разколебае кредитът. Съ постоянните, с фаталните дефицити кредитът на един народ и на една страна окончателно се погребва. Ние можем да тръгнем към едно възвръщане и оздравяване само тогава, когато ще възврънем на производителя колкото е възможно повече от онова, което се получава за неговото произведение, нему непосредствено, и, второ, когато държавата ще разходва толкова, колкото и позволяват действителните платежни способности на нацията. Връзката тогава между управление, държава и народ, данкоплатци, ще бъде връзка непосредствена, органическа. Довършето на масите към управляващите ще бъде осигурено и оня смут за бъдещето, пред вид на грядущата социална несигурност, която владее в нашето общество днес, г-да — когато държавата ще застане здраво на своите позиции, ще изисква, където може да изисква, и ще дава колкото е възможно да се даде и ще държи между едното и другото винаги знака на равенството — ще излезе. Защото няма нищо по-важно и по-существено във всеки един бюджет от равновесието. (Продължителни ръкоплъскания от мнозинството)

Председателстващ Н. Захариев: Има думата народният представител г. Пеню Даскаловъ.

Д. Нейковъ и други: Г. председателю! Нали щяхме да имаме отидих?

Председателстващ Н. Захариев: Давам десет минути отидих.

(Следъ отидиха)

Председателстващ Н. Захариев: (Звъни) Заседанието продължава.

Д. Нейковъ (с. д): При 25 души!

Председателстващ Н. Захариев: Има думата народният представител г. Пеню Даскаловъ.

Обажда се: Отсъства.

Председателстващ Н. Захариев: Има думата народният представител г. Никола Йотовъ.

Ж. Маджаровъ (з): Absent.

Председателстващ Н. Захариев: Има думата народният представител г. Атанасъ Неновъ.

Обажда се: Отсъства.

И. Василевъ (з): Няма го. Заличи го и него.

Председателстващ Н. Захариев: Има думата народният представител г. професоръ Георги Геновъ. — Отсъства.

Има думата народният представител г. д-ръ Иванъ Бешковъ. — И той отсъства.

Има думата народният представител г. Янко Сакъзовъ. — Отсъства.

Д. Ачковъ (нац. л. о): Умори се.

Председателстващ Н. Захариев: Има думата народният представител г. Петъръ Мърмевъ. — Отсъства.

Има думата народният представител г. Тома Константиновъ. — Отсъства.

Има думата народният представител г. Никола Пждаревъ. — Отсъства.

Има думата народният представител г. Атанасъ Буковъ. — Отсъства.

Има думата народният представител г. Коста Сидаровъ. — Отсъства.

Д. Нейковъ (с. д): Какъ пъкъ само ораторите ги няма!

Председателстващ Н. Захариев: Има думата народният представител г. Петко Дековъ. — Отсъства.

Има думата народният представител г. Аврамъ Аврамовъ.

А. Аврамовъ (з): Отказвамъ се.

Д. Ачковъ (нац. л. о): Отказва се въ полза на бедните!

Д. Нейковъ (с. д): И това е една печалба — един оратор по-малко!

Председателстващ Н. Захариев: Има думата народният представител г. Митю Станевъ. — Отсъства.

Има думата народният представител г. д-ръ Даневъ.

Д. Ачковъ (нац. л. о): А, и той ли ще приказва.

Председателстващ Н. Захариев: Моля ви се. Г-да! Списъкът на записаните оратори е изчерпанъ.

Нъкой отъ земледълците: Г. Пждаревъ дойде.

Председателстващ Н. Захариев: Съгласно чл. 18 от правилника и съгласно п. 7 от „Парламентарната практика“ обявявамъ разискванията за прекратени.

Д. Ачковъ (нац. л. о): Много дебело ще бъде, г. председателю! Недейте така.

Председателстващ Н. Захариев: Ще се даде, обаче, възможност на нсизказаните се парламентарни групи да се изкажат утре.

С. Ризовъ (з): По единъ отъ група.

Председателстващ Н. Захариев: Вдигамъ заседанието. Утрешното заседание ще бъде въ 3 ч. следъ пладне съ същия дневенъ редъ.

(Вдигнато въ 22 ч. 12 м.)

Председателъ: **АЛ. МАЛИНОВЪ**

Подпредседателъ: **Н. ЗАХАРИЕВЪ**

Секретаръ: **П. ПОПИВАНОВЪ**

Началникъ на Стенографското отделение: **Д. АНТОНОВЪ**